

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS

LITUANISTIKOS FAKULTETAS

LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

Ieva Tumėnaite

DRAMOS TEKSTŲ KALBINĖS RAIŠKOS SAVITUMAS

Magistro darbas

Darbo vadovė prof. A.Bitinienė

Vilnius, 2010

Aš, Ieva Tumėnaitė, patvirtinu, kad šis magistro darbas „Dramos tekstų kalbinės raiškos savitumas“ yra originalus, mano parašytas. Patvirtinu, kad visi moksliniai šaltiniai, kitų studentų rašto darbai naudoti su nuorodomis. Žinau, kad plagijavimas – šiurkščiausias akademinės etikos pažeidimas – tai svetimo darbo arba jo dalies pasisavinimas ir paskelbimas savo vardu. Esu informuotas, kad, paaiškėjus melui, baigiamojo magistro darbo įvertinimas bus anuliuotas.

Vardas, pavardė

Parašas

Data

Turinys

1. Įvadas	4
1.1 Meninio stiliaus samprata	4
1.2 Dramos tekstų dialogų savitumas	6
1.3. Funkcinių stilių žanrai ir tekstų tipai	10
1.4. Darbo objektas ir metodai	12
2. Dramos tekstų morfologinės ypatybės	16
2.1. Kalbos dalių vartojimo bendroji charakteristika	16
2.2. Daiktavardžių vartojimas	18
2.3. Veiksmažodžių vartojimas	25
2.4. Įvardžių vartojimas	34
2.5. Būdvardžių vartojimas	39
2.6. Skaitvardžių vartojimas	45
2.7. Kitų kalbos dalių vartojimas	49
3. Dramos tekstų sintaksinės ypatybės	55
3.1. Bendroji sakinių vartojimo charakteristika	55
3.1.1. Sakinių ilgio grupės ir jų pasiskirstymas	55
3.1.2. Vientisinių sakinių dažnis ir ilgis	57
3.1.3. Sudėtinių sakinių vartojimas	61
3.2. Individualiųjų dramos tekstų sakinių vartojimo skirtybės	70
3.2.1. L. S. Černiauskaitės dramų sakinių struktūra	70
3.2.2. K. Sajos dramų sakinių struktūra	73
3.3. Lyginamoji dramos tekstų ir tiesioginės kalbos sakinių analizė	76
3.3.1. Bendroji sakinių struktūros charakteristika	76
3.3.2. Vientisinių sakinių dažnis ir struktūra	79
3.3.3. Sudėtinių sakinių tipų dažnis ir struktūra	80
Išvados	82
SUMMARY	85
Sutrumpinimai	86
Šaltiniai	87
Literatūra	88

1. Įvadas

1.1. Meninio stiliaus samprata

Stilistikos užuomazgos atsirado dar antikos laikais, tačiau kaip mokslas stilistika radosi XX amžiaus pradžioje. Stilistika – „stiliaus ir jo priemonių mokslas“ (Pikčilingis, 1971, 6). Panašus apibrėžimas pateikiamas „Literatūros teorijos apybraižoje“ (1982, 73) – stilistika abibūdinama kaip „stiliaus ir jo raiškos priemonių mokslas“. Ši filologijos šaka skyla į dvi dalis: lingvistinę ir literatūrinę stilistiką. Kalbotyros krypties atstovus domina lingvistinė stilistika, arba dar kitaip – tirianti visas sritis, kuriose reiškiasi tautinė kalba, lingvostilistika. Taip pat ji tiria „leksinių, gramatinių ir kitų priemonių išraiškos vertę, stilistines galimybes, vartojimo tikslingumą“ (Pikčilingis, 1971, 6) ir nustato taisykles, kuriomis vadovaujamosi praktikoje.

Stilistikos objektas – stilius yra „integrali sąvoka, be kurios neišsiverčia nė viena meną tyrinėjanti disciplina“ (LTA, 1982, 72), taip pat šiame veikale teigiama, kad reiškianti rašymo ar kalbėjimo būdą stiliaus samprata kilo antikos retorikos laikais ir pateikiamos kelios stiliaus reikšmės: retorinė kalbos priemonė; funkcinis kalbos stilius; geras rašymas; epochos, literatūrinės srovės ar žanro stilius; autoriaus individualybės išraiška (1982, 72). Stiliaus sąvoka „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ apibrėžiama kaip „kalbos raiškos priemonių sistema, būdinga kuriai vartojimo sričiai (meninis, mokslinis, publicistinis)“ (2000, 734). J. Pikčilingis pateikia kiek platesnį šios sąvokos apibrėžimą: „stilius – tai žmogaus kalbos sandara, išraiškos būdas, tai kalbos vartoseną grožinėje literatūroje, mokslo veikaluose, publicistikoje, oficialiuosiuose raštuose, kasdieninėje buityje, tai literatūrinės mokyklos, srovės atstovų kalbėjimo maniera, tai kalba, vartojama grožinio kūrinio rūšyje (epe, dramoje, lyrikoje ir kt.), tai įvairūs kalbos atspalviai bei ypatybės“ (1971, 6).

J. Pikčilingis funkcinių stilių kūrimo teoriją, kurią sukūrė Prahos lingvistai, laiko didžiausiu šiuolaikinės stilistikos laimėjimu (1971, 10). Pagal kalbos vartojimo sritį skiriami šie funkciniai stiliai: mokslinis, administracinis, publicistinis, meninis ir buitinis. Bene dažniausiai tyrinėjamas meninis stilius. Kalbant apie meninį stilių, negalima nepaminėti rašytojo individualumo. Pirmiausia, kaip teigia J. Pikčilingis, rašytojo kalba yra „epochos kalba“ (1971, 291) ir tuo galima paaiškinti stiliaus ypatybes. Teksto kūrėjo kalboje atsispindi žmonių charakterių savybės, išsilavinimas, visa tai sudaro individualių stilių pagrindą. Taigi

individualusis stilius susiformuoja savaime, lemiamas rašytojo erudicijos, pasaulėžiūros, talento ir daugybės kitų veiksnių.

Menas – aukščiausia žmogaus veiklos rūšis. J. Pikčilingis teigia, kad meniniame kūrinyje įkūnijamas ne tik „loginis turinys“, bet ir „emocinis“, todėl „kiekvienas literatūros vaizdas suvokiamas kaip minties ir jausmo sintezė“ (Pikčilingis, 1971, 288). Meninis kūrinys turi perteikti ne tik autoriaus mintis, jis turi kelti estetinį pasigerėjimą, dėl šios priežasties meninio stiliaus kalba negali būti tik komunikacijos priemonė. „Čia ji nėra paprastas ženklas, o turi estetiškai veikti skaitytoją“ (Pikčilingis, 1971, 93), todėl dažniausiai nurodoma, kad svarbiausia yra estetiinė funkcija. Be šios „aukščiausios ir ypatingos savo funkcijos“ (Župerka, 1983, 113) meninis stilius dar ypatingas tuo, kad „jis yra daugelio individualių stilių visetas“ (Pikčilingis, 1971, 287). Nors „rašytojas nesirenka stiliaus specialiai, nes stilius ne racionali, išgalvota konstrukcija“ (Župerka, 1997, 123), tačiau vienodas rašymo principas yra neįmanomas, nes kiekvienas autorius aplinką suvokia ir perteikia kitaip. V. Sirtautas teigia, kad „meninis tekstas savo turiniu ir sandara yra kiekvienas savitas, individualus, unikalus“ (2001, 43). Meninis stilius eksploatuoja visus kalbos išteklius, todėl autoriai gali kurti savitus, meniškus palyginimus, tropus, sintaksės figūras, kurių meniniame stiliuje esama labai daug.

Vaizdingumas – įvardijamas kaip svarbiausia meninio stiliaus savybė. Ši stiliaus ypatybė yra susijusi su autoriaus vaizduote, gebėjimu pasirinkti tinkamas kalbos priemones. Teigiama, kad meninio stiliaus tekstuose atskleidžiamų „gyvenimo ir veiklos arba apskritai tikrovės sferų“ (Pikčilingis, 1971, 87) vaizdas turi būti perteikiamas būtent taip, kad kuo tiksliau atspindėtų autoriaus mintis. Rašytojai vartoja įvairias išraiškos priemones, jų „pobūdis grožinėje literatūroje yra tolydžio kintantis – jos keičiasi, kintant vaizduojamiems reiškiniams, veiksams, situacijoms“ (Pikčilingis, 1971, 299). Grožinei literatūrai labai svarbūs yra sinonimai ir kitos artimos išraiškos priemonės, jos reikalingos dėl stilistinės disimiliacijos, sinonimai vartojami siekiant išvengti to paties žodžio ar formos pasikartojimo. Priešingai nei mokslinio stiliaus tekstams, meninio stiliaus tekstams būdingas „nepasakymas iki galo“ (Župerka, 1983, 115), kuris palieka erdvės skaitytojo vaizduotei.

Meninį stilių reprezentuojanti grožinė literatūra yra „labiausiai neuždara sistema“ (Pikčilingis, 1971, 183). Funkciniai stiliai yra kintančios sistemos, jie plečia savo ribas, veržiasi vienas į kitą, taip įgydami vis naujų ypatybių. Labai dažnai grožinės literatūros kūrėjai neišsitenka bendrinės kalbos vienos funkcinės atšakos rėmuose, o jungia jų dvi ar kelias (Pikčilingis, 1971, 177). Autorius kalba veikėjo vardu dažniausiai tada, kai nori perteikti šnekamosios kalbos intonacijas. Tačiau, „funkciniu atžvilgiu grožinės literatūros kalba yra

vientisa: į ją patekę kitų stilių elementai ima eiti estetinę funkciją“ (Župerka, 1997, 94), nepriklausomai nuo to, kokiais funkciniais stiliais remiasi autorius. Meninį stilių neabejotinai veikia visi funkciniai stiliai, o ypač buitinis, kuris įneša į grožinę literatūrą šnekamosios kalbos bruožų.

Meninis stilius autoriui suteikia neribotas galimybes. Siekiant tekstą padaryti vaizdingu, parinkti tiksliausius žodžius, autorius savo kūryboje gali vartoti įvairiausią leksiką, sintaksines konstrukcijas, menines figūras. Meniniam stiliui priklauso dramos tekstai, kurie nagrinėjami šiame darbe, todėl kalbant apie funkcinis stilius, konkrečiai apie meninį stilių, reikėtų pridurti, kad dramos tekstai stilizuoja šnekamąją kalbą (stilistikos terminais – buitinį stilių), kaip jau minėta, funkciniai stiliai veikia vienas kitą.

„Buitinio stiliaus vartojimo sritys – kalba šeimoje, gatvėje, kelionėje, artimų žmonių laišakai, t. y. asmeninė komunikacija“ (Župerka, 1983, 111). Buitinio stiliaus bendravimas yra emociingas, paprastas, konkretus, komunikacijos akto dalyviams būdinga vaizdinga kalba, tačiau vaizdingumas čia kiek kitoks nei meniniame stiliuje. Buitiniame stiliuje vaizdingumas rečiau atlieka estetinę funkciją. „Kalbėsenos laisvumas, nesivaržymas, polinkis pavartoti raiškesnį, sodresnį žodį ar frazę, išreiškiančią kalbančio dvasinę būseną, jo santykį su pašnekovu, kalbamuoju daiktu – štai būdingas kasdieninio buitinio stiliaus bruožas“ (Pikčilingis, 1971, 111). Buitinio stiliaus sakiniai trumpi, dažnai komunikacijos akto dalyviai linkę pertraukti vienas kitą, trumpinti sakinius. Dėl kalbos ekonomijos šnekamojoje kalboje ypač dažnai vartojami „nepilnutiniai sakiniai“ (Alaunienė, 1976, 44). J. Pikčilingis teigia (1971, 110), kad šnekamojoje kalboje atsisakoma sudėtingų konstrukcijų, kalba prastinama. Tam įtakos turi kalbos spontaniškumas, nes dialogui iš anksto nesiruošiama. Buitinis stilius yra ypatingas, nes jis veikia visus funkcinis stilius. Tačiau labiausiai buitinis stilius veikia meninį stilių. Šiame darbe nagrinėjami dramos tekstai stilizuoja buitinio stiliaus dialogus „į tam tikro konkretaus stiliaus kūrinį įveda kitoniško, svetimo stiliaus elementų“ (Zaborskaitė, 1982, 93). Taigi, meninis ir buitinis stilius sąveikauja dramos tekstuose.

1.2. Dramos tekstų dialogų savitumas

Dramos terminas kilęs iš graikų veiksmazodžio „drao“, kuris reiškia „esu pasiryžęs veikti, „graikai pirmieji suvokė dramą kaip atskirą specifinę literatūros rūšį, jie sukūrė ir pirmąją mums žinomą dramos teoriją Aristotelio „Poetikoje“, kuri iki šių dienų išlaikė ne tik savo aktualumą, bet kai kuriais atvejais ir normatyvinę galia“ (LTA, 1982, 279). Dramos užuomazgos siejamos su apeigomis, tačiau jau tada drama turėjo temą, motyvus ir visa kita,

kas reikalinga literatūrinei dramai. Drama susiformavo vėliau už epą ir lyriką, todėl vieni literatūros tyrinėtojai dramą laiko tokia literatūros rūšimi, kuri jungia „epo objektyvumą ir lyrikos subjektyvumą“ (Česnulevičiūtė, 1996, 152).

Drama neatsiejama nuo dramatizmo sąvokos, nors ji vartojama ne tik literatūroje. Dramatizmas siejamas su dvilypumu, kaita, disharmonija, kritinėmis situacijomis, sunkumais, įtampa. Tačiau dramatizmo terminas dažniausias vartojamas mene, literatūroje, ypač kalbant apie dramą, nes būtent jis, kaip „Literatūros teorijos apybraižoje“ (1982, 285) teigiama, yra dominuojantis ir „lemiantis faktorius“. Dramai būtina kolizija, iš kurios išsirutulioja veiksmai. Jis gali būti tiesioginis (kai veikėjai atlieka veiksmus) ir netiesioginis (kai veiksmu vadinami vidiniai išgyvenimai, pokalbiai ir pan.). Dramos veiksmui būdingas intensyvumas, prieštarašiai, konfliktai, jis atskleidžia veikėjų charakterius, vidines būsenas.

Drama rodo skaitymo momentu vykstantį veiksmą, o fabulą sudaro ne autoriaus pasakojimas apie tai, kas yra įvykę, o pačių personažų gyvenimas dabartyje. Taigi pirmiausiai dramos tekstai nuo kitų meninio stiliaus atmainų išsiskiria tuo, kad dramoje nėra pasakotojo ar lyrinio „aš“, nes vaizduojamasis pasaulis skaitytojui atskleidžiamas taip, kad jį reikia priimti be tarpininkų. Vienintelis dalykas, kuris gal kiek atstoja pasakotoją, yra remarkos, tačiau paprastai jos būna labai lakoniškos, nors kai kurie autoriai remarkas išplečia.

Dramos veiksmas turi būti išbaigtas, nors jame autoriai paprastai atskleidžia jau „vykusius“ dalykus, juos susieja su dabar vykstančiais. Nepaisant to, kad dramos laikas yra labai trumpas, koncentruotas, jame nuosekliai turi atsispindėti visi svarbiausi buvę ir esantys įvykiai. Net jeigu dramoje vaizduojami įvykiai tarsi atskiri, juos visuomet jungia priežasties ar pasekmės ryšiai.

Kita dramos tekstų ypatybė yra ta, kad ji turi „specifinę vaizduojamojo pasaulio kalbos organizaciją, kuri skiria ją nuo lyrikos ir epą“ (Zaborskaitė, 1982, 173). Dramos tekstų pagrindą sudaro – dialogo, polilogo, rečiau monologo forma. Svarbiausia ir pagrindinė dramos veikėjų bendravimo forma yra dialogas. Dialogas – graikų kalboje reiškia pasikalbėjimą, pokalbį. Dialogo išradėju yra laikomas Platonas, jis beveik visus savo kūrinius rašė dialogo forma, manoma, kad būtent jis sukūrė dialogo modelį, kuris buvo laikomas tobulu (Daujotytė, 2001, 108).

Dialogas apibūdinamas kaip dramatiška kalbos forma (LTA, 1982, 306), kurioje veikiantys asmenys plėtoja veiksmą. Veikėjų tiesioginė kalba dramoje įgauna itin didelį informacinį krūvį, būtent per ją autorius turi suteikti skaitytojui žinių apie herojų charakterius, mintis, atskleisti fabulinę situaciją. J. Pikčilingis teigia (1971, 182), kad dialogas gyvina

tekstą, autoriui „jis teikia didesnę laisvę vartoti specialias išraiškos priemones (šnekamosios kalbos žodžius, tarmybes ir kt.)“. Dialogas yra konfliktiškas, priešingai negu prozos tekstuose veikėjai čia nesišnekučiuoja, nesamprotauja, veikėjai dramoje išreiškia savo nuomonę. „Struktūros požiūriu drama yra ne kas kita, kaip kelių veikėjų santykių istorija didžiausios jų įtampos ar lūžio metu“ (Župerka, 1983, 129). Dramos tekstų dialoguose susiduria priešingi požiūriai, jie atlieka ir fabulinę funkciją – atskleidžia veiksmo plėtros kryptį. Dramoje vyrauja „polifoniška“ veikėjų kalba, kuri turi atlikti ir pasakotojo funkciją – įtraukti į savo kalbą informaciją, kurią būtina žinoti, kad skaitytojai suprastų veiksmo eigą.

Dialogui priskiriamos kelios funkcijos – informacinė, charakterizuojanti ir dramatiškoji (LTA, 1982, 306). Informacinė funkcija perteikia žinias, kurios padeda suvokti dramos esmę, temą. Charakterizuojanti dialogo funkcija apibūdina veikėjų charakterius ir jų pozicijas. Svarbiausia dialogo funkcija yra dramatiškoji, ji padeda plėtoti dramos konfliktui. Kadangi dialogas imituoja kalbos aktą, reikėtų paminėti tradiciškai skiriamas kalbos akto funkcijas, kurios randasi ir dramos dialoguose. A. Avroninas skiria keturias šnekos funkcijas: komunikacinę (bendravimo), ekspresyvinę (minčių reiškimas), konstruktyvinę (minčių formavimas), ir akumuliatyvinę (visuomeninio patyrimo ir žinių kaupimo) (Karaliūnas, 2008, 125). S. Karaliūnas savo knygoje „Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas“ kalbos funkcijas skirsto taip: reprezentacinė–referencinė ir komunikacinė; ekspresyvinė–emotyvinė ir apeliatyvinė–impresyvinė; fatinė ir poetinė. Vienaip ar kitaip skirstomos funkcijos randamos dialoginėje dramos tekstų kalboje. Minčių perteikimas, bendravimas, žinių dalijimasis – visa tai, kas vadinama komunikacine funkcija, atsispindi dramos dialoguose. Ekspresyvinė kalbos funkcija „realizuota į kalbos raiškumą, pagaulumą, emocinį jos tonalumą; aktyvina klausiamąsias, skatinamąsias, imperatyvines, kreipimosi intonacijas, padeda perteikti aibę žmogaus valios, jausenos apraiškų“ (Abaravičius, 2002, 21). Vaizduojami veikėjai bendraudami neapsieina be apeliatyvinės funkcijos, jie dažnai kreipiasi vienas į kitą, prašo, liepia, reikalauja. Estetinė funkcija būdinga visai grožinei literatūrai, įskaitant ir dramos dialogus. Vaizduojamuose situacijuose aptinkama ir fatinio bendravimo apraiškų. S. Karaliūnas (2008, 165) teigia, kad fatinio bendravimo pagalba kuriami socialiai ryšiai, tačiau veikėjai mintimis ir informacija nesidalina.

Realiam šnekos akte bendraujantys asmenys naudoja ir neverbalines priemones. Jie gali gestikuliuoti, judėti, pasirinkti reikiamą intonaciją, kalbėjimo tempą. Tačiau dramose užrašytuose dialoguose neverbalinės kalbos dalykai perteikiami autoriaus (pvz. remarkose, ar

atsiskleidžia iš pačių veikėjų kalbos). Paprastai neverbalinė kalba yra labai informatyvi ir reikšminga.

Vieno personažo kalbėjimo, vadinamu monologu, tyrinėtuose dramos tekstuose nėra. Tačiau kartais veikėjai linkę išsiplėsti, „monologu dramaturgas gali supažindinti kitus personažus ar tiesiog skaitytoją su tomis veiksmo aplinkybėmis, įvykiais, kurie neiškilo tiesioginiame veiksmo ar dialoguose“ (LTA, 1982, 306). Paprastai monologai išreiškia veikėjų prieštaravimus, vidinius konfliktus, svarstymus.

Kaip jau minėta, dramos dialogai iš visų grožinės literatūros tekstų tipų artimiausi šnekamajai kalbai. Šiuolaikinės literatūros dramos tarsi perėmė šnekamosios kalbos leksiką, nesudėtingą sintaksinę struktūrą, kartais nenuoseklią kalbą, savitą gramatinių formų vartojimą. Tačiau nepaisant autoriaus pastangų kuo tiksliau stilizuoti buitinę kalbą, kalbos akto modelis prozos tekstuose yra pakitęs. Rašytiniai tekstai, imituojantys kalbos aktą praranda svarbiausią gyvo dialogo bruožą – spontaniškumą. Realiuose dialoguose adresatas suvokdamas adresanto repliką, tuo pačiu metu pasirenkia naujai replikai, o rašytiniuose tekstuose ši ypatybė neįmanoma. Todėl galima sakyti, jog dramos tekstai, kurie priklauso meniniam stiliui, buitinio stiliaus dialogą tik stilizuoja.

Dramos dialogai yra labai artimi prozos tekstų tiesioginei kalbai, abi raiškos formos stilizuojamos tais pačiais principais (Bitinienė, 2001, 19). Dialoginės kalbos struktūrą tyrinėjusi L. Vilkenė pabrėžia, kad „nors ir su tam tikromis išlygomis, literatūriniai dialogai atskleidžia bendrąsias dialogo tendencijas“ (Vilkenė, 1998, 153). Kiekvienas autorius, kurdamas antrinę bendravimo situaciją, stengiasi pakartoti realybę. Bet ją pakartoja kiekvienas skirtingai, nes pasirenka tam tikrą stilizavimo kryptį, atitinkančią kuriamą pasaulėvaizdį.

Dialogo struktūra, daug priklauso nuo adresanto ir adresato sąveikos pobūdžio, daro įtaką leksikos vartosenai, skiriasi sakinių atranka, jų išdėstymas. Ši komunikacijos dalyvių sąveika mažai priklauso nuo meninio stiliaus atmainos. Dramos tekstams artima prozos tekstų dialogo struktūra. Tai rodo sintaksinės struktūros tyrimai (Bitinienė, 1997, 2003).

Šiuolaikinė dramos tekstų kalba neeiluota, nors būta ir poetinių dialogų, kurie leisdavo autoriams vartoti įvairias menines priemones, ritmą, buvo suteikiamas pakilesnis tonas. Eiliuotą dramos kalbą lemia istorinė žanrinė raida (LTA, 1982, 309). Šių laikų kontekste tokia dramos forma atrodytų nenatūrali, tad pasirenkamas kasdieninį bendravimą primenantis stilius.

1.3. Funkcinių stilių žanrai ir tekstų tipai

Teksto tipai yra glaudžiai susiję su funkciniais stiliais. Jau senokai keliama tekstų tipologijos problema, nors įvairiuose veikaluose yra pateikiamas tradicinis tekstų tipų skirstymas (pasakojimas, aprašymas, protavimas), tačiau vis dar nėra aiškūs tekstų tipų skyrimo kriterijai. Mokslininkai siūlo tekstų tipus skirti įvairiai – pagal rašymo tikslą, funkcijas, sandarą, turinį, informacijos pateikimo būdą, tad kriterijų nustatymas vis dar tikslinamas. Z. Nauckūnaitė straipsnyje „Argumentavimas tekstų tipų sistemoje“ (2005, 18) teigia, kad neretai diskutuojama pagal kokius požymius skirstomi tekstų tipai (pagal vidinius – t. y. kalbinius, ar pagal išorinius – t. y. komunikacinius). Dalis autorių mano, kad išoriniai požymiai, kurie susiję su kalbėtojo tikslu ir tema, yra siejami su žanro kategorijos nustatymu, nes jis apibrėžiamas ne formos, o vartojimo pagrindu. Manoma, kad teksto tipas yra nustatomas „pagal leksinius ir gramatinius požymius, t. y. pagal lingvistinę charakteristiką“ (Nauckūnaitė, 2005, 18). Autorė teigia, kad yra įvairių tekstų tipų skirstymo kriterijų, tačiau nepriklausomai nuo skirtingų formuluočių, skyrimo kriterijai priklauso kalbos ir komunikacijos sritims. Dramos tekstų dialoginė kalba šiame darbe yra įvardijama kaip teksto tipas, turintis savitus leksinius ir gramatinius bruožus ir komunikacinę struktūrą.

Kadangi išoriniai teksto požymiai kai kurių autorių laikomi žanro nustatymo kriterijais, pravartu aptarti žanro sąvoką. „Žanrai yra svarbi stilistinė kategorija, kalbinės raiškos forma, kuria tam tam tikromis sąlygomis perduodama informacija“ (Bitinienė, 2007, 81). J. Pikčilingis yra teigęs, kad „žanras – tai stilius stiliuje“ (1971, 142). „Žanro samprata atsirado klasifikuojant grožinės literatūros tekstus“ (Marcinkevičienė, 2008, 10), siaurąja prasme žanru vadinamas kūrinių skirstymo pagal sandaros savybes vienetas. Autorė pateikia ir platesnį žanro aiškinimą, kuriame teigiama, kad žanras yra visų tekstų, socialinių veiksmų tipai ar klasės (2008, 12). Žanru klasifikuojami įvairūs dalykai (tekstai, renginiai ir kt.). Literatūros teorijos apybraižoje (1982, 185) taip pat teigiama, kad žanro terminas yra taikytinas įvairioms žmonių veiklos sferoms. Žanrai turi savo skiriamuosius požymius, kurie leidžia atpažinti tam tikrą žanro modelį. Nėra sistemingo komunikacijos formų skirstymo į žanrus, manoma, kad taip yra dėl neaiškių klasifikavimo kriterijų. Žanrų sąveika sunkina žanro ribų apibrėžimą.

Žanrui būdingas teksto požymių rinkinys. Nuo žanro priklauso ir teksto raiška, nes kiekvienas žanras turi neleidžiančių tekstui išsiplėsti būdingų apribojimų. R. Marcinkevičienė teigia, kad „žanro ribas lemia ne tik kalbiniai, lingvistiniai (formos ir turinio), bet ir

nekalbiniai, ekstralingvistiniai, t. y. socialiniai ir psichologiniai veiksniai” (2008, 15). Žanrų riboms įtakos turi ir visuomeninis, kultūrinis gyvenimas ir jo pokyčiai. Žanras siejamas su teksto kodu, kuris skaitytojui leidžia suprasti teksto pobūdį, o rašytoją išspraudžia į tam tikras ribas. Kad žanras būtų atpažintas, yra būtinas „nerašytas susitarimas tarp autoriaus ir skaitytojo“ (Marcinkevičienė, 2008, 19).

Neretai žanro ir teksto tipo terminai vartojami sinonimiškai, nes vidiniai (kalbiniai) ir išoriniai tekstų požymiai sutampa. Komunikacijos tikslas ir tema laikytini išoriniais žanrų ir tekstų tipų požymiais. Priklausomai nuo tikslo ir teksto funkcijos paprastai pateikiamas trijų ar penkių retorinių tekstų tipų skirstymas. Dažniausiai laikomasi, kaip jau minėta, tradicinio tekstų tipų skirstymo – pasakojimas, aprašymas ir samprotavimas. Toks skirstymas pateikiamas Z. Nauckūnaitės (2002, 7), Koženiauskienės (1999, 155) ir kitų mokslininkų darbuose. Kiti tyrėjai pateikia penkianarę tipų skirstymo sistemą, prie jau išvardintų pridėdami aiškinimą, įtikinėjimą ir nurodymą. Pasakojimas ir aprašymas priskiriami naratyvui, kuris vaizduoja laike išsidėsčiusius įvykius, perteikia įvairius požymius, vertinimą ir pan. Nenaratyvieiems tekstams priskiriamas aiškinimas ir įtikinėjimas, kuriais siekiama suteikti informacijos ar įtikinti. Neaiški pokalbio vieta šioje sistemoje. R. Marcinkevičienė teigia (2006, 20), kad pokalbis (dialogas, polilogas) yra siejamas su gyvąja kalba, o ne su raštu, tačiau be jo tekstų tipų schema būtų neišbaigta. Aiškinimas ir įtikinėjimas ypatingi tuo, kad gali funkcionuoti tiek sakytinėje, tiek rašytinėje kalboje. Apskritai yra teigiama, kad grynųjų tekstų tipų yra labai nedaug, dažniausiai jie sąveikauja vieni su kitais.

Nors prieš tai buvo rašoma, kad žanro ir teksto sąvokos dažniausiai yra tapatinamos, tačiau reikalinga būtų teksto tipą laikyti žanro dalimi. Tikslinga teksto tipus tyrinėti žanro analizei, nors teigiama, kad teksto tipas gali funkcionuoti įvairiuose žanruose (pvz., dialogas dramoje ir prozoje).

Literatūra remiasi antikos mąstytojų teorijomis. Literatūros mokslo veikaluose „pagal tradiciją skiriamos trys literatūros rūšys: epas, drama ir lyrika“ (Zaborskaitė, 1982, 144), o žanras yra „smulkesnis literatūros klasifikavimo vienetas negu rūšis, o kartu ir paslankesnis bei permainingesnis“ (LTA, 1982, 188). Šiais laikais žanrai nebeturi griežtų ribų, autoriai nebesilaiko žanro taisyklių, tad tekstai neretai yra stilizuojami. J. Pikčilingis (1971, 281) grožinės literatūros tekstus skiria į kelis postilius – romaną, apsakymą, dramą, eilėraštį; arba dvi atmainas – prozą ir poeziją. Tačiau norint sudaryti lygiavertes meninio stiliaus imtis, statistiniams tyrimams palanku meninio stiliaus tekstus skirstyti į prozą, poeziją ir dramą (Bitinienė, 1997, 81).

XX amžiaus drama atsisako anksčiau buvusių klasinės dramos žanrų kriterijų. Dažniausiai drama turi dominuojantį žanrą su kitų žanrų požymiais. Naujosios dramos įgauna keistų pavidalų, nebeišlaiko gero tono tradicijų, stebina savo naujai pateiktomis tematikomis. Būdingas psychologizmas, taigi dramos konfliktas vyksta ne tarp dviejų žmonių, o perkeliamas į vieno žmogaus vidų. Skiriasi ir šiuolaikinių dramų sandara, „drama daugiau remiasi personažų išgyvenimų ir minčių dinamika, emocinių padėčių permainingumu, užtat kompozicijos požiūriu darosi kur kas laisvesnė ir atviresnė“ (LTA, 1982, 323).

A. Bitinienė teigia (1997, 13), kad funkcinis stilius sudaro ne žanrų, o tekstų tipų (postilių) stilius. Šis teiginys labai svarbus statistiškai tyrinėjant dramos tekstus, nes žanrų analizė laikoma labai siaura, o postilių analizė leidžia plačiau pažvelgti į atskirus tekstų tipus, nustatyti jų diferencinius ir integracinius požymius.

1.4. Darbo objektas ir metodai

Šio darbo tyrimo objektas yra dramos tekstuose esantys žodžiai ir iš jų sudaryti sakiniai. Statistinė imtis stratifikuota. Tiriamąją medžiagą sudaro trylika lietuvių autorių dramos tekstų. Iš nurodytų dramos tekstų sudarius sakinių imtis, iš viso išanalizuota 5000 žodžių morfologinei dramos tekstų raiškai nustatyti. Siekiant nustatyti sintaksinius dramos tekstų parametrus buvo atrinkti septynių autorių tekstų sakiniai. Iš viso išanalizuota 900 sakinių. Norint nustatyti to paties autoriaus sintaksines raiškos priemones skirtinguose tekstuose, iš dviejų autorių tekstų buvo atrinkta po du šimtus sakinių. Abi tyrimo imtys sudarytos iš veikėjų dialogų, autoriaus kalbos (remarkų) atsisakyta.

Nagrinėjami sakiniai ir žodžiai buvo atrinkti pagal tokio pobūdžio tyrimams būdingą metodiką atsitiktine tvarka. Gautų duomenų skirtumų patikimumas, atsižvelgus į imties dydį ir konkretaus požymio pasiskirstymą, vertintas Stjūdento ir chi kvadrato kriterijais.

Lietuvių kalbos mokslo darbuose tyrinėjama skirtingų funkcinių stilių leksika, morfologinės ir sintaksinės ypatybės. Šiuo metu yra sudaryti visų funkcinių stilių dažniniai žodynai, „peržvelgus bet kurio dažninio žodyno pirmąjį šimtą dažniausių žodžių lengvai galima nustatyti, kokį funkcinį stilių reprezentuoja vienas ar kitas žodynas“ (Žilinskienė, 1990, 161). Stilistiškai tiriant kalbos sistemą ar atskirus reiškinius, remiamasi lingvistikos statistikos duomenimis, kurie parodo kokios formos ir konstrukcijos vartojamos dažniausiai, parodo išraiškos priemonių vartojimo dėsningumus skirtingų tipų tekstuose.

Kaip funkcinio stiliaus statistinis parametras dažniausiai yra tiriamas sakinio ilgis, tačiau šiame darbe į stilių lemiančius požymius pažvelgta plačiau. Šiame darbe laikomasi tokio sakinio supratimo: „sakinys tai komunikacijai skirtas sintaksės vienetas, kurį sudaro gramatiškai organizuotas žodžių formų kompleksas, turintis atskirą predikatyvumą ir intonaciją“ (Labutis, 1994, 63). Kadangi dramos tekstams būdingi nepilnieji sakiniai, todėl kiekvienas pasakymas, turintis sakinio baigtį žymintį skyrybos ženklą, yra skaičiuojamas kaip atskiras sakiny, nepriklausomai nuo jo struktūros. Sakinio ilgis matuojamas žodžiais, nes teigiama, kad „pats tiksliausias, bet formalus sakinio ilgio matavimo vienetas yra grafema“ (Bitinienė, 1997, 11). Struktūrinis kalbos vieneto ilgis, „kurio išraiška – jį sudarančių elementų kiekis: žodžio – skiemenų, sakinio – žodžių (sakinio dalių) skaičius, pastraipos ilgio – ją sudarančių sakinių skaičius ir t. t.“ (Mistrik, 1967, 50), gali turėti lingvistinę prasmę stilistikos tyrime (Bitinienė, 1997, 12).

Skaičiuojant sakinio ilgį yra skiriamos penkios informatyvios „sakinių integraliojo pasiskirstymo ilgio grupės“ (Bitinienė, 1997, 19): labai trumpi sakiniai (1–8 žodžiai); trumpi sakiniai (9–17 žodžių); vidutinio ilgio sakiniai (18–30 žodžių); ilgi sakiniai (31–46 žodžiai ir labai ilgi sakiniai, kuriuos sudaro keturiasdešimt septyni ir daugiau žodžių. Gautieji statistiniai duomenys atskleidžia sakinių ilgio pasiskirstymą, sakinių ilgio grupių ir dėmenų ryšį, sakinių tipų vartojimo dėsningumus.

E. Jakaitienė teigia, kad „kiekvienas žodis yra tam tikros kalbos gramatinės sistemos narys ir priklauso kuriai nors kalbos daliai, kuriai būdingi specifiniai gramatiniai požymiai“ (2005, 37). A. Maceina yra pasakęs, kad „Dievas kalba tik per žmogaus žodį – pagal šiojo gramatiką, sintaksę ir semantiką“ (1998, 11). Nors A. Maceina į žodį žiūri per filosofijos prizmę, tačiau matyti, kad įvairiuose mokslo lygmenyse yra suvokiama žodžio prasmė, atkreipiamas dėmesys į gramatikos, sintaksės dalykus. Žodis turi glaudžius ryšius su kitais žodžiais, taip kalboje atsiranda reikšmės. Žodžio reikšmė yra ne tik tiesioginė, bet ir kontekstinė, kuri papildo pastarąją, „glaudūs žodžio saitai su situacija dramoje dažnai atstoja autoriaus paaiškinimus, kurie lydi veikėjų replikas prozoje, taip pat kompensuoja sąlyginį teksto lakoniškumą“ (LTA, 1982, 310). Žodis bei jo gramatinė kategorija kalboje atlieka tam tikras funkcijas, tačiau ne ką mažiau svarbūs žodžių junginiai ir sakiniai. Sintaksės dalykai dramos tekstuose taip pat labai reikšmingi, ypač paragrafemikos elementai, kurie „atspindi ir paraprozodinius šnekos ypatumus, kontekstą, garsinės kalbos normą (tempo, intensyvumo saiką), jos svyravimus ir kt.“ (Abaravičius, 2002, 11). Morfologija ir sintaksė negali išsiversti viena be kitos, „kad žodžiai išreikštų mintį, jie turi būti išreikšti tam tikromis gramatinėmis

formomis, kurios sujungtų juos tarpusavyje ir tuo būdu atskleistų tais žodžiais pasakytų daiktų bei reiškinių ryšius” (Balkevičius, 1963, 15). Dialogų kalba organizuojama atsižvelgiant tiek į morfologijos, tiek į sintaksės dalykus.

Darbe buvo siekiama nustatyti dramos tekstų raiškos savitumą. Tyrimas skyla į dvi dalis – morfologinės ir sintaksinės struktūros, nes jos neabejotinai veikia viena kitą, nustatymą. Didžiausias dėmesys skirtas statistinių duomenų rinkimui ir skaičiavimams, kurie aiškiai parodo dramos tekstų išskirtinumą.

Pirmoje šio darbo dalyje siekta nustatyti kalbos dalių ir jų formų vartojimo dažnį, kaip dramos tekstų stiliaus požymį. Į kalbos dalių dažnumą, kaip lingvistinį stiliaus požymį, dėmesį yra atkreipusi ir pateikusi meninio stiliaus kiekybinės analizės duomenis A. Bitinienė (1997). Ji pažymi, kad daiktavardžių vartojimo dažnis įvairių autorių tekstuose mažai skiriasi, nes morfologijos raškos priemonės mažai priklauso nuo įvairių veiksčių įtakos. Didžiausia skirtis yra tarp rašomosios ir sakytinės kalbos formų. Dramos tekstai įdomūs tuo, kad jie turi abiejų minėtų kalbos formų savybių.

Gautieji dramos tekstų morfologinės analizės duomenys darbe lyginami su meninio stiliaus tekstais. Tokį pasirinkimą lemė tai, kad dramos tekstai yra prozos dalis, tačiau jų struktūra turi akivaizdžių skirtumų. Siekiant išryškinti dramos tekstų skirtumus, vietomis pateikta ir kitų funkcinių stilių kalbos dalių vartojimo dažnių duomenų.

Antrojoje dalyje siekta nustatyti ir aptarti dramos tekstų sintaksinę struktūrą. A. Bitinienė (1997, 7) teigia, kad sakinio ilgio parametrai teikia informacijos apie konkretaus stiliaus sintaksinę sandarą. Kaip jau minėta, dėl dramose esančio gyvos kalbos stilizavimo grafiškai galima pamatyti dramos tekstų sakinių struktūros savitumą. Šiame darbe sakiniu laikoma iš abiejų pusių sakinio baigtį rodančių ženklų (taškas, šauktukas, klaustukas, daugtaškis) atskirta grafemų eilutė arba viena grafema.

Kadangi šiame darbe rūpi parodyti dramos tekstų savitumą, gautieji duomenys lyginami su kitų funkcinių stilių ir postilių statistiniais sakinio ilgio parametrų duomenimis. Didžiausias dėmesys skiriamas dramos ir prozos tekstų tiesioginės kalbos palyginimui, nes siekiama išsiaiškinti integracinius ir diferencinius tiesioginės prozos kalbos ir dialogo požymius.

„Meninis tekstas savo turiniu ir sandara yra kiekvienas savitas, individualus, unikalūs” (Sirtautas, 2001, 43). Taip pat ir kiti mokslininkai, tyrinėję individualiųjų tekstų sakinio struktūrą, įsitikinę, kad autoriaus individualųjį stilių galima atpažinti iš jo sukurtų tekstų sintaksinės struktūros. Šiame darbe siekiama išsiaiškinti, ar autoriai, stilizuodami šnekamąją kalbą, renkasi vienodas raiškos priemones skirtingų temų dramose.

Kalbos dalių dažnis, kaip stiliaus ypatybė, yra labai svarbus diferencinis požymis (Bitinienė, 1995, 13). Tai rodo ir leksikos tyrėjų dažnai pateikiami duomenys apie morfologinę funkcinių stilių struktūrą (Žilinskienė, 2005). Ši struktūra svarbi ir sintaksės tyrimams, nes visų tipų tekstuose visų kalbos lygmenų vienetai vartojami tikslingai. Taip pat lingvistų prieita prie išvados, kad sakinio ilgis ir jo struktūra, kuriuos sieja glaudūs ryšiai, atskleidžia savitą sintaksės sandarą skirtinguose tekstuose, diferencijuoja įvairių funkcinių stilių tekstus (Bitinienė, 1997, 7). Temos aktualumas aiškintinas tuo, kad dramos tekstų morfologinės ypatybės iki šiol nėra aptartos, šia tema nėra paskelbta statistinių duomenų, o sintaksės tyrimai nėra gausūs (Bitinienė, 1997, 81).

Šio darbo tikslas – ištirti dramos tekstų kaip meninio stiliaus postilio morfologines ir sintaksines ypatybes, t. y. nustatyti funkcinius stilistinius šios tekstų raiškos požymius. Šiam tikslui pasiekti keliama tokie uždaviniai:

1. Nustatyti dramos tekstų kalbos dalių ir jų formų dažnį, atskleisti jų vartojimo ypatybes.
2. Dramos tekstų morfologinius parametrus palyginti su prozos tekstų duomenimis ir nustatyti integracinius ir diferencinius požymius.
3. Aprašyti dramos tekstų sintaksinius požymius ir nustatyti:
 - sakinių tipų dažnį;
 - sakinių struktūrą ir sakinių ilgio paradigmas.
4. Įvertinti dramos tekstų sintaksinės raiškos priemonių vartojimo polinkius individualiuose tekstuose.
5. Palyginti dramos tekstų ir prozos tekstų tiesioginės kalbos sakinio ilgį ir struktūrą.

2. Dramos tekstų morfologinės ypatybės

2.1. Kalbos dalių vartojimo bendroji charakteristika

2.1.1. Kiekvienam funkciniam stiliui yra būdingi tam tikri lingvistiniai požymiai, kurie rodo jų skirtumą. Morfologinė funkcinį stilių struktūra yra gana pastovi, visuose funkcinuose stiliuose vartojamos tos pačios kalbos dalys, bet skiriasi jų dažnis. Dramos tekstai priklauso meniniam stiliui, tačiau juose esantys dialogai yra artimi šnekamajai kalbai, t. y. buitiniam stiliui, nes iš esmės tai ir yra šnekamosios kalbos stilizavimas.

2.1.2. Dramos ir prozos tekstų skirtybėms išryškinti pravartu aptarti morfologinę dramų tekstų struktūrą, kuri savo ruožtu turi įtakos sakinio ilgiui ir struktūrai. „Giliau ir tiksliau atskleisti turinį padeda gramatika, t. y. teksto struktūra“ (Vytuola, 2006, 140). Pagal bendrąsias reikšmes ir jas atitinkančius gramatinius požymius išskirtos kalbos dalys yra svarbios aprašant atskirų funkcinį stilių ar jų atmainų stilistinį savitumą. Todėl pravartu aptarti ir palyginti dviejų meninio stiliaus atmainų morfologines skirtynes. Pirmiausia aptarsime kalbos dalių vartojimą. Kalbos dalių dažnį rodo šie statistiniai duomenys (1 lent.).

1 lentelė. Kalbos dalių dažnis

Kalbos dalių dažnis (%)										
Teksto tipas	Daikt.	Būdv.	Skaitv.	Įvard.	Veiksm.	Priev.	Priel.	Jungt.	Dal.	Emoc. klb.d.
Drama	23,7	6,0	1,1	16,9	24,6	8,4	4,4	6,7	6,6	1,6
Proza	29,8	5,8	1,2	11,1	23,7	7,9	4,8	6,6	8,9	0,1

Lyginamuose tekstuose kalbos dalis galima skirti į dvi grupes – dažniausiai vartojamų kalbos dalių (priklauso daiktavardis, veiksmažodis ir įvardis) ir į rečiau vartojamų kalbos dalių grupę. Jai priklauso būdvardis, skaitvardis,rieveksmis, prielinksnis, jungtukas, dalelytė ir emocinės kalbos dalys.

2.1.3. Iš lentelės matyti, kad dramų tekstuose dažniausiai vartojami veiksmažodžiai (24,6%), kiek rečiau – daiktavardžiai (23,7%). Galima pastebėti, kad dramų tekstuose vienam veiksmažodžiui tenka po vieną daiktavardį. Kitų tipų tekstuose, net prozoje, šis santykis yra kitoks, nes vienam veiksmažodžiui tenka po 2–3 daiktavardžius. Įvardis, kuris labai svarbus

dramose, nes pavadina pašnekovams gerai žinomus objektus, sudaro 16,9%. Tokį jo dažnį galima paaiškinti tuo, kad pavaduodamas kartojamuosius žodžius arba net ir visus sakinius, tarnauja ekonomijos tikslams: leidžia atsisakyti kartojamųjų žodžių (Alaunienė, 1978, 18).

Kitų kalbos dalių nagrinėtuose tekstuose rasta mažiau, jų svyravimo amplitudė mažesnė. Būdvardžių dažnis aiškiai skiria dramos tekstus nuo dalykinių stilių, bet integruoja meninio stiliaus skirtingų postilių tekstus. Skaitvardžiai ir emocinės kalbos dalys sudaro šiek tiek daugiau nei po vieną procentą visų esamų kalbos dalių. Įdomu pastebėti, kad tarnybinės kalbos dalys (jungtukas, dalelytė) dramos tekstuose vartojamos dažniau negu savarankiškos kalbos dalys.

2.1.4. Dramos ir prozos tekstuose kalbos dalys vartojamos skirtingai. Prozoje gerokai daugiau daiktavardžių negu dramose, skiriasi ir veiksmažodžių dažnis. Jis prozos tekstuose kiek mažesnis. Daiktavardžių vartojimas prozoje rodo, kad šio tipo tekste kalba yra daugiau statiška. Be to, daiktavardžių dažnis prozos tekstuose netiesiogiai gali būti susijęs su įvardžių vartojimu. Prozos tekstuose dažniau vartojamos implicitiškai charakterizuojančios tekstą dalelytės. Kitų kalbos dalių vartojimo dažnis skiriasi nežymiai. Skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,001$ lygmeniu.

2.1.5. Kaip jau minėta, dramos tekstuose esantys dialogai primena tiesioginį bendravimą, todėl tyrinėtus tekstų kalbos dalių vartojimo dažnius pravartu palyginti su turimais šnekamosios kalbos pavyzdžiais, o juos reprezentuoja turimi tarminiai įrašai, kuriuos tyrinėjo N. Linkevičienė (1994, 53). Jos tyrinėtų tekstų tematika ir jų pobūdis labai įvairūs – dialogai, kartais net bartynės, padavimai, legendos, nutikimai, buitiniai pasakojimai, atsiminimai, tačiau visi jie yra pasakyti, tai yra kalbos akto rezultatas. N. Linkevičienės (1994, 54) tyrimo duomenims, kalbos dalys gali būti skiriamos į tris grupes: dažniasias, vidutines ir retąsias. Dažnosios kalbos dalys yra veiksmažodis 28,1%, daiktavardis 19,0%, įvardis 16,5%. Kaip matyti, mokslininkės pateikti duomenys ir šiame darbe nustatytos kalbos dalys sutampa, jų dažnis yra panašus. Vidutinio dažnio kalbos dalių vartojimas sutampa, joms priskirta dalelytė, prieveiksmis, jungtukas, prielinksnis. Retųjų kalbos dalių – būdvardžio, skaitvardžio, jaustuko ir išiktuko procentas taip pat artimas dramos tekstų duomenims.

Pirmoji kalbos dalių grupė (veiksmažodis, daiktavardis ir įvardis) sudaro teksto pagrindą ir eina svarbiausiomis sakinio dalimis – veiksniu, tariniu, papildiniu. Antroji kalbos dalių grupė skyla į keturis binarinius pogrupius. Tai rečiau vartojamos nominatyvinės, tarnybinės ir ekspresinės kalbos dalys. N. Linkevičienė (1994, 59) gautus duomenis palyginusi su

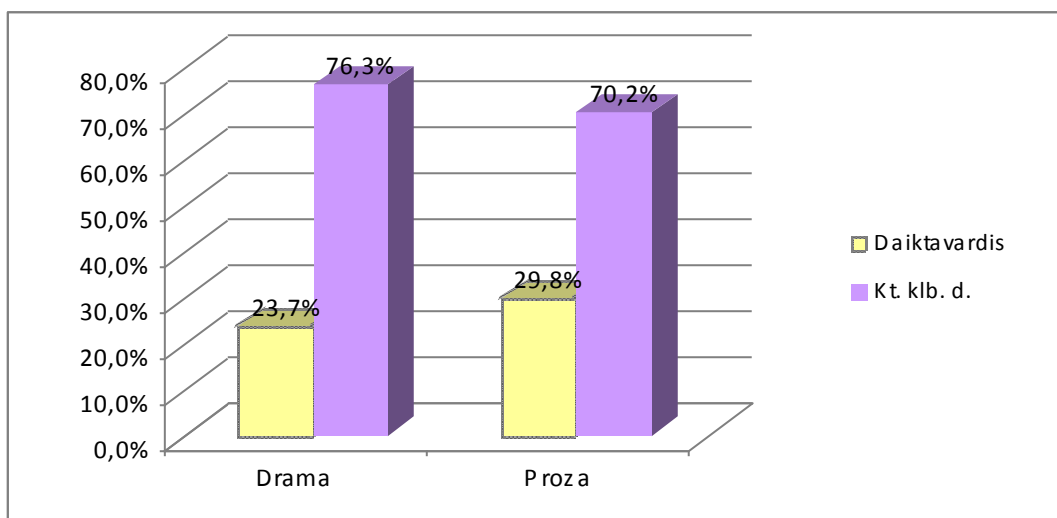
publicistiniu stiliumi teigia, jog publicistiniam stiliui, skirtingai nei šnekamajai kalbai, būdingesnis vardažodiškumas.

2.1.6. Publicistiniame stiliuje daiktavardžiai ir būdvardžiai yra vartojami žymiai dažniau. Kiek rečiau vartojamas ir įvardis, nes rašomojoje kalboje sumažėja tekstą jungiančių elementų, kurių funkcijas šnekamojoje kalboje dažniausiai atlieka rodomieji įvardžiai. Publicistiniame stiliuje retesnis ir veiksmažodis, čia beveik nėra eliptinių sakinių. N. Linkevičienė nuomone, „statistinis gramatinių žodžių klasių tyrimas leidžia teigti, kad gyvoji kalba turi savų dėsnų, kuriuos, reikia manyti, labiau lemia teksto pobūdis, o ne tarmės geografija“ (1994, 59). Iš tiesų palyginę šiaurės žemaičių tarmės ir dramos tekstų morfologinę struktūrą, matome, kad didumos kalbos dalių dažnis beveik nesiskiria.

2.1.7. Meninio stiliaus diferenciacija rodo, kad prozos tekstų kalbą nuo dramos tekstų skiria daiktavardžių vartojimo dažnis. Mažesnę šios kalbos dalies dažnį dramos tekstuose visų pirma kompensuoja įvardžiai, kurie gali būti vartojami ir ekspresyvumui reikšti (Rosinas, 1996, 71), jie gali atlikti ir vertinamąją funkciją. Svarbiausių kalbos dalių – daiktavardžių ir veiksmažodžių dažnis skiriasi ir šnekamąją kalbą stilizuojančiuose dramos tekstuose ir prozos kalboje.

2.2. Daiktavardžių vartojimas

2.2.1. Daiktavardžiai – viena dažniausiai vartojamų kalbos dalių. Kaip žinoma iš įvairių tyrimų, siekusių nustatyti kalbos dalių dažnumą skirtingų tipų tekstuose, daiktavardžiai užima apie trečdalį teksto. Dramos tekstuose „daiktiškumo reikšmę“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 29) turinčių žodžių vartojimo dažnis kiek mažesnis (23,7%) dėl juos pavaduojančių įvardžių gausos. Tačiau gyvąją kalbą imituojančiame šnekos akte neįmanoma būtų išsiversti be daiktus, žmones, medžiagas, gamtos ir visuomenės reiškinius, veiksmus, būsenas, ypatybes pavadinančių žodžių. Palyginkime daiktavardžių vartojimo dažnį įvairių tipų tekstuose (1 paveikslas).

1 paveikslas. Daiktavardžių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Matyti, jog dramos tekstuose daiktavardžių yra 23,7%, visos kitos kalbos dalys, kartu sudėjus, sudaro 76,3% tyrinėtuose tekstuose pavartotų kalbos dalių. Taigi daiktavardžiai, pagal vartojimo dažnį, sudaro daugiau nei penktadalį visų kalbos dalių. Daiktavardžiai dramos ir prozos tekstuose, taip pat ir kitų stilių tekstuose sudaro nemažą dalį visų vartojamų žodžių, nes, kaip jau minėta, jie įvardija visus tikrovės daiktus, žmonių vardus bei pavardes, vietas, kuriose veikia veikėjai, žmogaus būsenas ir daug kitų daiktų bei reiškinių. Be daiktavardžių teksto kūrėjai negalėtų perteikti norimos informacijos apie kūrinyje vaizduojamą aplinką, žmones, būsenas. Pvz.:

Aš esu Šraitnideris, fanatikas tik iki pusės, nuo pusės užauninkas ir skeptikas.
GrušABP 24

Ten nėra stogo, ten nėra nei karšto vandens, nei pečiuko duonai svilint... ŠaltJ 75

Prozos tekstuose daiktavardžių dažnis yra kiek didesnis – 29,8%. Taigi, lyginant su dramos tekstuose vartojamais daiktavardžiais, jis didesnis 6,1%. Matyt, kad dramos tekstuose vaizduojamų dialogų ir monologų kalba yra ekspresyvesnė, todėl mažiau vartojama daiktavardžių, kurie tekstą daro statiškesnį. Norint kuo natūraliau stilizuoti šnekamąją kalbą, stengiamasi priartėti prie gyvosios kalbos, kurioje, kaip matėme, persvarą turi veiksmažodžiai.

Kalbant apie daiktavardžių vartojimą dramos tekstuose, reikėtų atkreipti dėmesį į tikrinių žodžių gausą. Neturinčioje autoriaus kalbos intarpų tekste, visas informacinis krūvis tenka dialogo dalyviams, jie dažnai įvardija asmenų vardus ir pavardes. Pvz.:

Na, Bazile, vesk mane į jaukiausią namų kampelį. ČernBPVV 196

Marute, kur mūsų Pranciškus? GrušABP 13

Rečiau galima rasti vietovardžius žyminčių daiktavardžių, pvz.:

*O visą devynioliktąjį amžių čia buvo **Rusijos** gubernija.* JuknF 230

Dramos tekstuose daugiausiai randama bendrinių konkrečių daiktavardžių. Jų tiek gyvoje kalboje, kurią stilizuoja dramos tekstai, tiek prozoje yra daugiausiai dėl to, kad jie įvardija konkrečius gyvenime ir buityje esančius dalykus, be kurių dramos tekstų kalba neatspindėtų įvairiausių detalių. Dauguma jų žymi, kaip matėme, daiktus, kurie gali būti skaičiuojami.

Abstrakčių daiktavardžių dramos tekstuose vartojama rečiau, tačiau dialogų dalyviai dažnai bendraudami perteikia mintis apie gyvenimą, jausmus, būsenas. Pvz.:

*Ir vargas tam, kas neišmoks **vienatvės**.* GlinskGN 12

*Grįžti į savo **gyvenimą**...* GrušABP 15

2.2.2. Pravartu įvertinti vyriškosios ir moteriškosios daiktavardžių giminės pasiskirstymą dramos tekstuose. Kaip rodo A. Bitinienės ir V. Žilinskienės tyrimų duomenys, moksliniame ir meniniame stiliuje vyriškosios giminės daiktavardžių yra apie 60,0%¹, dramos tekstuose vyriškosios giminės daiktavardžių formų vyravimas išlieka, tačiau vartojimo dažnis mažesnis.

2 lentelė. Daiktavardžių giminės formų dažnis

Daiktavardžių giminės formų dažnis (%)			
Teksto tipas	Vyriškoji	Moteriškoji	Kita
Drama	54,1	44,8	1,1
Proza	61,5	37,8	0,7

Dramos tekstuose esama tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės atstovų pavadinančių bendrosios giminės daiktavardžių. Kaip matyti iš pateiktos lentelės, bendrosios giminės žodžių dramos tekstuose yra labai mažai, vos 1,1%.

Matyt, dėl vyriškosios giminės reprezentacinės funkcijos lietuvių kalboje dramos tekstuose vyriškosios giminės daiktavardžių esama daugiau negu moteriškosios. Skirtumas tarp vyriškosios ir moteriškosios giminės dažnio yra didelis – apie dešimt procentų. Pvz.:

*Jis man grasina **gydytoju**!* SajM 41

¹ A. Bitinienės monografijoje „Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra“ nurodoma, kad moksliniame stiliuje vyriškosios giminės daiktavardžių yra 60,7%. V. Žilinskienė savo straipsnyje „Gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos beletristiniame stiliuje“ nurodo meninio stiliaus daiktavardžių vyriškosios giminės dažnį – 60,5%.

Jūs gi pagaliau moteris. ŠaltŠMVŠ 26

Prozos tekstuose daiktavardžių giminės formų dažnis pasiskirstęs kitaip: vyriškosios giminės daiktavardžių prozos tekstuose randama kiek daugiau nei dramos tekstuose – 61,5%. Skirtumas tarp šiųose tekstuose vartojamų daiktavardžių dažnio yra – 7,0%. Tačiau tiek prozos, tiek dramos tekstuose dažniausiai vartojami daiktavardžiai yra vyriškosios giminės. Tyrinėtuose dramos tekstuose moteriškosios giminės daiktavardžių esama daugiau negu prozos tekstuose (44,8%). Prozos tekstuose moteriškosios giminės daiktavardžių yra beveik septyniais procentais mažiau. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,001$ lygmeniu. Daiktavardžių giminės dažnio skirtybės gali priklausyti nuo konkrečios situacijos, nes dialoguose gali dalyvauti skirtingų lyčių atstovai.

2.2.3. Nevienodai tekstuose pasiskirsto vienaskaitos ir daugiskaitos vartojimas. J. Pikčilingis teigia, kad vienaskaitos vartosena mėgstama šnekamojoje kalboje, dažniausiai ji suteikianti kalbai gyvumo už visuomet abstraktesnę daugiskaitą (1971, 176). Vienaskaitos kategoriją turinčių daiktavardžių dramos tekstuose yra daugiausiai. Pvz.:

Tada ir įžengei į mano kambarį... ŠaltŠMVŠ 36

Nebent trisdešimt grašių... GrušABP 14

Skaičiais nekaitomų daiktavardžių randama ir dramos tekstuose, pvz.:

Kad mes kaip ištraukėm iš po grindų, tai net neskaičiavome dar. ŠaltŠMVŠ 18

Meninio stiliaus tekstuose pasitaiko daiktavardžių dviskaitos formų. Dviskaitos formų randama dramos dialoguose.

3 lentelė. Daiktavardžių skaičių dažnis

Daiktavardžių skaičių dažnis (%)			
Teksto tipas	Vienaskaita	Daugiskaita	Kita
Drama	78,3	21,5	0,2
Proza	72,2	27,6	0,2

Lentelėje matyti didelis skirtumas tarp dramos ir prozos tekstuose esančių daiktavardžių skaičiaus formų dažnio. Dramos tekstuose vienaskaitos formą turinčių daiktavardžių yra beveik šešiais procentais daugiau nei meninio stiliaus tekstuose. Tačiau lyginamuose tekstuose vyrauja vienaskaitos formos daiktavardžiai. Daugiskaitos formos daiktavardžių yra gerokai mažiau. Prozos tekstuose tokių daiktavardžių esama 6,1% daugiau negu tyrinėtuose dramos tekstuose.

Dažnam vienaskaitos formos vartojimui dramos tekstuose įtakos gali turėti ne tik šiai kategorijai priskiriamas gyvumas ir konkretumas, bet ir tai, kad „šnekamojoje kalboje arba grožinėje literatūroje kai kurie daugiskaitiniai daiktavardžiai, ypač medžiagų pavadinimai, kartais be jokio reikšmės skirtumo pasakomi ir vienaskaitos forma“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 41).

2.2.4. Daiktavardžių linksnio kategorija rodo šios kalbos dalies santykius su kitais žodžiais. Šis santykis priklauso nuo gramatinių ypatybių to žodžio, su kuriuo daiktavardis siejamas sakinyje. Kaip rodo įvairių funkcinių stilių statistiniai duomenys, daiktavardžių linksnių vartojimas gali skirti įvairių funkcinių stilių tekstus. Iki šiol pagal šį požymį nėra lyginti meninio stiliaus postiliai. Lentelėje (4 lent.) pateikti daiktavardžių linksnių dažnio duomenys.

4 lentelė. Daiktavardžių linksnių formų dažnis

Daiktavardžių linksnių dažnis %							
Teksto tipas	Vardininkas	Kilmininkas	Naudininkas	Galininkas	Įnagininkas	Vietininkas	Šauksmininkas
Drama	29,3	23,9	4,1	21,3	5,4	5,3	10,7
Proza	30,6	26,8	2,9	24,0	7,8	6,8	1,1

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daiktavardžių linksnių dažnis dramos tekstus padalija į dvi grupes. Pagrindinę, dažniausiai vartojamų linksnių grupę sudaro vardininkas, kilmininkas ir galininkas. Kitai, retai vartojamų linksnių grupei priklauso naudininkas, įnagininkas ir vietininkas. Šauksmininko linksnis diferencijuoja dramos tekstus nuo kitų stilių ir prozos tekstų.

Pagrindinę formą, vardininko linksnį, turinčių daiktavardžių nagrinėtuose tekstuose esama daugiausiai – 29,3%, jų kiek dažniau vartojama prozos tekstuose, bet skirtumas yra labai nedidelis. Pvz.:

*Ir **vargas** tam, kas neišmoks vienatvės.* GlinskGN 12

*Ne, aš buvau pats **bjauriausias vaikas**.* ŠaltJ 71

Su veiksmažodžiais vartojamas kilmininkas dažniausiai reiškia veiksmo objektą. Tačiau gana dažnas yra ir laiko galininkas, rodantis veiksmo laiką, taip pat galininkas, rodantis veiksmo trukmę, dažnumą, veiksmo ar būvio kiekį, laiko santykius, aktualius abiejų postilių tekstuose. Kaip matyti, kilmininko vartojimas aiškiai skiria dramos tekstus nuo prozos tekstų.

Galima manyti, kad kilmininko linksnis rodo rašytines ir sakytines tekstų ypatybes: visuose kituose funkcinių stilių tekstuose kilmininko dažnis yra didesnis. Pavyzdžiui, mokslinio stiliaus tekstuose kilmininko linksnio dažnis sudaro 41,7%.

Galininko linksnio formos taip pat skiria abiejų postilių tekstus (3,7%). Meninio stiliaus tekstuose šis linksnis gerokai dažnesnis negu, sakykim, publicistiniame stiliuje, nes jis yra valdomas tokių veiksmažodžių, kurie nėra būdingi kitų funkcinių stilių tekstams. Dinamiškuose tekstuose galininko linksnis yra dažnesnis, jis skiria visų postilių meninio stiliaus tekstus nuo dalykinių stilių (plg. moksliniame stiliuje – 13,8%). Dramos tekstuose šie du linksniai vartojami gana dažnai. Kilmininko, galininko linksnų rastų formų skaičius skiriasi nežymiai. Pvz.:

*Net **vardo!** Net **atsiminimo!*** GrušABP 14

*Seneli, aš radau **kapeiką!*** ŠaltŠMVŠ 14

Dramos tekstuose įnagininko linksnio vartojimo dažnis nėra didelis. Veikėjo būvį, veiksmo objektą, priemonę, su kuria realizuojamas veiksmas, laiką, ir kitas reikšmes turinčių įnagininko linksnio daiktavardžių dramos tekstuose yra 5,4%. Pvz.:

*Su degtukais!.. Ir **žibalu!*** ŠaltŠMVŠ 13

*Pamenat, kaip aš jūsų **paltą cheminiu rašalu** apipyliau?* ŠaltJ 71

Beveik tiek pat (5,3%) dramos tekstuose randama „vietą ar aplinką, kurioje vyksta veiksmas“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 53) reiškiančių vietininkų. Pvz.:

***Kapinėse** spjaudyti griežtai draudžiama.* ŠaltŠMVŠ 17

***Bulvėse**, mamyte.* ŠaltJ 74

Su veiksmažodžiais susijęs daiktavardžių naudininkas dažniausiai reiškia veiksmo objektą, t. y. parodo asmenį ar daiktą, kuriam skiriamas, kurio interesais atliekamas veiksmas. Su bendratimi einantis naudininkas paprastai reiškia daikto paskirtį, tikslą. Dramos tekstuose šio linksnio vartojimo dažnis yra gana mažas. Pvz.:

*Reikalingas ne daugiau, kaip grabas **naujagimui**.* GrušABP 13

***Liukai** karvė... **Liukai Kaminskaitei**...* ŠaltŠMVŠ 16

*Ruoškimės paskutinei **valandai**, idant baimės bjaurastimi neužterštume savo sielų.* GlinskGN 10

Asmenis ar daiktus, į kuriuos kreipiamasi, parodantis šauksmininkas nagrinėtuose dramos tekstuose vartojamas gana dažnai (10,7%). Jis šiuos tekstus skiria nuo prozos tekstų. Tokį šauksmininko vartojimą galima paaiškinti: dialogai imituoja šnekamąją kalbą, o žmonės, gyvai bendraudami, dažnai kreipiasi vieni į kitus vienokiu ar kitokiu kreipiniu. Pvz.:

Dabar jau kur kas arčiau, Viktorai. ČernAJ 168

Gulkis, Andriuk, senelis jau seniai nebeauga... ŠaltšMVŠ 10

Tėveli, myliu aficieriu. GlinskGN 12

Taip pat lentelėje palyginimui yra pateiktas daiktavardžių linksnių formų dažnis prozos tekstuose. Matyti, jog vardininko linksnio daiktavardžių tiek dramos tekstuose, tiek prozos tekstuose randama beveik tiek pat, dažnis skiriasi labai nežymiai (1,3%). Kilmininko linksnio formų vartojimas dramos ir prozos tekstuose aiškiai skiriasi. Meninio stiliaus tekstuose kilmininko linksnį turinčių daiktavardžių pavartota beveik trimis procentais daugiau. Naudininko linksnio daiktavardžių dramos ir prozos tekstuose, palyginti su kitomis linksnių formomis, taip pat vartojama nedaug. Tačiau dramos tekstuose kilmininko linksnio formos dažnesnės (1,2%). Skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$ lygmeniu.

Galininko linksnis yra trečioje vietoje dramos tekstų ir prozos tekstų dažnio lentelėje. Dramos tekstuose galininko linksnio daiktavardžių pavartota 2,7% mažiau negu prozos tekstuose.

Panašiai skiriasi ir įnagininko linksnio formų vartojimo dažnis tarp dramos ir prozos, bet prozos tekstuose įnagininko linksnio daiktavardžių yra vartojama kiek daugiau – 7,8%. Vietininko linksnio vartojimo skirtumas dramos ir prozos tekstuose taip pat nelabai žymus (1,6%), šio linksnio daiktavardžiai dažniau vartojami prozos tekstuose.

Šauksmininko linksnio vartojimo skirtumas dramos ir meninio stiliaus tekstuose reikšmingai didelis. Prozos tekstuose šauksmininko linksnio formą turinčių daiktavardžių pavartota tik 1,1% visų linksnių, dramos tekstuose šauksmininko linksnio formų rasta net 10,7%. Šias skirtynes galima paaiškinti. Kaip jau minėta, dramose esantys dialogai ir monologai stilizuoja šnekamąją kalbą, veikėjai bendrauja tarpusavyje, todėl be kreipinių tiesiog būtų sunku išsiversti. Kreipiniai dialogus daro gyvesnius ir artimesnius šnekamajai kalbai. Prozos tekstų autorinėje kalboje sumažėja galimybė vartoti daugiau šauksmininko linksnio formą turinčių daiktavardžių.

Palyginus kelių tipų tekstų daiktavardžių linksnių sistemą, galima daryti tokias išvadas. Visų pirma aiškėja meninio stiliaus vidinė diferenciacija, nes prozos ir dramos tekstus skiria šauksmininko linksnis. Jis lemia kitų linksnių dažnį. Integraciniu požymiu galima laikyti vardininko linksnį, kuris beveik tolygiai vartojamas abiejų atmainų tekstuose. Nežymiai skiriasi vietininko linksnio vartojimas. Didžiausią skirtumą rodo dažniausiai vartojamos kilmininko ir galininko linksnių formos, kiek mažiau skiriasi naudininko ir įnagininko linksnių formų dažnis. Skirtumas tarp abiejų postilių tekstų statistiškai reikšmingas $p < 0,001$ lygmeniu.

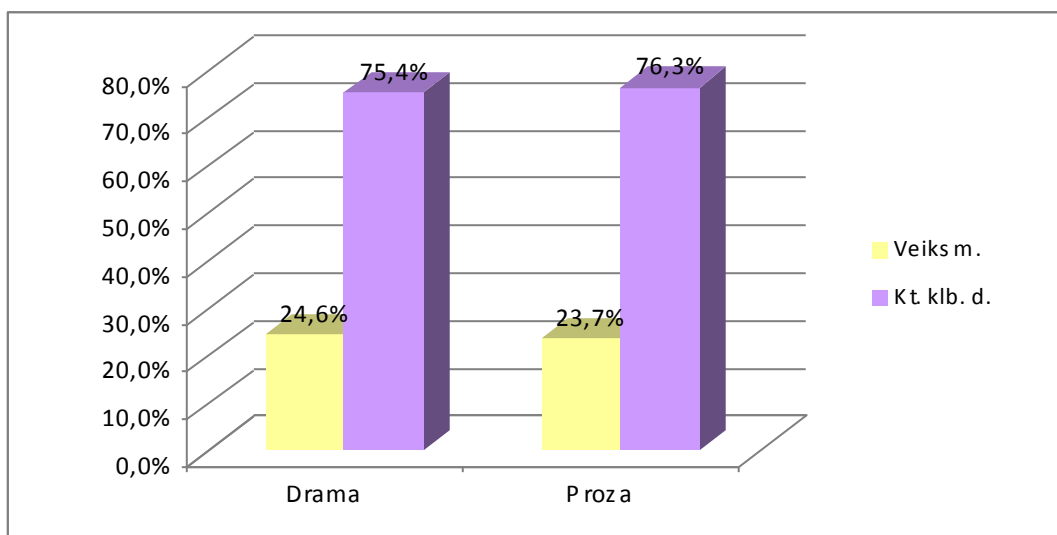
Dramos tekstų daiktavardžių linksnių formos iš esmės skiriasi nuo publicistinio ir mokslinio stiliaus linksnių vartojimo krypties. Didžiausią skiriamąją gebą turi kilmininko linksnio formos, nes dalykiniame stiliuje jų yra beveik du kartus daugiau. Dėl to kryptingai pakinta kitų linksnių dažnis. Integracinis požymis yra naudininko linksnis (nesiskiria dramos, mokslinio, publicistinio stiliaus duomenys), gana tolygiai vartojamas vietininkas. Visos kitos linksnio formos diferencijuoja meninio stiliaus prozos ir dramos tekstus.

2.3. Veiksmažodžių vartojimas

2.3.1. Stilistikos tyrėjai teigia, kad lietuvių kalba yra veiksmažodinė ir veiksmažodis jos stilistikoje užima ypatingą vietą (Pikčilingis, 1971, 170). Veiksmažodžiui priskiriamas gyvumo tekste nuopelnas, nes ši kalbos dalis teikia gyvybės ir kitoms kalbos dalims. „Skaitytojas jaus didesnę pasitenkinimą, kai mintis veržliai riedės į priekį, kai pasakojamasis dalykas ne stovės vietoje, bet judės, keisis. O judėjimą kaip procesą perteikia veiksmažodis. Jį reikia laikyti tikrąja gyvo sakinio siela“ (Pikčilingis, 1971, 165).

„Svarbiausi gramatinio veiksmo požymiai yra laikas, ryšys su asmeniu ir modalumas“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 105). Išvardintieji dalykai „vienija įvairius reiškinius į vieną veiksmo sąvoką, sudarančią veiksmažodžio, kaip atskiros, savarankiškos kalbos dalies, turinį“ (ten pat).

Jau aptartam daiktavardžių linksnių vartojimo dažniui įtakos turi tranzityvūs ir intranzityvūs veiksmažodžiai. Pagal galininko linksnio vartojimo dažnį dramos tekstuose matyti, kad dauguma veiksmažodžių reiškiamas veiksmas priklauso nuo veikėjo valios, veikėjai savo veiksmais veikia aplinkinį pasaulį. Negalinčių valdyti objektinės reikšmės linksnių ar valdančių kilmininką, naudininką, įnagininką bei prielinksnes konstrukcijas (Jaikaitienė, 1976, 112), intranzityviųjų veiksmažodžių, pagal linksnių vartojimo duomenis, dramos tekstuose turėtų būti daugiau. Veiksmažodžių vartojimo dažnis skirtingų tipų tekstuose pateiktas 3 paveiksle.

2 paveikslas. Veiksmažodžių vartojimo dažnis įvairių tipų tekstuose

Sugretinus veiksmažodžių formų dažnį su kitomis kalbos dalimis skirtinguose stiliuose, matyti, kad dramos tekstuose veiksmažodžių vartojimo dažnis yra didžiausias – 24,6%. Ši kalbos dalis sudaro beveik trečdalį visų dramos tekstuose esančių kalbos dalių žodžių. Prozos tekstuose veiksmažodžių formų dažnis yra nežymiai mažesnis. Pavyzdžiui, mokslinio stiliaus tekstuose vyrauja daiktavardžiai, o veiksmažodžių formų juose vartojama reikšmingai mažiau – 18,1%. Jie sudaro beveik penktadalį visų moksliniame stiliuje vartojamų kalbos dalių. Veiksmažodžiai teikia tekstams gyvumo, o dramos tekstai stilizuoja būtini stilių, kuris yra labai dinamiškas, ekspresyvus.

2.3.2. Pravartu palyginti veiksmažodžio asmenuojamųjų ir neasmenuojamųjų formų dažnį (žr. lentelę).

5 lentelė. Veiksmažodžių formų dažnis

Veiksmažodžių dažnis (%)						
Teksto tipas	Asmenuojamosios	Neasmenuojamosios				
		Dalyvis	Pusdalyvis	Padalyvis	Bendratis	Modaliniai ž.
Drama	78,4	5,1	0,5	1,1	12,3	2,6
Proza	66,5	18,9	3,3	0,8	10,2	0,1

Kaip matyti, asmenuojamųjų veiksmažodžio formų dramos tekstuose esama daugiausiai. Apskritai asmenuojamosios veiksmažodžio formos šnekamojoje ir ją stilizuojančioje dramos kalboje yra vartojamos dažniausiai, pvz.:

Ir laikraščiai rašė. GrušABP 9

Anas **knarkia**. *Visą kvortą supyliau.* GlinskGN 10

Kokio Daugirdo ieškote ? GrušABP 9

Visos kitos, neasmenuojamosios veiksmažodžio formos sudaro 21,6 procentus.

Vartodamas dalyvį savo kalboje šnekos akto dalyvis parodo savo „indiferentiškumą sakomos minties atžvilgiu“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 148). A. Šoblinskas teigia (1967, 68), kad dalyviai yra „veiksmažodžio ir daiktavardžio susikryžavimo taškas“. Šių linksniuojamų veiksmažodžių formų dramos tekstuose yra 5,1%. Pvz.:

*Juk ir viešpaties dievo prisakyta: **nusivedęs** užu užkabos, paimsi krapylą, mano tarne, ir, **pašventinęs** apsėstąjį, išguisi šėtoną iš savo artimo.* GlinskGN 14

Pusdalyviai žymi veikėjo šalutinį veiksma, tokių formų esama labai mažai, jos nesudaro net pusės procento. Pvz.:

*Pradėsime **nedelsdami**.* GlinskGN 22

Padalyvių, kurie žymi pašalinio veikėjo atliekamą veiksma arba savaime vykstantį šalutinį veiksma, taip pat nėra daug, jų esama vos daugiau negu vienas procentas. Pvz.:

*Tą patį galim padaryti švelniai ir gražiai... **Neskubant**...* GlinskGN 22

Iš visų neasmenuojamųjų veiksmažodžių formų dažniausiai vartojama yra bendraties forma (12,3%). Pvz.:

*Tą patį galim **padaryti** švelniai ir gražiai... **Neskubant**...* GlinskGN 22

Modaliniams žodžiams priskiriami veiksmažodžiai, kurie vartojami kaip įterpiniai, „matyt“ ir pan. Jų dramos tekstuose randama 2,6%.

Palyginimui pateikti prozos tekstų veiksmažodžių formų dažnių duomenys (5 lent.). Asmenuojamųjų veiksmažodžių prozos tekstuose esama mažiau – 66,5% negu dramos tekstuose. Tačiau prozos tekstuose beveik keturis kartus daugiau esama dalyvių – 18,9% (tai beveik keturiolikos procentų skirtumas). Taip pat pusdalyvio formų veiksmažodžių prozos tekstuose yra vartojama daugiau negu dramos tekstuose – 3,3%. Padalyvio formų veiksmažodžių dramos tekstuose randama kiek daugiau negu prozos tekstuose. Bendraties formos veiksmažodžių, lyginant su kitomis formomis, dažnis nėra didelis, skiriasi maždaug dviem procentais. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas, nes $p < 0,001$. Kaip matyti, dramos ir prozos tekstus skiria tiek asmenuojamosios, tiek neasmenuojamosios formos. Aiškus diferencinis požymis yra dalyvių vartojimas – jų tris kartus daugiau prozos tekstuose. Visos dalyvinės formos prozoje sudaro net 23,1%, o dramos tekstuose – tik 6,7%.

2.3.3. Morfologinė laiko kategorija reiškia veiksmo laiko santykį su kalbamuoju momentu arba kitu sakinyje pasakytu veiksmu (DLKG, 2006, 290). Laikų reikšmės nustatomos pagal tai, kaip kalbėtojas suvokia veiksmo santykį su kalbamuoju momentu (dabartimi). J. Pikčilingis teigia, kad „kalbą gyvina laikų kaitaliojimas, sinonimika“ (1971, 183). Dramos tekstuose, kaip ir gyvojoje kalboje, laikų sinonimika dažnas reiškiny. Esamasis laikas, kurio dramos tekstuose yra daugiausiai, nebūtinai reiškia kalbamuoju momentu vykstantį veiksmą, gali būti, kad imituojamos šnekos akto dalyviai vartodami esamąjį laiką mintyje turi prieš kalbamąjį dalyką vykusį ir kalbamuoju metu tebevykstantį veiksmą. Taip pat esamasis laikas vartojamas, kai veikėjai kalba apie nuolat vykstantį, pasikartojantį veiksmą. Dramų autoriai vartoja neutralųjį esamąjį laiką kaip vaizduojamąjį esamąjį laiką, „Paprastai juo kuriamas dabar egzistuojančio veiksmo paveikslas grožinėje literatūroje“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 161–162). Norėdami suaktualinti praeities, ateities veiksmą, ir sukurti įspūdį, kad jis vyksta kalbamuoju momentu, autoriai esamąjį laiką kartais vartoja perkeltine reikšme.

Kiekvienas veiksmazodžių laikas gali skirti nagrinėjamų žanrų tekstus. Pateiktoje lentelėje matyti veiksmazodžių laikų formų pasiskirstymas dramos ir prozos tekstuose.

6 lentelė. Veiksmazodžio laikų dažnio lyginimas

Veiksmazodžio laikų dažnis (%)				
Teksto tipas	Esamasis	Būtas kartinis	Būtas dažninis	Būsimasis
Drama	47,4	33,6	18,2	0,8
Proza	27,4	62,5	3,6	0,5

Beveik pusė (47,4%) visų dramos tekstuose vartojamų veiksmazodžių yra esamojo laiko. Esamojo laiko forma reiškia laiką, kuris yra aktualus kalbamuoju momentu, tačiau, kaip minėta, ne visada su juo sutampa. Didžiausią dialogų dalį sudaro informacija apie kalbamuoju metu vykstančius dalykus. Pvz.:

Neišmanau, kaip jums ir atsilygint. GlinskABP 24

*Adomai! Aš **prašau** tave.* GrušABP 12

*Vaiko galvytė, vadinasi, ne visai taip **guli**.* ŠaltJ 76

Taip pat nemažai kalbama apie praeityje vykusius veiksmus, tad būtojo kartinio laiko veiksmazodžių dramos tekstuose vartojama palyginti daug – 33,6%. Dramos tekstuose realizuotos beveik visos būtojo kartinio laiko reikšmės. Kaip žinome, būtas kartinis laikas dažniausiai rodo veiksmą, kuris vyko praeityje arba veiksmą, kuris įvyko tam tikru praeities

momentu. Kartais šis laikas gali turėti modalinių atspalvių (netikrumui, abejojimui, kategoriškumo mažinimui), ypač svarbių kuriant dialogą. Pvz.:

*Peklon, peklon **nusijodino!*** GlinskABP 15

*Kur tu jį **palikai** ?* ŠaltJ 80

*Škac škac... Katinas **nuslydo** nuo stogo!* ŠaltŠMVŠ 10

Būtojo dažninio laiko veiksmažodžių nagrinėtuose dramos tekstuose vartojama žymiai mažiau nei esamojo ar būtojo kartinio laiko veiksmažodžių. Bet būtent šio laiko formos, baigiančios išnykti iš dalykinių tekstų, dramos tekstus skiria nuo visų kitų tekstų. „Būtojo dažninio laiko formos reiškia neapibrėžto kartojimosi praeities veiksmą“ (Paulauskienė, 1994, 341). Kaip pabrėžia morfologijos formų tyrimai, būtojo dažninio laiko semantikoje yra reikšmė „visada, kiekvieną kartą taip būdavo“ (Paulauskienė, 1994, 341), todėl šis laikas yra apibendrinamojo esamojo laiko konkurentas. Kitų tipų tekstuose ypač dažnai vartojamas esamasis apibendrinamasis laikas, kuris kartu gali reikšti ir apibendrintą kartojamą veiksmą. Dramos tekstuose pirmenybė teikiama tiesiogine reikšme vartojamam būtajam dažniniam laikui, turinčiam, kaip minėta, ir apibendrinimo reikšmę. Dialogų dalyviams svarbu ir apibrėžtą skaičių kartų kartotas praeities veiksmas. Tas kartotinumas yra tarsi aktualizuojamas. Dramos veikėjai dažnai gyvena prisiminimais, praeities veiksmą aptaria su dialogo dalyviais, todėl ši laiko forma ypač svarbi. Galima manyti, kad šios formos yra dramos tekstų stilistinė dominantė. Pvz.:

*Ir kiek pamenu, aš ne tik kojines **mazgodavau**, bet, man atrodo, ir savo vystyklais pats pasirūpindavau.* ŠaltJ 73

*Pats žinai, aš visados tavęs **klausydavau**.* ŠaltŠMVŠ 9

*Aš ir jūsų velionį senelį – geras žmogus buvo, kartais **kirpdavau**...* ŠaltŠMVŠ 8

Būsimojo laiko veiksmažodžių dramos tekstuose vartojama itin mažai, jų dažnis nesudaro vieno procento, pvz.:

*Vėliau **grįš**.* GlinskABP 18

*Ir aš **eisiu**.* ŠaltŠMVŠ 11

*Ir vargas tam, kas **neišmoks** vienatvės.* GlinskGN 12

Iš dramos dialogų matyti ir laikų sinonimika, tačiau tokių atvejų, kai vietoje būsimojo būtų vartojamas esamasis laikas, nebuvo užfiksuota.

Veiksmažodžių laikų dažnis dramos ir prozos tekstuose turi esminių skirtumų. Prozos tekstuose esamojo laiko veiksmažodžių vartojama dvidešimčia procentų mažiau, o būtojo kartinio laiko veiksmažodžių – beveik trisdešimčia procentų daugiau. Tam įtakos gali turėti

kalbėtojų pozicijų dramos ir prozos tekstuose skirtumas. Dramos tekstuose kalbėtojas kalba esamuju laiku, dažniausiai apie tuo pačiu metu aktualius dalykus, o prozos tekstų pasakotojas apie praeities įvykius įprastai kalba trečiuoju asmeniu. Pastebime, kad didžiąją veiksmažodžių dalį sudaro būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai. Būtojo kartinio laiko dažnis dramos ir prozos tekstuose taip pat yra didelis. Būsimojo laiko veiksmažodžių tiek dramos, tiek prozos tekstuose, lyginant su kitų laikų skirtumais, dažnis beveik nesiskiria. Šie veiksmažodžio laikų dažnio skirtumai statistiškai reikšmingi, nes $p < 0,001$.

Kaip matyti, dramos tekstuose veiksmažodžių laikų pasiskirstymas gana savitas. Jis skiriasi nuo prozos tekstų veiksmažodžių laikų vartosenos. Ne mažesnę skirtumą rodo būtasis dažninis laikas, kurio ypač didelis dažnis aiškiai skiria aptariamų meninio stiliaus postilių tekstus, yra diferencinis jų požymis. Didelį skirtumą rodo ir esamasis laikas: prozos tekstuose šio laiko formų yra beveik du kartus mažiau, todėl padidėja būtųjų laikų formų. Palyginus gautus duomenis su publicistiniu stiliumi (Žilinskienė, 1990) matyti, kad skirtumai yra esminiai. Šie dramos tekstų duomenys skiriasi nuo mokslinio stiliaus, kurio tekstuose net 73,4% sudaro esamasis laikas, o būtojo laiko formų yra 23,7%, nes beveik nėra būtojo dažninio laiko formų. Vadinasi, dramos tekstuose diferencinis požymis yra būtojo dažninio laiko formų dažnis ir nuo jo priklausantis kitų veiksmažodžio laiko formų pasiskirstymas.

2.3.4. Kalbant apie veiksmažodžius, negalima neaptarti nuosakų formų dažnio dramos tekstuose. Kaip žinome, tiek gyvoje kalboje, tiek ją stilizuojančiuose dramos tekstuose tiesioginės nuosakos veiksmažodžių esama daugiausiai, nes kalbėtojas dažniausiai kalba apie realius veiksmus, kuriuos jis yra padaręs, daro ar darys ateityje ir panašiai. Kitų nuosakų formos yra vartojamos žymiai rečiau. „Nuosakos kategorijos turinį sudaro modalumas – kalbančiojo asmens nustatomas sakomos minties santykis su tikrove“ (Jakaitienė ir kt., 1976, 147). Nuosakomis yra reiškiamas kalbėtojo santykis su pasakymo turiniu.

Dramos tekstams būdinga tiesioginės nuosakos perkeltinių reikšmių sistema, suteikianti įvairių modalinių atspalvių. Tokiu būdu neretai tiesioginė nuosaka suartėja su kitomis nuosakomis, tad atsiranda nuosakų sinonimija ar neutralizacija. Šnekamąją kalbą stilizuojančiame tekste neapsieinama be pageidavimą, skatinimą, įtikinimą reiškiančios tariamosios nuosakos. Nedaug, bet yra ir tariamosios nuosakos veiksmažodžių, reiškiančių netiesioginę kalbėtojo patirtį ar dvejojimą veiksmų tikrumu. Apskritai nuosakų vartojimą dramos tekstuose galima laikyti diferenciniu požymiu, skirtumai tarp lyginamų tekstų duomenų akivaizdūs. Pateiktoje lentelėje (7 lent.) atspindi nuosakų vartojimo dažnis dramos ir prozos tekstuose.

7 lentelė. Veiksmažodžių nuosakų dažnis

Veiksmažodžių nuosakų dažnis (%)				
Teksto tipas	Tiesioginė	Tariamoji	Liepiamoji	Netiesioginė
Drama	77,6	9,9	12,1	0,4
Proza	94,2	4,5	1,2	0,03

Tiesioginės nuosakos vartojimo skirtumas lyginamuose tekstų tipuose labai didelis, tačiau tai būdinga kasdieninei kalbai, nes kalbant apie realius faktus vartojama tiesioginė nuosaka. Susidomėjimą kelia akivaizdžiai mažesnis tiesioginės nuosakos formų dažnis dramos tekstuose. Jis lemia kitų nuosakų dažnesnį vartojimą. Tiesioginės nuosakos veiksmažodžio formų dažnis dramos tekstuose yra pats didžiausias, nes yra aktualūs visi jai priklausantys laikai. Pvz.:

*Aš **bėgau** nuo melo – visą gyvenimą. **Bjaurėjausi** melu.* GrušABP 13

*Nepyk, aš **eisiu** namo.* ŠaltŠMVŠ 21

*Kodėl **sugrižai**?* GlinskGN 10

***Peršalsit**, brangioji.* ŠaltJ 73

Tariamiosios nuosakos vartojimo dažnis sudaro beveik dešimt procentų, tai yra gana didelis skaičius lyginant prozos tekstais (4,5%) ar moksliniu stiliumi, kuriame šios nuosakos veiksmažodžių yra tik 1,2%. Dažniausiai vartojamos vientisinės tariamosios nuosakos formos, padedančios perteikti ypač svarbias veikėjų vidines būsenas ir pirmiausia abejojamą veiksmą ir imperatyvinį veiksmą, turintį liepimo, raginimo ir dažnai prašymo reikšmės atspalvį. Dar didesne raiška skiriasi tada, kai dramų autoriai apibūdina veikėjų intonaciją. Pvz.:

*Be tavęs šitoj skylėj ir liežuvis **pridžiūtų**, ir dūšia **sudvistų**.* GlinskGN 10

Liepiamosios nuosakos formos dialoge, kaip ir bendrinėje kalboje, reiškia kalbančiojo asmens valią – įsakymą, liepimą, pageidavimą, kad kas vykdytų ar nustotų vykdamas veiksmą. Liepiamosios nuosakos veiksmažodžių dramos tekstuose yra kiek daugiau nei tariamosios nuosakos – 12,1%, bet ir šios nuosakos formos skiria dramos tekstus. Pvz.:

***Baik**, Peliūkšti.* ŠaltŠMVŠ 18

***Neapgaudinėk** savęs.* GrušABP 13

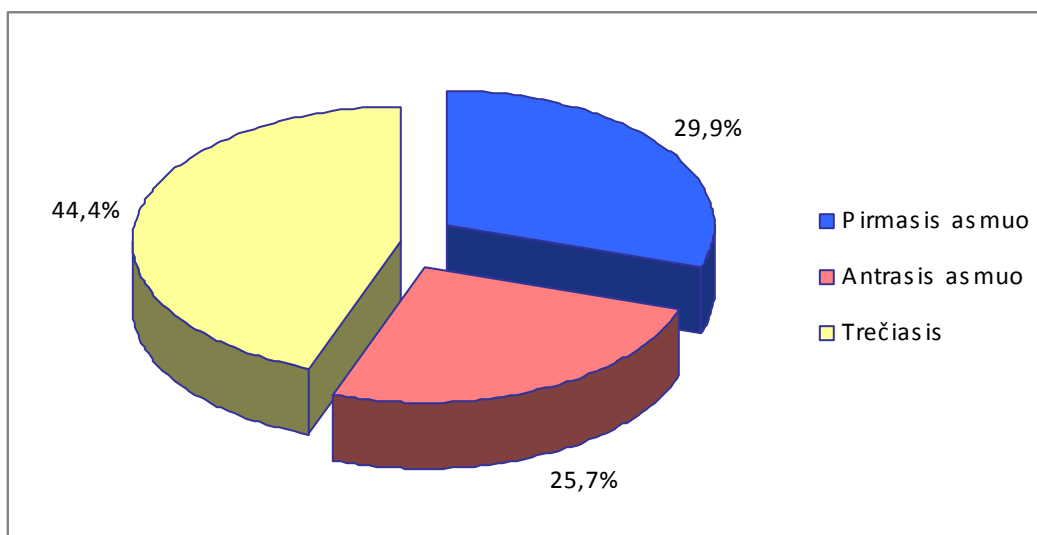
Netiesioginės nuosakos, kuri rodo, kad veikėjai netiesiogiai patirtą veiksmą, ar kitų žmonių kalbą bei mintis perpasakoja, dramos tekstuose aptinkama labai retai. Netiesioginės nuosakos dažnis nesudaro vieno procento.

Akivaizdžius dramos ir prozos tekstų nuosakų dažnio skirtumus galima paaiškinti tuo, kad dialoguose veikiantys žmonės dažnai išreiškia liepimą, pageidavimą, mąstymą, svarsto tikimybes. Veikėjai dramos tekstuose vaizduojami kaip turintys buitinių darbų, prašantys pagalbos, svajojantys, realūs asmenys. Prozos tekstuose pageidavimą ar liepimą galima perteikti trečiuoju asmeniu, tad didesnės galimybės leidžia prozos tekstus kurti pasirenkant paprastesnes konstrukcijas.

2.3.5. Dramos tekstuose, kaip ir gyvojoje kalboje, asmenų vartojimas gali būti sinoniminis. Žinoma, paprastai asmenimis reiškiamas įprastinis veiksmo santykis su bendravimo dalyviais, tačiau kaitaliojant asmenis teksto veikėjų paveikslams ar situacijoms suteikiama papildoma informacija, kurią prozoje paprastai perteikia pasakotojas. Vienaskaitos pirmasis asmuo yra ypač konkretus, tad jis praktiškai neturi šalutinių reiškinių ir paprastai vartojamas pagal paskirtį. Kiek kitaip yra vartojamas daugiskaitos pirmasis asmuo. Jis gali būti vartojamas vienaskaitos pirmojo asmens reikšmė, vienaskaitos ir daugiskaitos asmens reikšmė ar turėti apibendrinamąją reikšmę.

Vienaskaitos antrasis asmuo dialoge turi kreipimosi reikšmę, tačiau apibendrinta antrojo asmens forma gali suteikti modalinių atspalvių, šia forma galima išreikšti būtinybę ar neišvengiamumą (Jakaitienė, 1976, 142). Daugiskaitos antrasis asmuo vartojamas dramos veikėjams kreipiantis į grupę asmenų arba vyresnį, labiau gerbiamą, ar mažiau pažįstamą asmenį. Kartais daugiskaitos antrasis asmuo pokalbyje atspindi ironišką veikėjų požiūrį į savo pašnekovus.

Trečiasis asmuo taip pat turi šalutinių reiškinių, „stilistiniais sumetimais vartojamas vietoj pirmojo ir antrojo asmens“ (Jakaitienė, 1976, 142). Dauguma dramos ir prozos autorių norėdami suteikti tekstui papildomų reiškinių varijuoja asmenų galimybėmis. Trečiame paveiksle pateiktas veiksmažodžių asmenų vartojimas.

3 paveikslas. Veiksmažodžių asmenų dažnis

Kalbėtojo veiksmą žyminčių veiksmažodžių dramos tekstuose yra 29,9%. Tai beveik trečdalis visų vartojamų asmenų. Nagrinėjamus tekstus sudaro dialogai, kuriuose veikia abu komunikacijos akto dalyviai, tad kalbantysis asmuo pirmuoju asmeniu perteikia informaciją apie save ir savo veiksmus. Pvz.:

*Aš nieko **nesakau**.* GrušABP 10

*Aš **nežinau**.. garbės žodis, **nežinau** jokių istorijų...* ŠaltšMVŠ 8

Antrojo asmens veiksmažodžių vartojama šiek tiek mažiau, jų dažnis sudaro 25,7%.

Pvz.:

*O kodėl tu, Liuka, **spjaudai** į mūsų šulinį?* ŠaltšMVŠ 11

*Tu mus **varai**, Adomai?* GrušABP 11

Tačiau trečiojo asmens veiksmažodžių, kaip ir prozoje, dramos tekstuose vartojama daugiausiai, jie sudaro beveik pusę visų formų. Tad galima daryti išvadą, kad dialoguose veikėjai dažniausiai kalba apie pokalbį nedalyvaujančius asmenis arba tiesiog pasakoja apie įvairius įvykius. Pvz.:

*Pati istorija jame **sėdėjo**.* GlinskGN 22

*Patys... tikriausiai **padegė**, o paskui dar pasišaipyt **ateina**!* ŠaltšMVŠ 13

Kaip matyti, dramos tekstų asmenų raiška yra gana savita, nes vartojama daug pirmojo asmens formų, kurių yra daug mažiau nei kitų tipų tekstuose. Pavyzdžiui, mokslinio stiliaus tekstuose pirmojo asmens vienaskaitos formų beveik neužfiksuota. Vienaskaitos pirmuoju asmeniu nusakomas paties kalbėtojo veiksmas, kuris išlieka dialoge pasikeitus vaidmenimis.

2.3.6. Veiksmazodžių ir jo formų vartojimas aiškiai išskiria dramos tekstus. Pirmiausia dramos tekstuose apskritai veiksmazodžių vartojama dažniausiai lyginant su kitų tipų tekstais, o veiksmazodžių formų vartojimas įvairesnis ir dažnesnis. Veiksmazodžių formos neretai vartojamos perkeltinėmis prasmėmis, taip suteikiant veikėjams subjektyvų požiūrį ar vertinimą išreiškiančio modalumo, tekstui naujų reikšmių, o skaitytojui papildomos informacijos, kuri prozoje galėtų būti perduota autoriaus, o gyvame kalbos akte – neverbaline kalba.

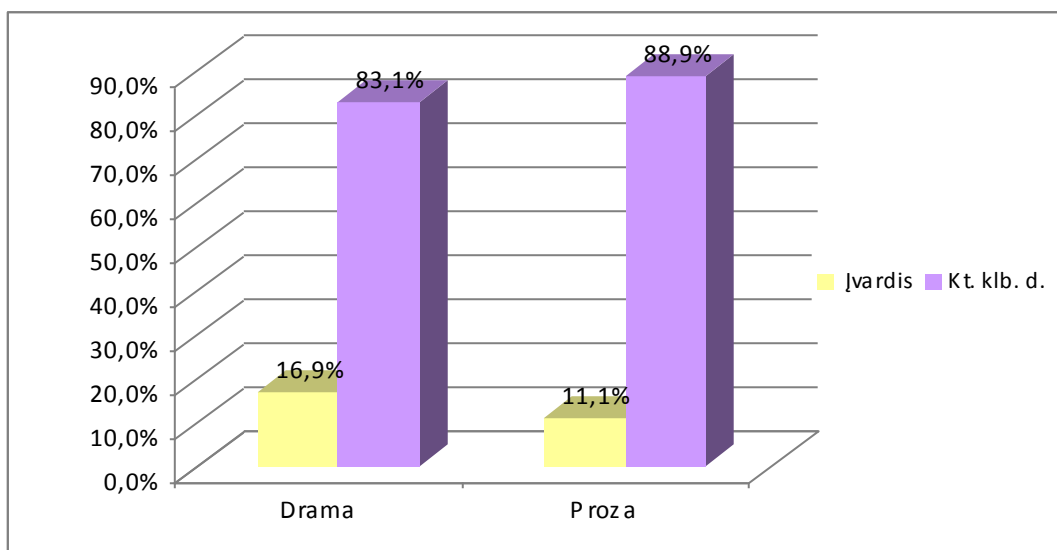
2.4. Įvardžių vartojimas

2.4.1. A. Rosino monografijoje „Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai“ (Rosinas, 1996, 166) skirtingai nei „Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje“ (1996) įvardžiai skiriami ne į keturias grupes, o į didesnę grupių skaičių. Nurodomi asmeniniai, participiniai, neparticipiniai, sangražiniai, savybiniai, rodomieji, netiesioginio rodymo, skiriamieji, emfatiniai, kogniciniai, klausiamieji, egzistavimo, nežymimieji, žymimieji, bendrumo, neigiamieji bei reliatyviniai įvardžiai. Dramos tekstams aktualiausi yra participiniai įvardžiai, nes jie dažniausiai vartojami dialoginiuose tekstuose.

„Per didelis daiktavardžių vartojimas yra substantyvitu vadinama liga“ (Pikčilingis, 1971, 167), matyt dėl to dialoginėje kalboje toks dažnas „apibendrintos reikšmės žodžių, kurie nurodo daiktų ar reiškinių ypatybes“ (LKE, 1999, 264) – įvardžių vartojimas. Įvardžiai daiktų neįvardija, tačiau pakeičia daiktavardžius, būdvardžius, daiktavardinius junginius, nes jie turi nurodomąją reikšmę. Keičiant šias kalbos dalis įvardžiu išvengiama tų pačių žodžių kartojimo.

Pagal kalbos dalių žodžių vartojimo rangą įvardis užima trečią vietą po daiktavardžio ir veiksmazodžio (Žilinskienė, 1979, 40). Įvardis yra priskiriamas tarnybinių žodžių klasei, tai rodo statistiniai skaičiavimai (Žilinskienė, 1990). Gali būti, kad jų semantika ir teksto funkcija tekste įvardį leidžia laikyti ne pagrindine, o periferine kalbos dalimi. Bet morfologiniai įvardžio požymiai jį sieja su pagrindinėmis kalbos dalimis – daiktavardžiu ir būdvardžiu (Rosinas, 1996, 8). Jų vartojimo kryptį įvairių tipų tekstuose gali lemti semantinė įvardžio struktūra, kuri ne visada yra apibrėžta, nes remiasi daugelio elementų tyrimu. Semantine įvardžių struktūra suprantamos įvardžių reikšmės su variantais, subjektyviais ir stilistiniais atspalviais, išryškėjančiais įvairiomis formomis ir įvairiuose kontekstuose (Rosinas, 1996, 17). Ši įvardžių tyrimo kryptis remiasi kokybine analize.

Ketvirtame paveiksle yra pateikta įvardžių pasiskirstymo skirtingų tipų tekstuose charakteristika, taip pat lyginamas įvardžių dažnis.

4 paveikslas. Įvardžių vartojimas skirtingų tipų tekstuose

Įvardis dramos tekstuose įeina į trijų dažniausiai vartojamų kalbos dalių grupę. Prozoje šios kalbos vartojimo dažnis taip pat priklauso minėtai grupei, tačiau įvardžio dažnis skiriasi beveik šešiais procentais. Dėl didžiausio įvardžio vartojimo dažnio lyginant su kitų tipų teksta (pvz., moksliniame stiliuje įvardžių dažnis yra 6,9%, nes reikalaujama tikslumo) įtakos turi dialogo struktūra, nes įvardžiai dažnai keičia ką tik minėtą daiktavardį. Dažni yra participiniai įvardžiai, kurie būdingi kalbėtojų kalbant apie save ar kitus veikėjus. Prozos tekstuose įvardžių randama kiek mažiau, galbūt dėl to, kad juose yra mažiau dialogų. Dialoge visada vyrauja subjektas, todėl svarbu išskirti ne tik jo veiklą, bet ir pabrėžti jo svarbą toje veikloje. Asmeniniai įvardžiai padeda apibūdinti veikėjus, jų išskirtinumą. Pvz.:

Aš.. Aš.. ieškau Marijos.. GlinskGN 22

A, tai tu čia, seneli... ŠaltšMVŠ 9

Tačiau reikia pritarti J. Pikčilingiui, rašusiam, kad „grožinėje literatūroje, savaime suprantama, randami visi įvardžiai“ (1971, 284).

2.4.2. Svarbu aptarti įvardžių giminės vartojimą, juolab, kad ne visi įvardžiai turi šią giminės kategoriją. Giminės vartojimą lemia įvardžių derinimas su daiktavardžiais, taip pat ir negimininių įvardžių vartojimas dramos tekstuose. Daiktavardiniai įvardžiai *jis, ji*, kurie yra

dažniausiai vartojami visų tipų tekstuose², atlieka daiktavardžio funkciją, dėl to jie nėra derinami su daiktavardžiais. Lentelėje pateiktas įvardžių giminės formų vartojimo dažnis.

8 lentelė. Įvardžių giminės formų dažnis

Įvardžių giminės formų dažnis (%)			
Teksto tipas	Vyriškoji g.	Moteriškoji g.	Kita
Drama	67,0	27,8	5,2
Proza	64,9	34,1	1,0

Dramos tekstuose įvardžių, kaip ir daiktavardžių, vyriškoji giminė dominuojanti. Vyriškosios giminės įvardžių randama daugiau negu vyriškosios giminės daiktavardžių abiejų tipų tekstuose. Dramos kūriniuose vyriškosios giminės įvardžių formų dažnis yra dviem procentais didesnis negu prozoje – 67,0%, pvz.:

*Nenorėjai **jo** sutikti. Bijojai. Savo meilės **jam** bijojai.* GrušABP 10

***Anas** knarkia.* GlinskGN 10

*Matai, ir maišelis **tas** pats.* ŠaltJ 80

Dažnas vyriškosios giminės vartojimas galėtų būti susijęs su moteriškosios giminės ir negimininių įvardžių retesniu vartojimu. Moteriškosios giminės įvardžių dramos tekstuose esama perpus mažiau nei vyriškosios giminės įvardžių (27,8%), pvz.:

***Ji.** Teresė Daugirdienė.* GrušABP 8

*Marija, aš nežinojau, kad tu **tokia** trapi.* GlinskGN 16

***Visos** bobos šventos.* GlinskGN 11

*Jeigu dar pagrosit, aš tikrai neužmiršiu **šitos** dienos.* ŠaltŠMVŠ 9

Prozoje moteriškosios giminės formų vartojimo dažnis yra didesnis (34,1%).

Tačiau negimininių įvardžių prozos tekstuose yra vos vienas procentas, o dramos tekstuose jų vartojama gerokai daugiau, pvz.:

*Seneli, leisk patepti **tavo** žaizdas.* GlinskGN 10

Prozos tekstuose vyriškosios giminės įvardžių dažnis mažai skiriasi nuo dramos tekstuose esančio dažnio. Abiejų tipų tekstuose vyrauja vyriškosios giminės įvardžiai. Moteriškosios giminės įvardžių esama mažiau. Prozos tekstuose moteriškosios giminės įvardžių randama septyniais procentais daugiau nei dramos tekstuose. Šis skirtumas statistiškai

² Šiame darbe remiamasi V. Žilinskienės mokslinio, dalykinio, publicistinio ir beletristinio stiliaus įvardžių dažnumo duomenimis (Vardažodžių, įvardžių ir jų gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos stiliuose. Vilnius, 2005).

reikšmingas $p < 0,01$ lygmeniui, todėl įvardžių giminės formų dažnis yra diferencinis meninio stiliaus atmainų požymis.

Įdomu tai, kad publicistiniame ir meniniame stiliuje (kaip žinome, publicistinis stilius yra artimiausias meniniam stiliui), moteriškosios giminės įvardžių yra vartojama mažiau (27,8% ir 27,2%) negu mokslinio ir dalykinio stiliaus tekstuose (32,0% ir 30,3%) (Žilinskienė, 2005, 35).

2.4.3. Dramos ir prozos tekstuose įvardžių skaičiaus formų santykis yra panašus. Abiejuose postiliuose dominuoja vienaskatos formą turintys įvardžiai. V. Žilinskienė mano, kad dažną vienaskaitos vartojimą galima sieti su asmeninių įvardžių gausa meniniame stiliuje, o „jo skaičiaus kategorija reikšmės atžvilgiu kitokia“ (Žilinskienė, 2005). Lentelėje (9 lent.) pateikti įvardžių skaičių dažnio duomenys dramos ir prozos tekstuose.

9 lentelė. Įvardžio skaičiaus formų dažnis

Įvardžių skaičių formų dažnis (%)			
Teksto tipas	Vienaskaita	Daugiskaita	Kita
Drama	80,7	18,8	0,5
Proza	79,2	20,4	0,4

Kaip jau minėta, dažniausiai dramos tekstuose randama vienaskaitos formos įvardžių, tam įtakos gali turėti ir tai, kad esama įvardžių, kurie neturi daugiskaitos linksnio. Be to, imant visų kalbos dalių kartu sudėjus skaičiaus formų dažnį (76,3%), galima daryti išvadą, kad vienaskaita dramos tekstuose yra vyraujanti visų kalbos dalių forma. Tokį skaičiaus formų dažnį gali lemti tai, kad dialogo dalyviai kalba apie save ir apie pašnekovą. Pvz.:

*Antanai, **pats** sudegsi!* ŠaltŠMVŠ 12

*Berno **tau** reikia, Mare, ne kunigo.* GlinskGN 14

*Jasonai, gal **aš** galėčiau išskalbti **tau** kojines?* ŠaltJ 73

***Tokio**, kur duoną galima paskrudint.* ŠaltJ 73

Daugiskaitos formų įvardžių dramos tekstuose esama keturis kartus mažiau, galbūt įtakos turi tai, kad ne visada vartojama mandagumo daugiskaita. Prozoje daugiskaitos formą turinčių įvardžių vartojama beveik tiek pat. Pvz.:

*Eikit, eikit, o **mes** su Andriuku pasiliksim dar...* ŠaltŠMVŠ 13

*Bet ko **jums** reikia?* ŠaltJ 76

*Labai atsiprašau, bet argi **aš** ne tiesą **jiems** pasakiau?* ŠaltJ 74

Kita – įvardžiai, turintys dviskaitos formą, sudaro 0,5% visų įvardžių.

Palyginus dramos ir prozos tekstų įvardžių skaičių formų vartojimo dažnį galima teigti, kad lyginamuose postiliuose lyginti duomenys skiriasi nežymiai.

2.4.4. Įvardžių linksnių vartojimas pasiskirstęs į dvi grupes kaip ir daiktavardžių linksnių dažnis. Dažniausiai vartojami vardininko, kilmininko ir galininko linksnio įvardžiai. Retesnei įvardžių grupei priklauso naudininko, įnagininko ir vietininko linksniai. Toks linksnių pasiskirstymas iš esmės nesiskiria nuo kitų meninio stiliaus atmainų, skiriasi tik tų pačių linksnių dažniai. Lentelėje matyti (10 lent.), kaip vartojami įvardžių linksniai dramos ir prozos tekstuose.

10 lentelė. Įvardžių linksnių formų dažnis

Įvardžių linksnių formų dažnis (%)						
Teksto tipas	Vardininkas	Kilmininkas	Naudininkas	Galininkas	Įnagininkas	Vietininkas
Drama	50,9	19,3	11,2	15,2	2,7	0,7
Proza	44,0	21,5	8,7	18,4	4,4	3,0

Kaip jau minėta, dominuoja vardininko, kilmininko ir galininko linksniai tiek dramos, tiek prozos tekstuose. Vardininko linksnis dažniausiai vartojamas abiejų tipų tekstuose, tačiau dramoje jo dažnis yra beveik septyniais procentais didesnis, vardininko linksnio įvardžiai sudaro daugiau kaip pusę visų įvardžių. Pvz.:

*Oi nebaigs **jis** geruoju...* GlinskGN 11

*Tai čia... **ji** ?* GrušABP 8

*Šiais laikais **visi** gerai gyvena.* ŠaltŠKVŠ 8

Kilmininko linksnis vartojamas dažniausiai po vardininko, nors jo dažnis yra perpus mažesnis. Dramos tekstuose šio linksnio įvardžių yra dviem procentais mažiau negu prozoje. Pvz.:

***Tavo** skaistybė viešpačiui paskirta.* GinskGN 12

Dažniausiai vartojamų linksnių grupei priklausančias galininkas lyginamuose postiliuose vartojamas beveik tolygiai, trijų procentų skirtumu. Pvz.:

***Ką**... žinai?* GrušABP 9

Naudininko linksnių įvardžių dažniau vartojama dramos tekstuose, jų dažnis yra 11,2%. Pvz.:

*Betrūko **man** dar tų prisiminimų...* ŠaltšMVŠ 9

*Per daug **jai** išsiplepėjai?* GrušABP 11

*Apidaužė **sau** šonienas, nikšterėjo koją, įsigijo nabagėlę viečną nepakajų.* GinskGN 15

Įnagininko linksnis lyginant su kitų linksnių dažniu vartojamas gana retai abiejuose postiliuose, dramos tekstuose įnagininko linksnio įvardžių dažnis nesudaro nė 3,0 procentų. Pvz.:

*Kalbėdamas su **juo**, neminėk šeimos, neminėk praeities.* GrušABP 8

***Kažkuo** panaši...* GrušABP 8

Rečiausiai dramos tekstuose vartojami vietininko linksnį turintys įvardžiai, jie sudaro 0,7% visų formų. Pvz.:

*Koks buvo jūsų vaidmuo **šitoj** aktyvioj kvailybėj?* GrušABP 21

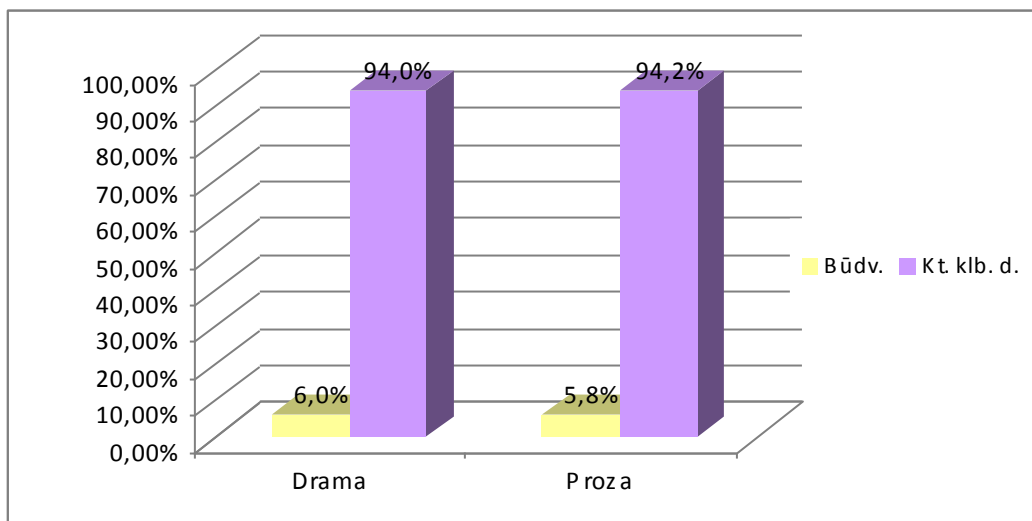
*Draugas Šatas... draugui Šatui... norėčiau, kad tai žinotumėt... savo laiku yra tekę groti ir ne **tokioj** aplinkoj...* ŠaltMVŠ 14

Vienuoliktoje lentelėje pateiktų prozos tekstų linksnių formų dažnis skiriasi nedaug, bet jis yra statistiškai reikšmingas $p < 0,01$. Vardininko linksnio įvardžių prozos tekstuose esama beveik penkiais procentais mažiau negu dramos tekstuose. Kilmininko linksnis prozos tekstuose maždaug dviem procentais aptinkamas dažniau. Naudininko vartojimo dažnio skirtumas tarp šių stilių tekstų yra panašus, kaip ir kilmininko linksnio. Galininko linksnio įvardžių prozos tekstuose yra trimis procentais daugiau negu dramos tekstuose. Įnagininko linksnis, lyginant su kitų linksnių vartojimo dažniu, abiejų stilių tekstuose pasitaiko gan retai – 2,7% ir 4,4%. Vietininko linksnio įvardžių vartojama mažiausiai, dramos tekstuose jie nesudaro vieno procento, o prozos tekstuose jų randama kiek daugiau – 3,0%. Vadinas, įvardžių linksniai statistiškai reikšmingai ($p < 0,001$) skiria abiejų tipų tekstus.

2.4.5. Kaip matyti, įvardžių formų vartojimas lyginamuose tekstuose yra tendencingas. Pastebėta, kad dominuoja tos pačios formos kaip ir daiktavardžių, tik skiriasi vartojimo dažniai, kurie diferencijuoja skirtingų tipų tekstus.

2.5. Būdvardžių vartojimas

2.5.1. Būdvardžių vartojimas diferencijuoja įvairių žanrų tekstus. Meniniame stiliuje ir tyrinėtuose dramos tekstuose ši kalbos dalis vartojama perpus rečiau negu publicistikoje ar moksliniuose tekstuose. Palyginkime, kaip būdvardžiai pasiskirsto dramos ir prozos stiliaus tekstuose (5 paveikslas).

5 paveikslas. Būdvardžių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Dramos tekstuose, kaip ir šnekamojoje kalboje, būdvardžių esama mažai, nes šnekos akto dalyviams dažnai yra matomi daiktų ar reiškinių požymiai, jų nereikia apibūdinti. Pvz.:

*Ak Jasonai, gal aš iš tikrųjų buvau **blogas** pedagogas, bet kad ir tu, Jasonai, buvai kaip velnio apsėstas.* ŠaltJ 72

Gretinimui pateiktas prozos tekstuose vartojamų būdvardžių dažnis. Lyginamuose tekstuose būdvardžių vartojimas skiriasi nežymiai (tik 0,2%). Galima sakyti, kad būdvardžių vartojimas sutampa.

Nors būdvardžių dažnis dramos tekstuose nėra didelis, tačiau jie svarbūs dėl savo vertinimą išreiškiančios semantinės struktūros. Vartojami būdvardžiai, kuriais reiškiamas teigiamas, pagarbus ir priešingai, familiarus, žeminantis pašnekovo vertinimas. „Daikto ar reiškinių vertinimas reiškiamas ne tik pačiu jo pavadinimu (despotas, makalynė), bet ir jo apibendrinimu (griežtas, piktas), veiksmų, būsenos ir kitų jo požymių pavadinimais“ (Gudavičius, 2000, 122). Dramos tekstuose vartojami teigiamo ir neigiamo vertinimo žodžiai, bet daugiau yra pastarųjų. Tokia neigiamo vertinimo žodžių persvara būdinga kalbai. Pvz.:

*Mūsų kunigėlis visas **gauruotas**.* GlinskGN 14

***Nedidelė** skulptūra.* GrušABP 8

*Visos bobos **šventos**.* GlinskGN 11

Dramose visa, kas gera, apibūdinama implicitiniu būdu, o visa, kas bloga, yra aktualizuojama raiškos priemonėmis. Bet esama nemažai ir teigiamą vertinimą perteikiančių žodžių. Pvz.:

*Jūs – **garsus** skulptorius.* GrušABP 10

*Matulionis labai **mielas** žmogus, tikriausiai sutiko pakentėt dar porą trejetą dienų ir neišvays jūsų.* ŠaltJ 74

***Graži** pavardė.* ŠaltŠMVŠ 8

2.5.2. Būdvardis rodo daikto, išreikšto vyriškosios arba moteriškosios giminės daiktavardžiu, ypatybę (Jakaitienė, 1976, 63). Kadangi būdvardžiai yra derinami su daiktavardžiais, galima spėti, kad abiejų kalbos dalių formų vartojimas turės panašumų.

11 lentelė. Būdvardžių giminės formų dažnis

Būdvardžių giminės formų dažnis (%)			
Teksto tipas	Vyriškoji	Moteriškoji	Bevardė
Drama	57,5	39,4	3,1
Proza	70,6	28,0	1,4

Dramos tekstuose dažniausiai vartojami vyriškosios giminės būdvardžiai (57,5%), o anksčiau aptartųjų vyriškosios giminės daiktavardžių yra trimis procentais mažiau. Prozoje vyriškosios giminės būdvardžių, kaip ir vyriškosios giminės daiktavardžių, vartojama akivaizdžiai daugiau – 70,0%. Pvz.:

*Ir bastysies iš parapijos į parapiją kaip **amžinas** žydas, ujamas ir persekiojamas, prie amžinos ramybės vartų artėdamas.* GinskGN 28

*Meilės lenciūgai tokie **saldūs**, Antanėl.* GinskGN 25

*Ar ne Lukošiaus **švento** užrašyta, idant gyventume kaip paukščiai?* GlinskGN 18

Dramos tekstuose moteriškosios giminės būdvardžių yra 39,4%, tai penkiais procentais mažiau nei tos pačios giminės daiktavardžių dramose. Prozoje moteriškosios giminės būdvardžių aptinkama vienuolika procentų mažiau. Pvz.:

*Ir į grabą su **angliška** vilna atsigulsiu.* ŠaltŠMVŠ 16

*Aš tau nupirksiu **gyvą** karvę!* ŠaltŠMVŠ 15

*Ir nepainiokit kažkokių burokų su **šventom** bulvėm.* ŠaltJ 74

Dialoguose esama ir įvardžiuotinės formos būdvardžių, kurie „žymi daikto ypatybę, kartu nurodydamos, kad tas daiktas žinomas“ (DLKG, 1996, 174). Jie dažnai yra moteriškosios giminės ir priklauso nuo komunikacijos akto dalyvių. Pvz.:

*Mamyte, **brangioji** mamyte, ar jūs matėt kada Jasoną supykusį?* ŠaltJ 73

***Mažoji** smiltelė...* GrušABP 16

Bevardės giminės būdvardžiai, kurių dramos tekstuose vartojama palyginti retai, sudaro beasmenį sakinių branduolį. V. Žilinskienė teigia, kad meniniame stiliuje „bevardės giminės formų vartojimas tarytum padidėjęs moteriškosios giminės formų sąskaita“ (2005, 5). Tačiau dramos tekstuose bevardės giminės būdvardžių vartojama rečiau.

Kaip matome, lyginamuose tekstuose vyrauja vyriškosios giminės būdvardžiai. Abiejų tipų meniniuose tekstuose giminės dažnio skirtybės sietinos su tuo, kad prozos tekste daugiau apibendrinimo, o tokioje situacijoje visada vartojama vyriškoji giminė. Dramos tekstuose ši forma žymi konkrečius bendravimo situacijos dalyvius, o jie atspindi ir realią bendravimo situaciją.

2.5.3. Būdvardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formų vartojimas visų žanrų tekstuose yra panašus. Vienaskaitos giminę turinčių kalbos dalių yra daugiau, tačiau prozos ir dramos tekstai išsiskiria akivaizdžia vienaskaitos formą turinčių būdvardžių persvara. Pavyzdžiui moksliniame stiliuje vienaskaitos ir daugiskaitos būdvardžių vartojamas labiau proporcingas. Lentelėje (12 lent.) pateiktas būdvardžių skaičiaus pasiskirstymas dramos ir prozos tekstuose.

12 lentelė. Būdvardžių skaičiaus formų vartojimo dažnis

Būdvardžių skaičiaus formų dažnis (%)		
Skaičiaus forma	Vienaskaita	Daugiskaita
Drama	71,3	28,7
Proza	70,7	29,3

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, dramos ir prozos tekstuose vyrauja vienaskaitos formą turintys būdvardžiai. Dramos tekstuose jų dažnis didesnis nei prozos tekstuose – 71,3%. Pavyzdžiai iš dramos tekstų:

*Labai **mielas** jūsų šunelis, daug džiaugsmo bus mano žmonai ir pusbroliui.* ŠaltJ 78

***Turtingą** sūnų turėsit...* ŠaltŠMVŠ 18

Daugiskaitos formą turinčių būdvardžių prozos tekstuose pavartota daugiau negu dramos tekstuose, tačiau skirtumas nežymus. Pavyzdžiai iš dramos tekstų:

*Visi mes **nuodėmingi**...* GlinskGN 48

*Tfu, tfu... aš ragana... mano seilės **nuodingos**...* ŠaltŠMVŠ 11

Šie duomenys rodo kryptingą skaičiaus formų vartojimą rašomojoje kalboje ir šnekamąją kalbą stilizuojančiuose tekstuose. Įdomu tai, kad publicistinio stiliaus tekstuose būdvardžių skaičiaus santykis yra kiek kitas: vyrauja vienaskaitos formos būdvardžiai – 62,8 proc.

(Žilinskienė, 1996, 170). Šios formos vartojamos su daiktavardžiais, mažiau esama daugiskaitos formų, kurios neturi apibendrinamosios reikšmės.

2.5.4. Dėl būdvardžių derinimo su daiktavardžiais ar daiktavardiškaisiais žodžiais linksnių dažnis iš dalies atspindi tą dermės kryptį. Pastebėta, kad visose linksniuojamose kalbos dalyse vyrauja tie patys trys linksniai – vardininkas, kilmininkas ir galininkas. Vis dėlto stilizuojant šnekamąją kalbą galima pastebėti ir kiek kitą linksnių vartojimą, nes trumpose replikose būdvardžiai gali būti vartojami be daiktavardžių ar kitų žodžių. Tada koreliacija su kitomis kalbos dalimis nebėra tokia akivaizdi.

13 lentelė. Būdvardžių linksnių formų dažnis

Būdvardžių linksnių formų dažnis (%)						
Linksnis	Vardininkas	Kilmininkas	Naudininkas	Galininkas	Įnagininkas	Vietininkas
Drama	39,4	14,2	8,0	28,4	9,0	1,0
Proza	46,7	14,5	1,9	20,2	12,2	4,5

Abiejų tipų tekstuose dažniausiai vartojami vardininko linksnio būdvardžiai. Prozos tekstuose šio linksnio vartoseną yra dažnesnė – 46,7%, o dramos tekstuose vardininko linksnio būdvardžių yra 39,4%. Pvz.:

*Iš kur tu toks **geras**?* ŠaltŠMVŠ 15

*Paragaukite, kokia **nuostabi** duona.* GrušABP 33

Galima pastebėti, kad publicistinio ir mokslinio stiliaus tekstuose būdvardžių linksniai koreliuoja su daiktavardžiais, bet meninio stiliaus tekstus skiria nuo kitų funkcinių stilių. Pavyzdžiui, publicistiniame stiliuje, kuris turi bendrų lingvistinių požymių su meninio stiliaus teksta, ši vardininko linksnio dermė gana aiški, nes didėjant atitinkamo vardažodžio linksnio formų dažniui, didėja būdvardžių formų dažnis. Bet abiejų kalbos dalių kilmininko linksnio dažnis skiriasi, nes būdvardis derinamas su kitomis kalbos dalimis ir gali būti vartojamas atskirai. Pvz.:

*Visiems demonstruojate abejingumą, o pats pilnas kažkokio **šalto** įtūžio.* GrušABP 17

*Ir apskritai... **šlykstesnio** tipo už save nesu dar matęs.* ŠaltŠMVŠ 25

Kaip matyti, dramos ir prozos tekstuose sutampa kilmininko linksnio formų dažnis, kuris meninį stilių skiria nuo kitų funkcinių stilių. Dėl mažo šio linksnio dažnio (palyginti – daiktavardžių kilmininko linksnio dažnis dramos tekstuose yra 23,9%) pakinta kitų linksnių dažnių paradigma.

Dramos tekstuose galininko linksnio būdvardžių dažnis yra aštuoniais procentais didesnis negu prozos tekstuose, o prozos tekstuose šio linksnio dažnis nesiskiria nuo publicistinio stiliaus tekstų. Dar mažiau šio linksnio formų yra mokslinio stiliaus tekstuose (15,9% – Bitinienė, 1997, 195). Pvz.:

Malonų darbą susiradote – skaityti kvailiausius tekstus! GrušABP 32

*Arba geriau išsiplėšk kurį lapelį ir išeik į gatvę... ir bent šiuo lapeliu uždenk jo nepaprastai **mielą** idiotišką gatvelę. ŠaltJ 96*

Naudininko linksnio formų vartojimo dažnis didesnis dramos tekstuose, nes prozos tekstuose naudininko linksnio formų būdvardžių esama tik kelis kartus mažiau. Šis nedidelis naudininko linksnio dažnis galėtų būti priskirtas diferenciniams rašytinės ir sakytinės kalbos požymiams. Rašomosios kalbos stiliuje jo dažnis svyruoja nuo 3,6% publicistinio ir mokslinio stiliaus tekstuose iki dar mažesnio rodiklio prozos tekstuose. Galima manyti, kad prozos tekstų tiesioginėje kalboje šio linksnio dažnis didėja, nes mažiau vartojamos kilmininko linksnio formos. Pvz.:

*Šluotą vietoj sulūžusios... cha, mūsų **brangiai** ir **mylimai** Elytei – Antanas! ŠaltŠMVŠ 33*

Įnagininko linksnį turinčių būdvardžių vartojimo dažnio skirtumas nėra toks didelis kaip galininko linksnio. Dramos tekstuose įnagininko linksnio būdvardžių esama 9,0%, o prozos tekstuose – 12,2%. Šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas, nes publicistinio stiliaus tekstuose (8,9%) šio linksnio formų dažnis skiriasi nuo prozos tekstų ir mokslinio stiliaus. Vadinasi, įnagininko linksnio būdvardžių dažnis yra diferencinis meninio stiliaus požymis, akivaizdžiai skiriantis dramos tekstus. Pvz.:

*Ir gal todėl taip ryškiai prisimenu saulėtą dieną, o ypač riebę katiną, slystantį įkaitusiu **skardiniu** stogu; net ir stiklinę ant palangės su juodais barzdos šeriais ir **muiluotu** vandeniu, panašiu į vakaryktę balintą kavą... ŠaltŠMVŠ 9*

*Žinau, ir eitum šitaip, su **naktiniais** marškiniais į gatvę, ir uždengtum jo pakaušį savo prirašytais lapeliais. ŠaltJ 96*

Vietininko linksnio būdvardžių vartojimo dažnis dramos tekstuose yra 1,02%, o prozos tekstuose didesnis – 4,5%. Šio linksnio formų dažnis nesiskiria meniniame stiliuje ir publicistiniame stiliuje, bet aiškiai skiria mokslinio stiliaus tekstus (6,2%). Pvz.:

*Paulius **saugioje** vietoje. GrušABP 19*

Šauksmininko linksnio dramos tekstuose yra labai nedaug – 0,05%, tačiau šio linksnio buvimas skiria dramos tekstus nuo mokslinio ir dalykinio stiliaus, kuriuose šauksmininko linksnio būdvardžiai yra nevartojami.

2.5.5. Būdvardžių laipsnių formų, kurios reiškia daiktų ypatybių skirtumus, dramos tekstuose nedaug. Dažniausiai vartojami nelyginamojo laipsnio būdvardžiai, kurie išreiškia tik daikto ypatybę. Aukštesniojo laipsnio būdvardžių, reiškiančių didesnę ypatybės kiekį, dramos tekstuose esama nedaug. Dažniau vartojami didžiausią daikto ypatybės kiekį rodantys aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai.

Aptarus būdvardžio ir jo formų vartojimą pastebėta, kad jis artimas daiktavardžiui ir jo formų dažniams.

2.6. Skaitvardžių vartojimas

2.6.1. Skaitvardžių dažnis įvairių tipų tekstuose labai nedidelis. Kiek dažniau skaitvardžiai vartojami moksliniame stiliuje. Dramos tekstuose skaitvardžiai vartojami kaip tam tikros kiekybės rodikliai, bet jų funkcija nėra siejama su būtinu tikslumo reikalavimu kaip kituose funkcinuose stiliuose. Todėl kiekiui nustatyti vartojami ir žodžiai, kurie priskiriami kitoms kalbos dalims, ypač daiktavardžiams, įvardžiams ar prieveiksmiams. Kiekio nusakymas nėra toks svarbus, jis turi tą pačią kryptį meninio stiliaus atmainose – dramoje ir prozoje. Bet kartais kasdienio bendravimo situacijoje, kurią stilizuoja atskiri dramos tekstų fragmentai, būtina tiksliai nurodyti kiekį. Dėl to gali būti vartojami kiekiniai skaitvardžiai. Pvz.:

***Trylika** dienų.* GrušABP 30

***Penkiolika** metų dirbu pedagoginį darbą, bet kad šitaip...* ŠaltŠMVŠ 26

Ne mažiau dažni atvejai, kai kiekiniai skaitvardžiai vartojami neapibrėžtai, jie žymi ne tikslų, o apytikrų kiekį, kuris nėra svarbus komunikacijos akto dalyviams. Šio tipo tekstuose, kaip minėta, situacijos dalyviams tikslumas nėra svarbus. Pvz:

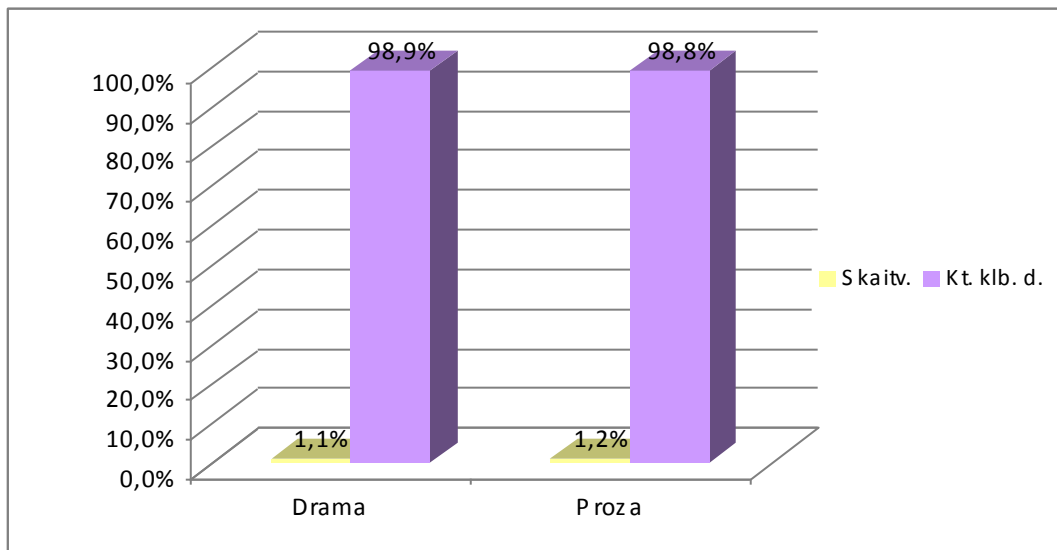
*Ir jeigu ne išdavystė, tu niekados, oberšturmbanfiureri Vaksmiuleri, negautum už mano galvą pažadėtų **šimtų tūkstančių** reichsmarkių.* ŠaltŠMVŠ 22

Gerokai rečiau vartojami kelintiniai skaitvardžiai, kurie reiškia daiktų skaičiuojamąją vietą eilėje. Pvz.:

*Pats matai, nelabai kokia šita karvė... po **septinto** veršio jau... ir pasispardo kartais...* ŠaltŠMVŠ 39

*Jei pietų pertrauka tęstųsi bent iki **dvyliktos** nakties, dar daugiau galvočiau.* GrušABP

Skaitvardžių vartojimą įvairių tipų tekstuose padeda atskleisti paveikslas (6 pav.) pateikti duomenys.

6 paveikslas. Skaitvardžių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Paveiksle pateiktas dramos ir prozos skaitvardžių vartojimo dažnis lyginant su visomis kitomis kalbos dalimis. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, skaitvardžiai tekstuose yra vartojami gana retai. Dramos tekstuose skaitvardžių dažnis yra 1,1%. Prozos tekstuose skaitvardžių vartojimo dažnis yra nežymiai didesnis nei dramos tekstuose – 1,2%.

2.6.2. Galima būtų palyginti skaitvardžių ir kitų vardažodžių formų vartojimą. Kaip jau matėme iš pateiktų duomenų, daiktavardžių ir būdvardžių daugiausiai esama vyriškosios giminės. Lentelės (14 lent.) duomenys rodo, kad vyriškoji giminės forma dominuoja ir skaitvardžių vartosenoje.

14 lentelė. Skaitvardžių giminių formų dažnis

Skaitvardžių giminių formų dažnis (%)			
Teksto tipas	Vyriškoji g.	Moteriškoji g.	Kita
Drama	80,0	13,4	6,6
Proza	71,8	28,2	-

Dramos tekstus nuo prozos tekstų skiria dažnesnis vyriškosios giminės vartojimo dažnis (80,0%), kurį paaiškinti ir interpretuoti nėra taip paprasta. Pvz.:

*Marut, ei Marut, jau **antri** gaidžiai nugiedojo, greit žmoneliai į bažnyčių ims gūžėti.*

*Man tik dvidešimt **treji** metai, ir jau trys vaikai...* ŠaltJ 84

Moteriškosios giminės formų pasiskirstymas dramos ir prozos tekstuose labai skiriasi. Prozos tekstuose šios giminės skaitvardžių formų vartojama 28,2%, o dramoje akivaizdžiai mažiau – 13,4%. Lentelėje yra nurodytas ir bevardės giminės skaitvardžių formų dažnis (6,6%). Dažniausiai tai kelintinio skaitvardžio formos – *pirma, antra*. Skaitvardžių vartojimo dažnis dramose sudaro nežymią dalį, tačiau giminės formų vyravimo tendencijos išlieka.

2.6.3. Skaitvardžių skaičiaus formų pasiskirstymas informatyvus, nes skiriasi rašomosios ir šnekamosios kalbos situacijos. Dramoje dažniausiai vartojami daiktų kiekį nurodantys žodžiai, nes paprastai jie rodo, kad aktualūs būnų tikrovės daiktai, kurių daugiau negu vienas. Meninio stiliaus kitų kalbos dalių – daiktavardžių, būdvardžių, įvardžių ir skaitvardžių skaičių formų dažnis apie 70,0%. Lentelėje pateikti duomenys (15 lent.), kaip pasiskirstęs skaitvardžių skaičių vartojimo dažnis dramos tekstuose.

15 lentelė. Skaitvardžių skaičiaus formų dažnis

Skaitvardžių skaičių formų dažnis(%)		
Teksto tipas	Vienaskaita	Daugiskaita
Drama	56,7	43,3
Proza	70,9	29,1

Kaip matyti, dramos tekstuose, kaip ir kituose įvairių tipų tekstuose, dominuoja vienaskaitos formą turintys skaitvardžiai. Jų vartojimo dažnis skiria dramos ir prozos tekstus. Dramos tekstuose vienaskaitos formų yra palyginti mažiau – 56,7%. Pvz.:

*Iki ribos jums trūksta **vieno** lašo.* GlinskGN 51

*Tai aš būsiu **devinta** pagal skaičių.* ŠaltJ 90

Atitinkamai kinta ir daugiskaitos formų dažnis dramos tekstuose. Šios formos skaitvardžių dramose vartojama ženkliai daugiau negu prozoje. Pvz.:

*Prie mūsų durų stovi **du**.* GrušABP 18

Aštuoniasdešimt penkeri! ŠaltJ 69

Skaitvardžių skaičių vartojimo dramose skirtumai statistiškai reikšmingi, nes $p < 0,001$.

2.6.4. Kaip jau matėme, daiktavardžių, būdvardžių ir įvardžių dažniausi linksniai yra vardininkas, kilmininkas ir galininkas. Meniniame stiliuje ši pagrindinė linksnių vartojimo tendencija išlaikoma, o dramos tekstuose – tik iš dalies, nes kilmininko linksnio skaitvardžiai

nepatenka į dažniausiai vartojamų linksnių grupę. Lentelėje matyti (16 lent.), kaip pasiskirstė skaitvardžių linksniai dramos ir prozos tekstuose.

16 lentelė. Skaitvardžių linksnių formų dažnis

Skaitvardžių linksnių dažnis (%)						
Teksto tipas	Vardininkas	Kilmininkas	Naudininkas	Galininkas	Įnagininkas	Vietininkas
Drama	32,1	3,6	3,6	53,6	7,1	-
Proza	41,1	19,4	3,2	29,2	5,9	1,2

Dramos ir prozos tekstuose skaitvardžių linksnių vartojimas skiriasi. Vardininko linksnio skaitvardžiai prozos tekstuose vartojami dažniausiai, devyniais procentais mažiau šio linksnio formų aptinkama dramos tekstuose. Retesniai vardininko linksnio vartojimui įtakos galėjo turėti itin didelis galininko linksnio formų dažnis, dramos tekstuose šio linksnio formų rasta 53,6%, o prozoje tik 29,2%. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$ lygmeniu ir skiria dramos tekstus nuo kitų prozos tekstų.

Lyginamuose tekstuose kilmininko linksnio formos taip pat vartojamos labai netolygiai. Prozos tekstuose kilmininko linksnio skaitvardžių dažnis yra penkis kartus didesnis negu dramos tekstuose. Pvz.:

*Žinoma, aš gulėjau čia, šitam hamake tarp **dviejų** klevų, apmuturiuotas žieminiu paltuku ir vilnoniu šaliku, ir jaučiausi atlikęs kažkokį labai svarbų darbą, nes visi man kartojo, kad esu plėšte išplėštas iš šaltų mirties nagų...* ŠaltŠMVŠ 9

Naudininko linksnio skaitvardžių lyginamuose tekstuose vartojimas gali būti priskiriamas integraciniams požymiams. Pvz.:

*Lyg ir per daug **vienam** žmogui.* ŠaltJ 92

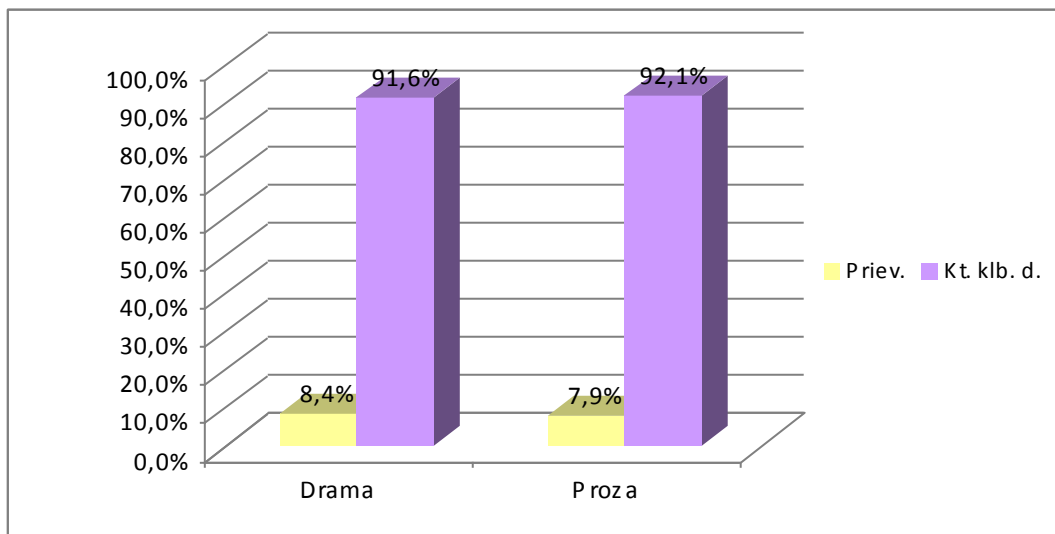
Įnagininko linksnis vartojamas ne itin dažnai. Dramos tekstuose tokių formų randama daugiau negu prozos tekstuose (5,9%). Vietininko linksnio skaitvardžių dažnis taip pat skiria abiejų tipų tekstus, nes dramų tekstuose vietininko linksnio nerasta. Šie skirtumai statistiškai reikšmingi $p < 0,001$ lygmeniui.

Skaitvardžių ir jų formų dažnis dramos tekstuose skiriasi nuo šios kalbos dalies vartojimo prozos tekstuose. Skaitvardis, be abejo, išlaiko skaičiaus ir giminės vartojimo ypatumus (kaip ir daiktavardžių, būdvardžių, įvardžių), tačiau dažnių pasiskirstymas nėra tolygus. Taip pat skaitvardžius nuo kitų kalbos dalių skiria linksnių vartojimas dramose.

2.7. Kitų kalbos dalių vartojimas

2.7.1. Prielinksnis, jungtukas ir emocinės kalbos dalys (ištiktukas ir jaustukas) šiame tyrime svarbūs dėl to, kad šios nekaitomos kalbos dalys padeda apibūdinti įvairių tipų tekstus. Didžioji dalis nekaitomų kalbos dalių žodžių dramos tekstuose sudaro didesnę procentą negu kaitomų kalbos dalių – būdvardžių ir skaitvardžių.

2.7.2. Dažniau už būdvardį dramos tekstuose vartojamirieveiksmai. Dialoginei kalbai ši kalbos dalis svarbi dėl savo veiksmo aplinkybę reiškiančių ar ją charakterizuojančių gramatinių funkcijų (Paulauskienė, 1971, 201). Taip pat rašomosios kalbos funkcinuose stiliuoserieveksmiu gali būti reikšiamos įvairios aplinkybės. Dėl savarankiškosrieveksmio leksinės reikšmės, ši kalbos dalis siejama su savarankiškais kalbos dalimis (Ulvydas, 2000, 3). Širieveksmio ypatybė gali turėti įtakos jo vartojimo dažniui. Paveiksle (7 pav.) pateiktirieveksmių vartojimo dažnio skirtumai dramos ir prozos tekstuose.

7 paveikslas. Prieveiksmių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Kaip matyti, kiek didesnisrieveksmių dažnis yra dramos tekstuose. Skirtumą nuo prozos tekstų galima aiškinti ir tuo, kadrieveksmai dažnai turi vertinamąjį komponentą, svarbų dialogo dalyvių kalbai. Skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$ lygmeniu. Pvz.:

*Antanas Šatas... O ką... **blogai**?* ŠaltŠMVŠ 8

***Gerai**, aš tau grąžinsiu karvę!* ŠaltŠMVŠ 15

Galima manyti, kad yra netiesioginis ryšys tarp šios kalbos dažnio ir didėjančio veiksmažodžių skaičiaus. Bet žinoma ir tai, kadrieveiksmiai gali būti vartojami kartu su kitomis kalbos dalimis. Pavyzdžiui, kokybiniairieveiksmiai šliejasi prie veiksmažodžių, bet dramos tekstuose esama atvejų, kai jie eina šalia būdvardžių. Pavartota ir tokiųrieveiksmių, kurie nusako įvairių veiksmų atlikimą, būdą, svarbų dalyvių veiksmo charakteristikai. Kartaisrieveiksmiai, sudaro ir benarių sakinių pagrindą, apibendrina visą situaciją, kuri pokalbio dalyviams būna aiški. Pvz.: **Puikiai...** ŠaltŠMVŠ 8

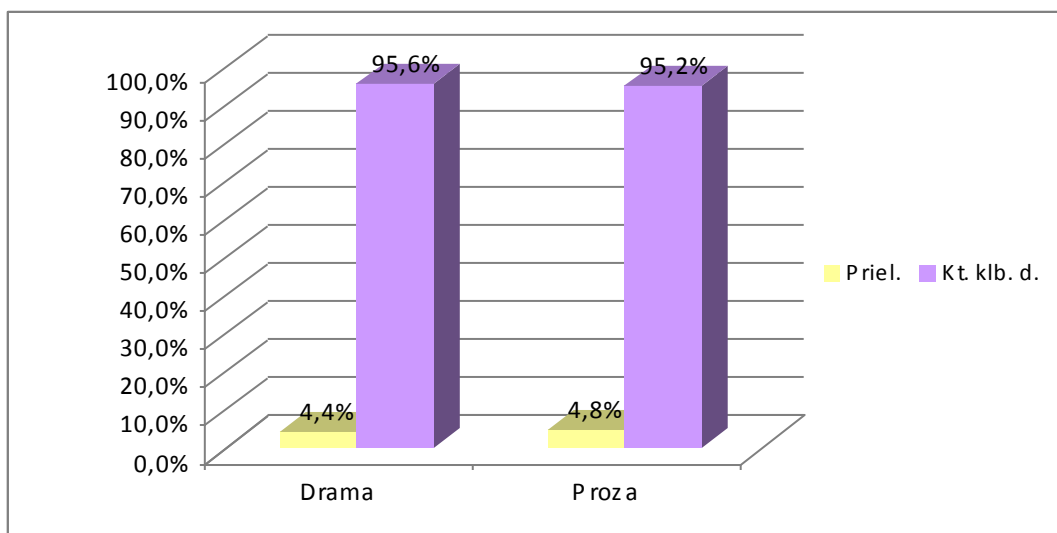
2.7.2.1. Prieveiksmių laipsnių formų vartojimas artimas būdvardžių laipsnių vartojimui dramos tekstuose. Dažniausiai esama nelyginamojo laipsnio prieveiksmių, tai gali paaiškinti mažesnę aukštesniojo laipsnio formų prieveiksmių vartojimą, nes kai kuriais atvejais aukštesniojo laipsnio formą galima pakeisti nelyginamosiomis formomis, o reikšmė išlieka ta pati (DLKŽ, 2005, 414-415). Aukščiausiojo laipsnio prieveiksmių dramos tekstuose vartojama nedaug, kartais kai kurios aukščiausiojo laipsnio formos atlieka modalinių žodžių funkciją sakinyje (DLKŽ, 2005, 419), o modalinių žodžių dramos tekstuose užfiksuota.

2.7.3. Prielinksnių dažnis dramos tekstuose rodo jų svarbą reiškiant „daiktavardžio bei įvardžio netiesioginių linksnių sintaksinius ryšius ir reikšminius santykius su kitų savarankiškų žodžių formomis“ (DLKG, 1996, 437). Prielinksniai sieja daiktavardžius ar jų kartojančio žodžio linksnį su kitomis kalbos dalimis ir visų pirma su veiksmažodžiais. Todėl galima pastebėti, kad meninio stiliaus tekstuose, padidėjus šios kalbos dalies dažniui, gausiau vartojami ir prielinksniai, kurie sudaro žodžių junginius, pabrėžia šių kalbos dalių tarpusavio ryšius. Pvz.:

O kodėl tu, Liuka, spjaudai į mūsų šulinį? ŠaltMVŠ 11

Aš bėgau nuo melo – visą gyvenimą. GrušABP 13

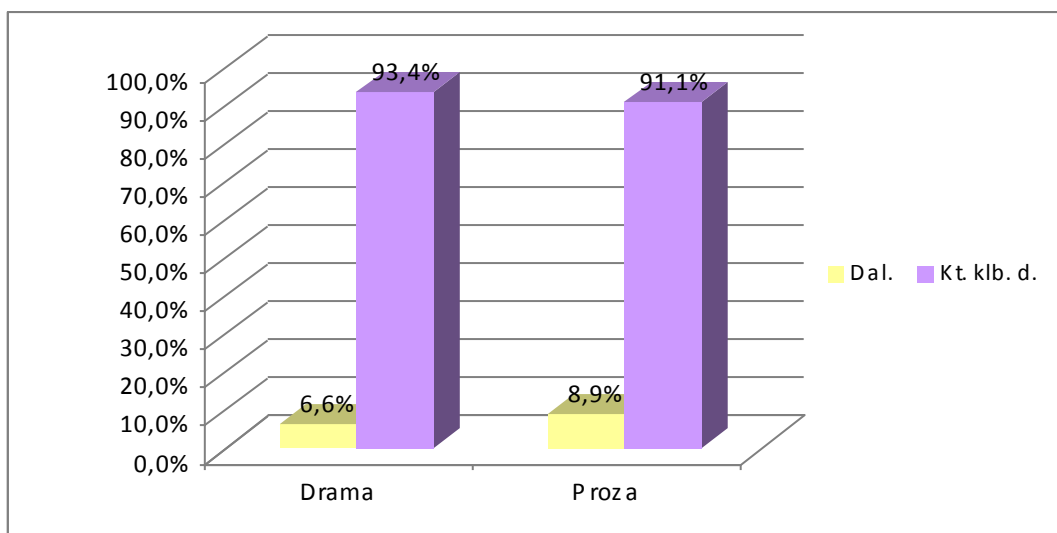
Dramos tekstuose ypač dažni prielinksniai, kurie eina su galininku. Tai rodo ir linksnių dažnio charakteristika. Kaip jau minėta, galininko linksnis patenka į dažniausiai vartojamų linksnių grupę. Paveiksle pateikti duomenys, apie prielinksnių dažnį.

8 paveikslas. Prielinksnų vartojimas įvairių tipų tekstuose

Kaip matome, prielinksniai dramos tekstuose bei meninio stiliaus prozos tekstuose vartojami palyginti dažnai (moksliniame stiliuje 1,9%). Tokių prielinksnų dažnį galima paaikškinti dažnu kilmininko ir galininko linksnų vartojimu lyginamuose tekstuose. Kadangi prielinksnų vartojimas dramos ir prozos tekstuose beveik nesiskiria, skirtumas nėra statistiškai reikšmingas (nes $p > 0,05$).

2.7.4. Dramos tekstų sakiniams ypatingą atspalvį suteikia gana dažnai vartojamos dalelytės. Sakiniai įgauna naujų prasmų ir net emocinių atspalvių. Dalelyčių vartojimo dažnis lenkia būdvardį ir skaitvardį. Tai rodo minėtosios kalbos dalies aktualumą dialoginėje kalboje. Žemiau esančiame paveiksle matyti, kaip pasiskirsčiusios dalelytės gretinamuose tekstuose. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$ lygmeniu.

9 paveikslas. Dalelyčių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Dramos tekstuose dalelyčių vartojimo dažnis yra mažesnis negu meniniame stiliuje. Prozos tekstuose dalelyčių vartojama daugiausiai, jos sudaro beveik devynis procentus visų kalbos dalių. Pavyzdžiai iš dramos tekstų:

***Gal** nè gyvo nebèr, maitvanagai žydras akeles lesioja...* GlinskGN 11

*Marija, angele, palauk, **dar** nenueik, leisk pasakyti, ir suprasi...* GrušABP 12

*Vaikui nuobodu, **tegu** pasižiūri...* ŠaltŠMVŠ 11

Reikėtų paminėti, kad dramos tekstuose ypač dažnos neigiamosios ir teigiamosios dalelytės, nes komunikacijos akto dalyviai nori pritarti kieno nors nuomonei arba ją paneigti. Pvz.:

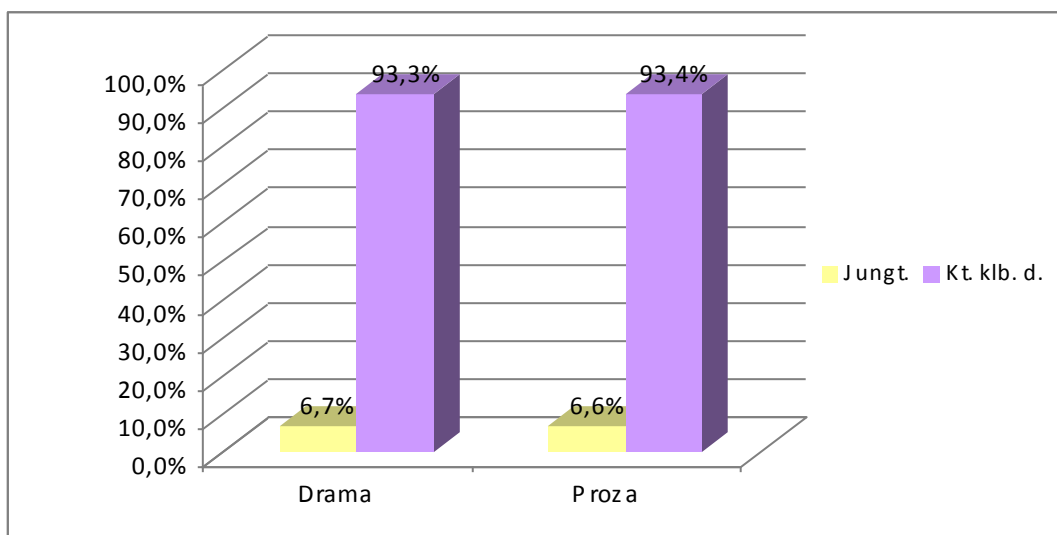
***Taip**. Turėjau, bet ne su policininku.* ČernAJ 138

***Ne...** jis nesugriebė, jis tik apkabino mane ir susupo į savo kailinius..* ŠaltJ 86

Tokios dalelytės gali sudaryti ir benarius sakinius (Sirtautas, Grenda, 1988, 28), ypač teigiamuosius ir neigiamuosius. Jie informacijos komunikacijos akto dalyviui neteikia, bet išreiškia savo požiūrį į kalbamąjį objektą – jam pritaria arba paneigia.

Ne mažiau svarbu yra pabrėžti mintį, ją patikslinti ar išskirti. Gali būti svarbi ir dalelyčių pabrėžiamoji funkcija. Pvz.: *Atsakykite **bent** į klausimus.* GrušABP 11

3.7.5. Nė vienas tekstas neapsieina be jungtuko, kuris jungia vientisinio, sudėtinio sakinio dėmenis ar ištisus sakinius. Pastebėta, kad esama nemažai dialogo sakinių, kuriuose jungtukai iš viso nėra vartojami. Taip yra todėl, kad dramos tekstuose vyrauja vientisiniai sakiniai. 10 paveiksle matyti, kaip pasiskirstęs jungtukų vartojimo dažnis įvairių tipų tekstuose.

10 paveikslas. Jungtukų vartojimas įvairių tipų tekstuose

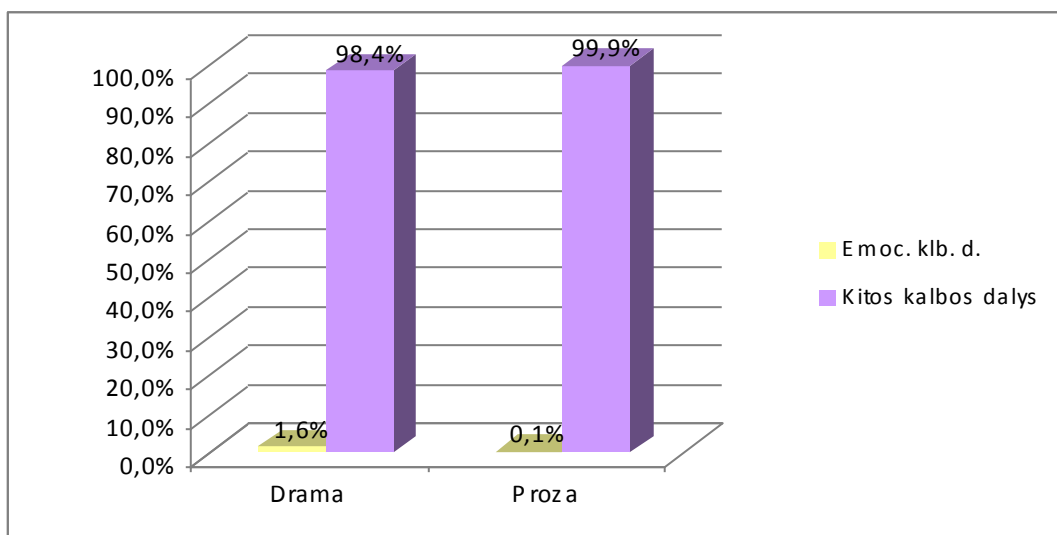
Dramos ir prozos tekstuose jungtukų vartojimo dažnis nesiskiria. Dramos tekstuose sakiniai dažniausiai yra trumpi, todėl paprastai jungtukai vartojami ne tiek sakinio dėmenims jungti, kiek sakiniams. Neretai sakinyse pradedamas jungtuku (*Tu atėjai iš ten. O tėvas dar vis čia...* GlinskGN 12). Pavyzdžiai iš dramos tekstų:

Aš gi nemoku skaityti, o visi mano, kad aš labai mokytas. ŠaltŠMVŠ 16

Į duobę kažkokią įkritau ir savo prožektorių pamečiau. ŠaltJ 83

3.7.6. Dialogo dalyviai savo emocijas, valios aktus ir paskatas (Paulauskienė, 1994, 417) linkę reikšti įvairiais būdais, vienas jų – ištiktukų ir jaustukų vartojimas. Gana dažnas jaustukų vartojimas dramos tekstuose yra paremtas konkrečia dialogo situacija, kai komunikacijos akto dalyviai vienaip ar kitaip reaguoja į pokalbio turinį ir emociškai vertina gaunamą informaciją.

Sakiniai, kuriuose yra emocinių kalbos dalių, dažnai užbaigiami šauktuku, klaustuku arba daugtaškiu. J. Abaravičius teigia (2002, 21), kad emocinė ekspresinė skyrybos ženklų funkcija kelia kalbos raiškumą, pagaulumą, emocinį jos tonalumą, aktyvina klausiamąsias, skatinamąsias, imperatyvines, kreipimosi intonacijas, padeda perteikti aibę žmogaus valios, jausenos apraiškų. Šiame darbe ištiktukai ir jaustukai buvo skaičiuojami kartu, todėl paveiksle matyti bendras jų vartojimo dažnis.

11 paveikslas. Emocinių kalbos dalių vartojimas įvairių tipų tekstuose

Kaip matyti, emocinės kalbos dalys gretinamuose tekstuose vartojamos rečiausiai. Dramos tekstuose jų esama daugiausiai tikriausia dėl to, kad stilizuojama šnekamoji kalba yra ekspresyvi, todėl ir dramos tekstuose randama įvairiausių emocinių kalbos dalių. Prozos tekstuose emocinių kalbos dalių dažnis yra gerokai mažesnis. Pavyzdžiai iš dramos tekstų:

Ach!... *Ir aš dar klausiu!* GrušABP 29

Cha Cha – *kad aš, Šaltoji Akis, jums tarnaučiau?* ŠaltŠMVŠ 22

Emocinės kalbos dalys dramos tekstuose vartojamos tikslingai, jos perteikia veikėjų nuotaikas, suteikia savotišką ekspresiją visam dramos tekstui, nes dalis jaustukų sudaro benarių sakinių pagrindą. Pavartoti sakinio pradžioje jie kartu rodo, kad „sakinys turi būti pasakomas su ypatinga emocine intonacija, išreikšti džiaugsmą, gerėjimąsi, liūdesį, apmaudą ir t.t. (DLKG, 2006, 468), tokį svarbų komunikacijos akto dalyviams.

2.7.7. Aptartos kalbos dalys (prielinksnis, prieveiksmis, dalelytė, jungtukas, ištiktukas ir jaustukas) sudėjus dramos tekstuose užima 27,7% visų kalbos dalių. Toks skaičius rodo šių kalbos dalių aktualumą ir dramos tekstų išskirtinumą lyginant su kitais tekstų tipais.

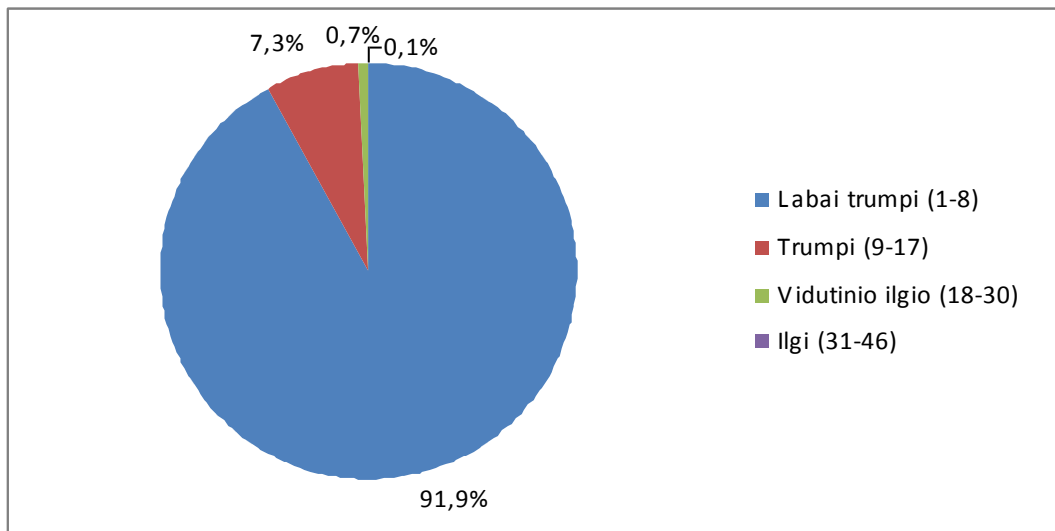
3. Dramos tekstų sintaksinės ypatybės

3.1. Bendroji sakinių vartojimo charakteristika

3.1.1. Sakinių ilgio grupės ir jų pasiskirstymas

3.1.1. Dramos tekstų autoriai, kurdami dialogą, atsižvelgia į šnekamosios kalbos ypatybes, savitai jį stilizuoja. Dialogų sakiniai, kaip rodo tyrėjų duomenys (Bitinienė, 1997, 82), dažniausiai yra trumpi, vientisiniai. Tačiau esama autorių, kurie kuria savitą dialogą, o greičiau monologizuotą dialogą. Pavyzdžiui, S. Šaltenio, K. Sajos dramų sakiniai yra gana ilgi, todėl dramų tekstuose jų kuriami dialogai kartais atrodo nenatūraliai. Aptariant sintaksinius lingvistinius požymius atsižvelgiama tik į dramų tekstų dialogus, remarkos neįtrauktos, todėl, kaip ir būdinga dialogų kalbai – sakiniai įprastai yra labai trumpi. Pvz.: (5) *Jį suėmė prieš tris dienas.* GrušABP 27; (4) *Ar jam negresia pavojus ?* GrušAB 19; (4) *Jūs gi pagaliau moteris.* ŠaltŠMVŠ 26

A.Bitinienės monografijoje „Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra“ (1997, 19) sakiniai skirstomi į penkias sakinių ilgio grupes: labai trumpus (1–8 žodžiai), trumpus (8–17 žodžių), vidutinio ilgio (18–30 žodžių), ilgus (31–46 žodžių) ir labai ilgus (>47 žodžių). Šiame darbe laikomasi tokio paties sakinio ilgio grupių skirstymo. 12 paveiksle matyti sakinių ilgio grupių pasiskirstymas dramų tekstuose.

12 paveiklas. Sakinių ilgio grupių pasiskirstymas dramų tekstuose

Dramos tekstuose vyrauja pirmosios grupės sakiniai, jie ir sudaro dažnių centrą. Pvz.:

(3) *Jie psalmes gieda..* GrušABP 17

(4) *Pirksiu tikrą gyvą karvę.* ŠaltšMVŠ 35

(6) *Ir vargas tam, kas neišmoks vienatvės.* 12 J.Glinsk. GN

Trumpų 8–17 žodžių sakinių dramos tekstuose vartojama 7,3%. Pvz.:

(16) *Pasakykit jiems, ponai, tiems, kurie klaus: visi kaip vienas nugaras lenkėm ir kaip išmanėm, taip sukomės.* SajMB 337

Vidutinio ilgio sakinių, kuriuose yra 18–30 žodžių, yra labai nedaug, tik 0,7%. Pvz.:

(19) *Bet čia pat sūriai, sviestas, duona, o valytoja, sausų pjuvenų papylus ant grindų, kad varo, kad varo su šluota...* SajMB 238

(29) *Visi nori, kad tas kaimo žmogelis kaip driežas iš kailio nertųsi, kad kiekvienas žemės lopelis jiems būtų nuluptas, nupeštas, supjaustytas ir būtiniausiai neštų kokią nors į maišą pilstomą naudą.* SajMB 327

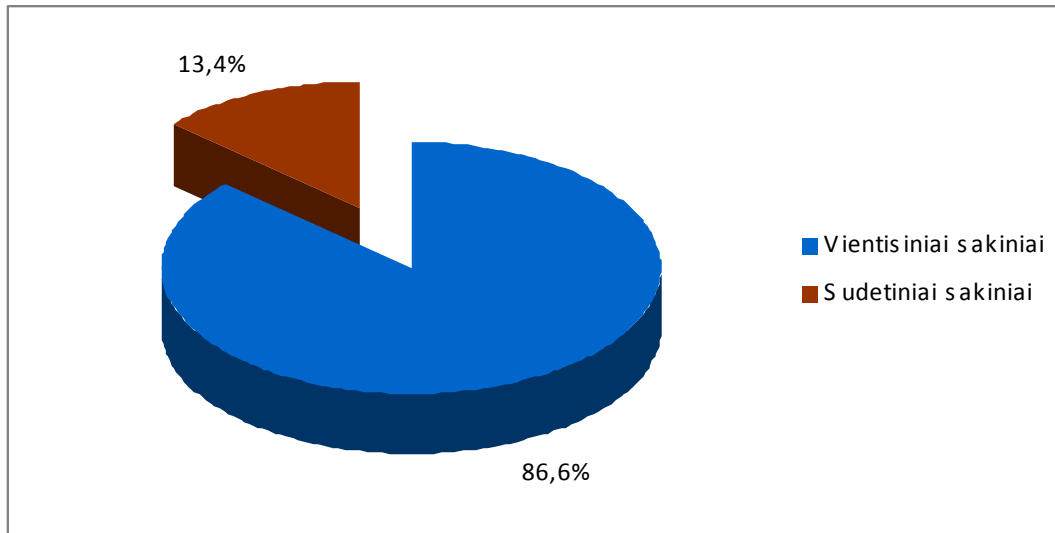
Ilgų ir labai ilgų sakinių vartojama labai nedaug. Jie ypač tinka tada, kai autoriai kuria samprotavimo, išgyvenimų perteikimo monologus.

Vidutinis dramos tekstų sakinio ilgis yra keturi žodžiai, taigi standartinio ilgio sakinyje priklauso labai trumpų sakinių grupei. Tai lemia itin didelis vientisinių sakinių vartojimas dramos tekstuose. Pastebima ir kita tendencija – polinkis skaidyti sakinius. Dramos tekstuose yra tokių sakinių, kurie pagal savo sandarą atitinka tik sakinio dalį ar sudėtinio sakinio dėmenį, jie yra laikomi teksto sakiniais. Be to, sakiniai neturi sakiniams būdingo modelio, ir be teksto juos gana sunku suprasti. Jų reikšmę galima atpažinti tik iš konteksto. Komunikacijos akto dalyviai linkę vienas kitam pritarti ar nepritarti, pertraukti, įsiterpti, tikslinti. Tokia bendravimo forma vyrauja dramos tekstuose. Dialogų dalyviai keičiasi replikomis, kurios yra susijusios su tuo metu esančia situacija. Daugybė situacijos veiksnių – vieta, laikas, veikėjų aprašymai yra įtraukti į remarkas.

Sudėtiniai sakiniai dramos tekstuose dažniausiai yra 9–17 žodžių ilgio, tačiau nemažai vartojama ir labai trumpų šio tipo sakinių. Priešinga situacija yra prozos tekstuose, sudėtinių sakinių juose randama gerokai daugiau, jų ilgis taip pat skiriasi. Prozoje vyrauja trumpi ir vidutinio ilgio sudėtiniai sakiniai. Taigi, matome, kad dramos ir prozos tekstus diferencijuoja ir sudėtinių sakinių vartojimo dažnis bei sakinių ilgis.

3.1.2. Vientisinių sakinių dažnis ir ilgis

3.1.2. Dramos tekstų sakinio ilgį lemia vientisinių sakinių dažnumas. Šio tipo tekstuose didžioji dalis sakinių yra vientisiniai, bendras jų skaičius yra 86,6 procentai. Kaip jau minėta, dramos dialoginei kalbai būdingi trumpi, informatyvūs sakiniai. Vientisinių sakinių dažnis pateiktas paveiksle.

13 paveikslas. Sakinių tipų pasiskirstymas dramos tekstuose

Vientisinių sakinių persvarą galima paaiškinti tuo, kad autorius kuria spontaniškos kalbos vaizdą, todėl veikėjų kalbos sakiniai paprastai nebūna išplėsti. Spontaniškoje kalboje veikėjai linkę keisti pokalbio temą, daryti pauzes. Taip neišvengiamai atsiranda „žodžių fragmentai, atskiri garsai“ (Kalbos vienetų semantika ir struktūra, 2006, 39), dažnai kartojami „pauzių užpildai“ – sudarantys vieno žodžio sakinius. R. Koženiausienė teigia (2001, 255), kad pasikartojantys žodžiai gali būti prasmingi, sudarydami retorines figūras. Jie didina emocinę įtampą, pabrėžia aktualią mintį, įtikina.

Kalbant apie veiksnius, lemiančius sakinio ilgį, negalima nepaminti elipsės. „Elipsinės konstrukcijos suglaudina minties raišką, pasakymą daro dinamiškesnį“ (Abaravičius, 2002, 21). Dialoginėje situacijoje dažnai vaizduojami veikėjai, kurie vienas kitą pažįsta, todėl elipsinės konstrukcijos netrukdo suvokti perduodamos informacijos dėl „turimos žinių atsargos“ (Karaliūnas, 2008, 254). Vienam iš komunikacijos akto dalyvių nebūtina labai

aiškiai suformuluoti išbaigtą mintį, nes adresato vaizduotėje yra daug informaciją padedančių suprasti prasmių ir reikšmių.

Labai dažnai dramos tekstuose pasitaiko sakinių su neišbaigta mintimi. Poetinėje kalboje minties nebaigtumas simbolizuoja perėjimą prie neverbalinės kalbos, orientuojanti skaitytoją į konteksto gilinimąsi. Nebaigtą mintį turinčių sakinių gausu K. Sajos dramose. Šie spontaniško kalbos akto stilizacijos būdai sąlygoja sakinio ilgį. Vidutinis vientisinio sakinio ilgis dramos tekstuose yra tik 3,4 žodžiai, standartinis nuokrypis 2,4 žodžio. Pvz.:

(6) *Užsirakinsime duris ir nieko daugiau neįsileisim.* GrušMDIV 56

(3) *Aš laukiu kūdikio.* JuknF 210

Tyrinėjamuose tekstuose trumpiausi sakiniai sudaryti iš vieno žodžio, o ilgiausias rastas sakinytis yra dvidešimt vieno žodžio. Tačiau sakinio ilgis skirtingų autorių tekstuose šiek tiek skiriasi, kaip ir vientisinių sakinių vartojimo dažnis. J. Glinskio dramose vientisinių sakinių vartojama mažiausiai – 78,0 procentai. K. Sajos ir V. Rimkevičiaus tyrinėtuose tekstuose tokių sakinių rasta po lygiai – 84,0 procentus. Tačiau S. Šaltenio ar V. Juknaitės vientisinių sakinių vartojimo dažnis artimas vidutiniam vientisinių sakinių vartojimo dažniui (86,0%). Šių sakinių vartojimas skiriasi kitų autorių tekstuose: pavyzdžiui, L. S. Černiauskaitės tekstuose jie sudaro 90,5 procentus. J. Grušo dramoje vientisinių sakinių rasta daugiausiai, jų dažnis yra 96,0 procentai. Kaip matyti, vientisinių sakinių svyravimo amplitudė skirtingų autorių tekstuose yra nuo 78,0 iki 96,0 procentų. Šie skaičiai gali rodyti savitą šnekamosios kalbos stilizavimo būdą, kuriam pirmenybę teikia autoriai. Kaip žinoma, sakinių tipas neabejotinai yra susijęs su sakinio ilgio rodikliais.

Sudėtiniai sakiniai paprastai ilgesni, nes juos sudaro du ir daugiau dėmenų. Tačiau vientisinių sakinių ilgis dramų tekstuose patenka į vidutinio ilgio sakinių grupę, į kurią įeina nuo aštuoniolikos iki trisdešimties žodžių turintys sakiniai.

Tiesa, vidutinio ilgio sakinio grupei priklausančių vientisinių sakinių yra labai nedaug – 0,1 procento. Didžiausią vientisinių sakinių dalį sudaro labai trumpi, nuo vieno iki aštuonių žodžių sudaryti sakiniai. Šių sakinių vartojimo dažnis siekia 96,7 procentus. Pvz.:

(1) *Gerai!* SajM 50

(8) *Kodėl į namus pareini tik kas trečią dieną?* GrušMDIV 68

Dramos tekstuose autoriai vartoja ir kiek ilgesnius, trumpų sakinių ilgio grupei priklausančius sakinius. Nuo devynių iki septyniolikos žodžių ilgio sakinių nagrinėjamuose tekstuose rasta 3,2 procentai. Pvz.:

(9) *Aš šiandakt vėl įsegsiu vandens leliją tau į plaukus.* RimkVL 8

Kaip matyti, vientisinių sakinių pagrindą sudaro labai trumpi sakiniai, tačiau šios ilgio grupės negalima griežtai laikyti vientisinių sakinių struktūros rodikliu, nes šiai sakinių ilgio grupei priklauso ir daugiau negu pusė sudėtinių sakinių,

17 lentelė. Sakinių ilgio parametrai skirtingų autorių dramose (žodžiai)

Drama	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
L. S. Černiauskaitė	3,1	2,1	1–16
S. Šaltenis	5,1	3,5	1–17
V. Juknaitė	3,6	2,0	1–10
V. Rimkevičius	3,7	2,6	1–13
J. Grušas	2,5	1,5	1–8
J. Glinskis	7,0	6,5	1–40
K. Saja	4,5	3,2	1–28

Iš pateiktų duomenų matyti autorių polinkis vartoti įvairaus ilgio sakinius. Vienų autorių tekstuose linkstama vartoti trumpesnius, lyginant su šalia esančiais autoriais, kituose – ilgesnius. Skirtingų autorių vidutinis sakinio ilgis svyruoja nuo 2,5 iki 7,0 žodžių. Trumpiausi sakiniai yra vartojami J. Grušo dramoje. Vidutinis J. Grušo dramų sakinio ilgis yra 2–5 žodžiai, svyravimo amplitudė taip pat pati mažiausia. J. Grušo dramoje, kaip ir kitų autorių tekstuose, trumpiausias sakinytis yra vieno žodžio, o ilgiausias – aštuonių. Pvz.:

(1) *Užtenka*. GrušMDIV 56

(3) *Čia mūsų katilas*. GrušMDIV 56

(8) *Kodėl į namus pareini tik kas trečią dieną?* GrušMDIV 68

Kiek ilgesnių, iki dešimties žodžių, sakinių randama V. Juknaitės dramoje. Tačiau lyginant, su L. S. Černiauskaite, kurios sakinių ilgio svyravimo amplitudė yra nuo vieno iki šešiolikos žodžių, V. Juknaitė vartoja kiek ilgesnius sakinius. Panašaus ilgio sakinius vartoja ir V. Rimkevičius. Šio autoriaus sakinių standartinis nuokrypis yra didesnis už aptartųjų autorių, tačiau sakinių ilgis svyruoja iki trylikos žodžių. Pvz.:

(10) *O jis, užuot bėgęs slėptis, ištiesęs rankas puolė prie manęs*. JuknF 214

(9) *Aš šiandakt vėl įsegsiu vandens leliją tau į plaukus*. RimkVL 8

(7) *Kodėl, po velnių, nieko apie tai nežinau?* ČernBPVV 191

K. Sajos vidutinis sakinio ilgis yra 4–5 žodžiai, standartinis nuokrypis 3–2 žodžiai, tačiau sakinių ilgio svyravimo amplitudės kraštinė riba siekia dvidešimt aštuonis žodžius. Taigi, nors vidutinis sakinio ilgio ir standartinio nuokrypio rodikliai skiriasi nežymiai, tačiau šis autorius išsiskiria akivaizdžiai ilgesnių sakinių vartojimu. S. Šaltenio ilgiausi sakiniai yra trumpesni, iki septyniolikos žodžių, o vidutinis sakinio ilgio rodiklis yra kiek didesnis negu K. Sajos. Ilgiausius sakinius vartoja J. Glinskis. Vidutinis šio autoriaus sakinių ilgis yra septyni žodžiai, o ilgiausias sakinytis sudarytas iš keturiasdešimties žodžių. Tačiau šio rodiklio negalima laikyti absoliučiu, nors autorius yra linkęs vartoti ilgesnius sakinius, tačiau ilgų sakinių ilgio grupei priskiriamų sakinių pasitaiko vos vienas kitas.

18 lentelė. Individualiųjų dramos tekstų sakinių ilgio grupės (%)

Drama	Sakinių ilgio grupės			
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgi 31–46
L. S. Černiauskaitė	97,0	3,0	-	-
S. Šaltenis	87,0	13,0	-	-
V. Juknaitė	96,0	4,0	-	-
V. Rimkevičius	95,0	5,0	-	-
J. Grušas	100	-	-	-
J. Glinskis	74,0	20,0	5,0	1,0
K. Saja	90,0	9,0	1,0	-
Iš viso:	91,9	7,3	0,7	0,1

Kaip matyti, įvairių autorių tekstuose sakinio ilgio grupių pasiskirstymas skiriasi. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas, nes $p < 0,001$. Nors visų autorių dramų pagrindą sudaro labai trumpi, vieno – aštuonių žodžių sakiniai, tačiau jų vartojimo dažnis svyruoja nuo 74,0% iki 100%. Visi J. Grušo atsitiktinai tyrinėti sakiniai, neperžengia labai trumpų sakinių ilgio grupės. Taip pat didelis labai trumpų sakinių dažnis yra L. S. Černiauskaitės, V. Juknaitės ir V. Rimkevičiaus dramose (95,0–97,0%). Šie autoriai, kaip ir dar keli, apsiriboja trumpų sakinių ilgio grupe, o šių sakinių vartojimo dažnis taip pat skiriasi nežymiai, svyruoja nuo trijų iki penkių procentų.

Apie devyniasdešimt procentų labai trumpų sakinių vartoja K. Saja ir S. Šaltenis. S. Šaltenis vartoja daugiau sakinių, kurie yra ilgesni negu aštuoni žodžiai, bet jie visi priklauso trumpų sakinių ilgio grupei ir sudaro tryliką procentų. K. Sajos dramose tokių sakinių yra

mažiau – apie dešimt procentų, tačiau vienas jų priklauso vidutinio ilgio sakinio grupei, ilgiausias K. Sajos sakiny yra dvidešimt aštuonių žodžių.

J. Glinskio dramoje yra mažiausiai labai trumpų sakinių, lyginant su kitais autoriais (74,0%), o kitų autorių šios grupės sakinių vidurkis yra 91,9%. Šio autoriaus dramos aiškiai skiriasi gerokai dažnesniu trumpų, nuo vieno 9 iki 17 žodžių, sakinių vartojimu. Polinkį vartoti ilgesnius sakinius rodo ir nemažas vidutinio ilgio sakinių vartojimo dažnis. J. Glinskis yra vienintelis autorius, kurio nagrinėtoje dramoje rasta ilgų sakinių. Autorius yra linkęs perteikti vidinius dialogo dalyvių išgyvenimus, kuria monologizuotą dialogą.

3.1.3. Sudėtinių sakinių vartojimas

3.1.3.1. Tyrinėtų dramų autoriai pasitelkia sudėtinius sakinius norėdami suteikti daugiau informacijos, kuri prozoje pateikiama įvairiais būdais – pasakotojo žodžiais ar veikėjų mintimis. Dramos žanras reikalauja kitokio informacijos pateikimo būdo – per veikėjų kalbėjimo aktą, nes remarkos paprastai būna trumpos ir lakoniškos, o sudėtiniais sakiniiais dramos herojai samprotauja, apibendrina. Dramos tekstuose šio tipo sakinių vartojama gerokai mažiau negu vientisinių, tačiau sudėtiniai sakiniai yra du ir daugiau kartų ilgesni, išsamesni, aiškesni, nes sudėtinis sakiniu „pranešama ne apie vieną situaciją, o apie dvi ar kelias situacijas ir apie tas situacijas siejanti ryši“ (Labutis, 1998, 145). Šie sakiniai turi didesnę informacinę krūvį, o jam perteikti reikalingas ilgesnis sakiny. Dramos tekstuose vartojami įvairių tipų sudėtiniai sakiniai, kurių ilgis nežymiai svyruoja.

19 lentelė. Sudėtinio sakinio ilgio charakteristika (%)

Sakinio tipas		Vidutinis sakinio ilgis (žodžiais)	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
Sudėtinis	Prijungiamasis	8,4	4,2	3–28
	Sujungiamasis	9,7	6,3	4–28
	Bejungtukis	6,6	4,1	2–20
	Mišrusis	16,0	8,3	10–40

Sudėtinių sakinių tipų vidutinis ilgis įvairuoja nuo septynių iki šešiolikos žodžių. Ilgiausi sudėtiniai sakiniai yra mišrieji. Dėl trijų ir daugiau dėmenų, esančių mišriajame sakinyje,

savaime reikia daugiau žodžių išreikšti aiškiai, išbaigtai minčiai. Mišriųjų sakinių ilgis svyruoja nuo dešimties iki keturiasdešimties žodžių. Pvz.:

(10) *Pamatysit, nueisim, o mums dar padvėsusių karvę primins...* ŠaltŠMVŠ 138

(40) *Tris dienas ir tris naktis, prie amžinasties vartų susirietę, atrūgosite, žmogienos prisirijusieji, tris dienas ir tris naktis draskysitės kaukdami, kol išsivemsit, o septintąją naktį pasirodys iš burnos žalios putos, pajuoduos jūsų liežuviai, gulėsit baisiose kančiose, ir neatsiras, kas paduotų vandens.* GlinskGN 51

Kitų sudėtinių sakinių svyravimo aplitudė kiek mažesnė. Sudėtiniai prijungiamieji ir sudedamieji sakiniai svyruoja nuo trijų – keturių iki dvidešimt aštuonių žodžių. Ilgiausi sakiniai priklauso vidutinio ilgio grupei. Sudėtinių prijungiamųjų ir sujungiamųjų sakinių vidutinis ilgis taip pat skiriasi nežymiai. Kiek trumpesni yra bejungtukiai sakiniai. Jų dažnis yra beveik 7 procentai. Pvz.:

(9) *Sutampa ir visi kiti ženklai: eina vandenių valstybės siena.* JuknF 212

(7) *Girdėjau, pas tave atvažiuoja iš visos Lietuvos.* ČernBPVV 198

Bejungtukų, kaip ir sudėtinių prijungiamųjų sakinių, standartinis nuokrypis – vos daugiau negu keturi žodžiai. Trumpiausi bejungtukiai sakiniai dramos tekstuose yra dviejų žodžių, o ilgiausi – dvidešimties. Pvz.:

(2) *Atrado, nutilo.* RimkVL 14

(3) *Aš žinau, neužmušei!* GrušMDIV 60

(13) *Nedoros mintys apstojo, piktoji dvasia įsimetė – deginte degina, dusinte dusina, iš proto varo.* GlinskGN 14

(20) *Juk ir viešpaties dievo prisakyta: nusivedęs užu užkabos, paimsi krapyklą, mano tarne, ir, pašventinęs apsėstąjį, išguisi šėtoną iš savo artimo...* GlinskGN 14

Kaip matyti, visi dramos tekstų sakiniai siekia vidutinio ilgio sakinių grupę, į kurią patenka nuo septyniolikos iki trisdešimties žodžių ilgio sakiniai.

20 lentelė. Sakinio ilgio ir sakinių tipo ryšys (%)

Sakinio tipas		Sakinių dažnis %	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis
Sudėtinis	Prijungiamasis	5,8	8,4	4,2
	Sujungiamasis	2,6	9,7	6,3
	Bejungtukis	3,9	6,6	4,1
	Mišrusis	1,2	16,0	8,3

3.1.3.2. Dažniausiai vartojamų – sudėtinių prijungiamųjų sakinių vidutinis ilgis 8,4 žodžiai, standartinis nuokrypis yra keturi žodžiai. Tokių sakinių dramos tekstuose yra beveik šeši procentai. Dialoginei kalbai būdinga vartoti sakinius, kurių „vienas dėmuo dominuojantis, o kitas nuo jo priklausomas“ (Labutis, 1998, 152), tokiomis konstrukcijomis veikėjai papildo sakomą mintį paaiškinimu, apibūdinimu ar palyginimu. Pvz.:

(9) *Tik neprileisk kelnių, nes vaizdas bus „daugiau negu skurdus“*... SajM 48

(8) *Jis visada taip elgdavosi, kai turėdavau jį bausti.* JuknF 214

(8) *Sakė, kad jai šalta be to perlų vėrinio.* ČernBPVV 191

Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai vartojami rečiau, pagal vidutinio ilgio rodiklius jie patys ilgiausi, didžiausias standartinis nuokrypis – 6,3 žodžiai. Pvz.:

(10) *Be tavęs šitoj skylėj ir liežuvis pridžiūtų, ir dūšia sudvistų.* GlinskGN 10

(10) *Šiandien norėjau viską mesti, bet tik tai mane ir sulaikė.* ČernAJ 125

Sudėtiniai bejungtukiai sakiniai yra trumpesni – apie šešių žodžių ilgio. Kaip teigia Labutis (1998, 172), tokių sakinių dėmenis sieja tik prasmė ir intonacija, o šnekamąją kalbą stilizuojančiame tekste taip susietų sakinių vartojama dažniau negu sudėtinių sujungiamųjų. Bejungtukių sakinių atsiranda dėl veikėjų reiškiamoje kalboje esančių staigių minties posūkių, priežastinių santykių, noro pridurti. Pvz.:

(6) *Seniai jau stebiu – su buožiuke susidėjai.* RimkVL 19

(4) *Jai visai neskauda, supranti?* ČernAJ 123

Mišriųjų sakinių mažiausiai vartojama, jie sudaro vieną procentą visų dramos tekstuose esančių sakinių. Jie yra ilgiausi, vidutiniškai susideda iš šešiolikos žodžių. Taip pat didžiausias ir standartinis nuokrypis. Pvz.:

(10) *Spjaudys visi, kol gyva, o po mirties velniai smaloje šutins.* GlinskGN 14

(16) *Mes turime būti dėkingi jam už žinią, kurią jis atneša, bet ne kiekvienas nori ją suprasti.* ČernBPVV 198

Kaip matyti, sudėtinių sakinių dažnis dramos tekstuose nėra didelis, tačiau jie yra du ir daugiau kartų ilgesni už standartinius vientisinius sakinius.

3.1.3.3. Toliau aptarsime, kaip dramos tekstuose pasiskirstę įvairių tipų sakinių ilgio grupės.

21 lentelė. Sakinių ilgio grupių ir sakinių tipų ryšys (%)

Sakinio tipas		Sakinių ilgio grupės			
		Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgai 31–46
Sudėtinis	Prijungiamasis	63,5	34,6	1,9	-
	Sujungiamasis	56,5	34,8	8,7	-
	Bejungtukis	80,0	17,1	2,9	-
	Mišrusis	-	81,8	9,1	9,1
Iš viso:		91,9	7,3	0,7	0,1

Kiek kitaip pasiskirsčiusios sudėtinių sakinių ilgio grupės (21 lent.). Sudėtiniai prijungiamieji, sujungiamieji ir bejungtukiai sakiniai dažniausiai priklauso labai trumpų sakinių ilgio grupei. Labai trumpų bejungtukių sakinių vartojimo dažnis yra didžiausias. Tai apie dvidešimt procentų didesnis dažnis negu prijungiamųjų ir sujungiamųjų sakinių. Tačiau pastarųjų sakinių kiek didesnė dalis priklauso trumpų sakinių ilgio grupei.

Tiek sudėtinių prijungiamųjų, tiek sujungiamųjų trumpų sakinių dažnis nesiskiria. Mažiausiai esama trumpų bejungtukių sakinių, todėl sumažėja vidutinio ilgio sakinių dažnis. Mažiausiai vartojama vidutinio ilgio sakinių. Išsiskiria vidutinio ilgio sakinių grupė, ji beveik nesiskiria nuo mišriųjų sakinių dažnio.

Nagrinėtose dramose labai trumpų mišriųjų sakinių nėra. Nemažai randama mišriųjų ilgų sakinių, jie sudaro devynis procentus. Kaip matyti iš paskutinės lentelės (21 lent.) grafos, beveik 92,0 procentai sakinių yra labai trumpi, tačiau aiškiai matyti, kad autoriai vartoja ir trumpus sakinius. Vidutinio ilgio ir ilgų sakinių iš viso yra vos vienas procentas. Skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$.

22 lentelė. Sakinių tipų pasiskirstymas dramos tekstuose (%)

Drama	Sudėtinio sakinio tipas			
	Prijungiamasis	Sujungiamasis	Bejungtukis	Mišrusis
L. S. Černiauskaitė	5,0	2,0	2,0	1,0
S. Šaltenis	7,0	1,0	1,0	5,0
V. Juknaitė	4,0	4,0	6,0	-
V. Rimkevičius	9,0	3,0	4,0	-
J. Grušas	-	1,0	3,0	-
J. Glinskis	3,0	6,0	8,0	5,0
K. Saja	9,5	4,0	4,5	-
Iš viso:	5,8	2,6	3,9	1,2

Dramos tekstuose sudėtiniai sakiniai vartojami gerokai rečiau negu vienisiniai sakiniai. Nepaisant to, kad dramos tekstuose visi autoriai dažniausiai vartoja vienisinius sakinius, J. Glinskio dramoje atsiskleidžia polinkis daugiausiai vartoti įvairesnių tipų sakinius. Tačiau iš lentelės (22 lent.) matyti, kad dalis autorių akivaizdžiai dažniau vartoja tam tikro tipo sudėtinius sakinius, palyginus su jų vartojamais kitais sudėtiniais sakiniiais.

Iš sudėtinių sakinių dažniausiai vartojami sudėtiniai prijungiamieji sakiniai. Palyginus individualius autorių tekstus, matyti, kad K. Sajos dramose sudėtiniai prijungiamieji sakiniai vartojami dažniausiai, panašiai tiek jų vartoja ir V. Rimkevičius (9,0%). Palyginti nemažai sudėtinių prijungiamųjų sakinių esama S. Šaltenio dramoje. Kiti lentelėje pateikti duomenys rodo, kad autoriai sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartoja kelis kartus mažiau, o atsitiktinai atrinktuose J. Grušo dramos tekstų sakiniuose sudėtinių prijungiamųjų sakinių nebuvo užfiksuota. Pateikiame kitų autorių pavyzdžių:

(7) *Jis sako, kad aš panaši į žydę...* SajMB 325

(4) *Jaučiu, kad tai lotyniškai.* RimkVL 19

(5) *Nenoriu, kad ji dabar dirbtų.* JuknF 218

(5) *Dar pagalvos, kad mes padegėm.* ŠaltŠMVŠ 138

Sudėtinius sujungiamuosius sakinius vartoja visi nagrinėtų dramų autoriai. Bendras sudėtinių sujungiamųjų sakinių vartojimo dažnis nedidelis, t. y. jų yra per pusę mažiau negu sudėtinių prijungiamųjų sakinių. Šių sakinių vartojimas nagrinėtose dramose svyruoja nuo vieno iki šešių procentų. J. Glinskio dramose sudėtinių sujungiamųjų sakinių rasta daugiausia – 6,0 procentai. Sudėtinius sujungiamuosius sakinius tolygiai vartoja autoriai K. Saja ir

V. Juknaitė. S. Šaltenio ir J. Grušo dramose sudėtinių sujungiamųjų sakinių dažnis yra ypač mažas. Pvz.:

(7) *Kaip maišu apmovė, o tu dar džiaugiesi.* SajMB 288

(6) *Tu nori pažiūrėti, ar yra vaikas?* JuknF 210

(6) *Užaugsi, pasensi, ir tavo širdis sustos.* ČernBPVV 202

Sudėtinių bejungtukių sakinių vartojimas dramos tekstuose kiek dažnesnis už sudėtinių sujungiamųjų vartojimą. Bendras sudėtinių bejungtukių sakinių vartojimo dažnis beveik keturi procentai. Gausiausiai juos savo dramose vartoja J. Glinskis ir V. Juknaitė (8,0 ir 6,0 %). Vos vieną procentą sudėtiniai bejungtukiai sakiniai sudaro S. Šaltenio dramoje. Pvz.:

(4) *Aš būsiu idealus, pamatysi.* ČernAJ 125

(6) *Marija, man atrodo, tu vėl karščiuoji.* JuknF 214

(4) *Palaukite, aš tuoj grįšiu.* GrušMDIV 56

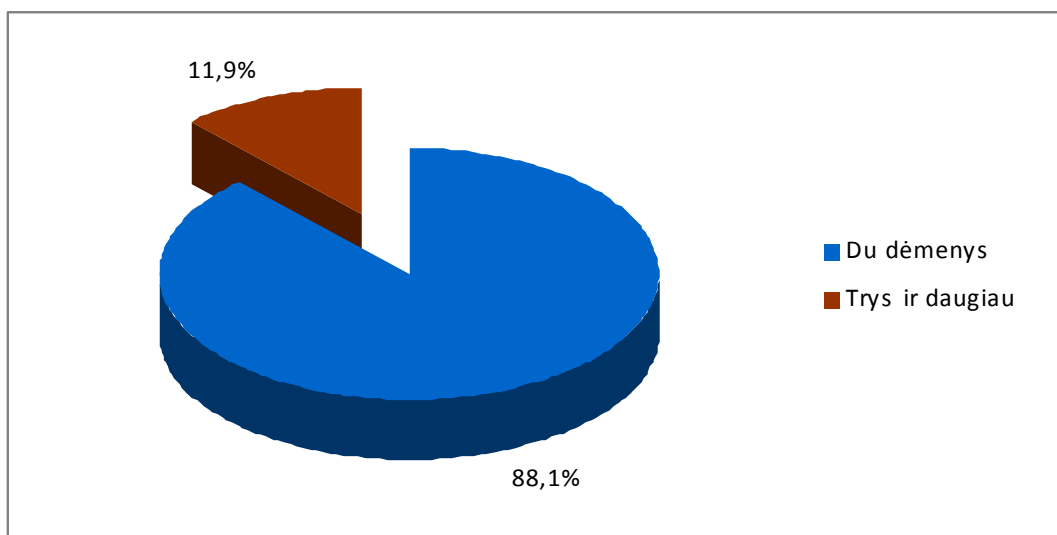
Mišriųjų sakinių vartojimo dažnis dramose mažiausias. Juos vartoja tik trys iš septynių nagrinėtų dramų autorių. S. Šaltenis ir J. Glinskis mišriųjų sakinių vartoja po penkis procentus, L. S. Černiauskaitės dramose jų rasta vienas procentas. Pvz.:

(10) *Spjaudys visi, kol gyva, o po mirties velniai smaloje šutins.* GlinskGN 14

(10) *Pamatysit, nueisim, o mums iš karto dar padvėsusių karvę primins...* ŠaltŠMVŠ 138

Iš lentelės matyti, kad S. Šaltenio kūryboje akivaizdžios sudėtinių sakinių vartojimo dažnio disproporcijos. Autoriaus tekstuose vyrauja sudėtiniai prijungiamieji ir mišrieji sakiniai. J. Glinskio, kurio tekstuose rasta tiek pat – penki procentai mišriųjų sakinių, sudėtinių sakinių tipų pasiskirstymas tolygesnis. V. Juknaitės dramoje įvairių tipų sudėtinių sakinių vartojama tolygiai.

3.1.3.4. Sudėtinio sakinio ilgiui įtakos turi dėmenų skaičius sakinyje. Paveiksle nurodytas dėmenų dažnis.

14 paveikslas. Dėmenų pasiskirstymas

Daugiausia sudėtinių dramos tekstų sakinių sudaryta iš dviejų dėmenų, jų vartojimo dažnis yra 88,1%, dauguma šių sakinių priklauso labai trumpų sakinių grupei. Tris ir daugiau dėmenų turinčių sakinių dramos tekstuose vartojama labai nedaug. Žemiau esančioje lentelėje (23 lent.) parodytas sakinių ilgio ir dėmenų ryšys.

23 lentelė. Sudėtinių sakinių ilgio ir dėmenų skaičiaus ryšys

Dėmenų skaičius	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
2	7,8	4,5	2–28
3	16,2	8,0	10–40

Dviejų ir trijų dėmenų sakinių ilgiai akivaizdžiai skiriasi. Du dėmenis turinčių sakinių vidutinis ilgis yra beveik aštuoni žodžiai, o tris dėmenis turinčių – du kartus didesnis (16,2%). Atitinkamai skiriasi ir minėtų ilgių svyravimo amplitudė. Trumpiausias du dėmenis turintis sakiny s nagrinėtose dramos tekstuose yra dviejų žodžių, o ilgiausias – dvidešimt aštuonių žodžių. Trijų dėmenų sakinių sudaro nuo dešimties iki keturiasdešimties žodžių. Tačiau ilgiausias keturiasdešimties žodžių sakiny s yra vieno autoriaus (J. Glinskio) tekstuose, kiti autoriai tokių ilgų sakinių nevartoja. Standartinis dviejų dėmenų sakinių nuokrypis yra 4–5 žodžiai, o trijų – aštuoni žodžiai. Taigi matyti, kad standartinis dviejų dėmenų sakiny s yra labai trumpas, o trijų – priklauso trumpų sakinių ilgio grupei. Du dėmenis turintys sakiniai išsitenka labai trumpų ir vidutinio ilgio sakinių grupėje. Trijų dėmenų sakinių gali būti trumpų ir vidutinio ilgio.

24 lentelė. Sakinių ilgio grupių ir dėmenų ryšys (%)

Dėmenų skaičius	Sakinių ilgio grupės			
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgi 31–46
2	69,2	28,0	2,8	-
3	-	78,6	14,3	7,1

Dramos tekstams būdingi labai trumpi sakiniai, vidutinis nagrinėtų dramų sakinio ilgis neperšoka aštuonių žodžių ribos.

Labai trumpų sakinių, kurie turėtų tris dėmenis, nebuvo užfiksuota. Daugiausiai jų priklauso trumpų sakinių ilgio grupei. Jie sudaro beveik septyniasdešimt devynis procentus. Nemažai yra ir vidutinio ilgio sakinių, turinčių tris dėmenis – 14,3%. Tik tris dėmenis turintys sakiniai priklauso ilgų sakinių ilgio grupei, tokių sakinių yra 7,1%.

25 lentelė. Dėmenų skaičiaus ir sakinio tipo ryšys (%)

Sakinio tipas		Dėmenų skaičius	
		2	3
Sudėtinis	Prijungiamasis	96,2	3,8
	Sujungiamasis	95,7	4,3
	Bejungtukis	100	-
	Mišrusis		100

Dėmenų skaičius, esantis sakinyje, priklauso nuo sakinio tipo, nes du ir daugiau dėmenų turi tik sudėtiniai sakiniai. Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, dramos tekstuose linkstama dažniau vartoti du dėmenis turinčius sudėtinius sakinius. Dėmenų skaičius lemia ir sakinio ilgį. Iš pateiktų duomenų galima matyti, kad autoriai rečiau vartoja labai ilgus ir apsiriboja trumpais ar ilgais sakiniais. Sudėtiniai sakiniai, kurie turi tris ir daugiau dėmenų, leidžia spręsti apie individualią kai kurių autorių ilgų sintaksinių konstrukcijų vartoseną.

Sudėtinių prijungiamųjų ir sujungiamųjų sakinių, kurie susideda iš dviejų dėmenų, vartojimo dažnis beveik nesiskiria. Visi dramos tekstuose rasti bejungtukiai sakiniai yra dviejų dėmenų. Visai nedaug nagrinėtuose kūriniuose vartojama tris ir daugiau dėmenų turinčių sudėtinių prijungiamųjų ir sujungiamųjų sakinių.

26 lentelė. Dėmenų skaičiaus pasiskirstymas atskirų autorių dramos tekstuose (%)

Drama	Sudėtinio sakinio dėmenų skaičius	
	2	3 ir dg.
L.S. Černiauskaitė	9,0	1,0
S. Šaltenis	9,0	5,0
V. Juknaitė	14,0	-
V. Rimkevičius	16,0	-
J. Grušas	4,0	-
J. Glinskis	16,0	6,0
K. Saja	15,0	1,0
Iš viso:	11,9	1,6

Lentelėje (26 lent.) pateikti sudėtinių sakinių dėmenų skaičiaus vartojimo dažniai. Iš pateiktų duomenų atsiskleidžia individualus autorių polinkis vartoti tam tikro ilgio sakinius. Lyginant dviejų, trijų ir daugiau dėmenų sakinyje vartoseną, matyti, kad autoriai dažniau yra linkę vartoti du dėmenis turinčius sakinius, o dalis autorių visai nevartoja tris ir daugiau dėmenų turinčių sakinių, kurie paprastai būna ilgesni už pastaruosius.

Bendras sakinių, susidedančių iš dviejų dėmenų, dažnis yra beveik dvylika procentų. Mažiausiai du dėmenis turinčių sakinių aptinkama J. Grušo dramose, šio autoriaus kūryboje vyrauja vientisiniai labai trumpi sakiniai. L. S. Černiauskaitė ir S. Šaltenis jų vartoja po devynis procentus, tačiau iš šalia esančios lentelės skilties matyti, kad L. S. Černiauskaitė tris ir daugiau dėmenų turinčių sakinių vartoja dar rečiau, vadinasi, šios autorės dažniausiai vartojami sakiniai yra paprastesnės struktūros. O S. Šaltenio kūryboje yra daugiau sudėtingos struktūros trijų dėmenų sakinių. Jų vartojimo dažnis yra palyginti mažas. Šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas, nes $p < 0,01$.

V. Juknaitė, V. Rimkevičius, J. Glinskis ir K. Saja du dėmenis turinčių sakinių vartoja dažniausiai, dažnio svyravimo amplitudė yra nuo 14–16 procentų. Pvz.:

(9) *Tada aš paėmiau tavo ranką, ir muduėjome pakrante.* RimkVL 8

(10) *Šėtono buveine virsta bažnyčia, o tikintieji karčemoj praleidžia maldų valandas.*

GlinskGN 22

Nors pastarųjų autorių dviejų dėmenų vartojimo dažnis svyruoja nežymiai, tačiau atitinkamai galima spręsti apie vartojamų sakinių ilgį, įvertinus trijų ir daugiau dėmenų vartojimo dažnius. Taigi, matyti, kad tokių sakinių randama tik J. Glinskio ir K. Sajos dramose. Pvz.:

(10) *Pamatysit, nueisim, o mums iš karto dar padvėsusių karvę primins...* ŠaltšMVŠ 138

(17) *Kai vėjelis pirmą kartą kvėptels tavo lūpomis, kai saulutė pirmą kartą suspinduliuos tavo akimis – tada visa supراسi...* GlinskGN 50

Pagal sudėtinių sakinių struktūros požymius autorius galime skirstyti į kelias grupes. Pirmajai grupei priklauso L. S. Černiauskaitė, S. Šaltenis. Išsiskiria J. Grušas retu dviejų dėmenų sakinių vartojimu. Trečiąją grupę sudaro daugiausiai (15–16%) dviejų dėmenų sakinius vartojantys likę autoriai.

3.2. Individualiųjų dramos tekstų sakinių vartojimo skirtybės

3.2.1. L. S. Černiauskaitės dramų sakinių struktūra

3.2.1.1. Nagrinėtų autorių dramų duomenys parodė, kad stilizuojant šnekamąją kalbą, visų pirma pastebimas dramos autorių individualumas, skirtingų ilgių sakinių vartojimas, nevienodas sakinių tipų dažnis. Šiame skyriuje yra lyginamos dvi L. S. Černiauskaitės dramos – „Artumo jausmas“ ir „Blyksnis po vasaros vandeniu“. J. Abaravičius teigia (2002, 238), kad „autoriai renkasi skyrybos ženklus paisydamis savo vidinio balso, ritmo, temperamento, psichologijos ypatumų, jausenos ir sąmonės bei pasąmonės impulsų“. Išvardintieji dalykai formuoja autorių individualųjį stilių. Šia analize norima išsiaiškinti, ar skirtingoms dramoms autoriai renkasi vienodas sintaksines raiškos priemones, ar pasirinkimas kinta atsižvelgiant į sukurtus personažus, jų charakterius ir kitas aplinkybes, kurios realiame gyvenime galėtų daryti įtaką kalbos raiškai.

27 lentelė. Sakinio ilgių charakteristika L. S. Černiauskaitės dramose (%)

Drama	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
Artumo jausmas	2,9	1,8	1–10
Blyksnis po vasaros vandeniu	3,3	2,4	1–16

3.2.1.2. Lyginamų dramų sakinio ilgio parametrai skiriasi nežymiai, bet skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,01$. Abiejų dramų vidutinis sakinio ilgis nesiskiria. Vadinas,

nepriklausomai nuo dramos, autorė dažniausiai vartoja labai trumpus sakinius. Pirmosios dramos sakinių vidutinio ilgio standartinis nuokrypis yra beveik du žodžiai. Šioje dramoje autorė vartoja nuo vieno iki dešimties žodžių sakinius, t. y. trumpus ir labai trumpus. Antrosios dramos yra kiek didesnis sakinių vidutinio ilgio standartinis nuokrypis, o ir sakinių svyravimo amplitudė kiek platesnė. Ilgiausias antrosios dramos sakiny susideda iš šešiolikos žodžių, nepaisant šio skirtumo, darbo autorė apsiriboja trumpų sakinių vartojimu, o vidutinis sakinio ilgis lyginamose dramose išlieka nepakitęs. Pvz.:

1. (2) *Namo pareisi?* ČernAJ 122

(5) *Atleisk man, atleisk, žinoma galiu.* ČernAJ 125

2. (3) *Nebaigėte savo kavos.* ČernBPVV 194

(5) *Tai priklauso nuo ligos šeimininko.* ČernBPVV 198

28 lentelė. Sakinių ilgio charakteristika L. S. Černiauskaitės dramose (%)

Drama	Sakinių ilgio grupės			
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgai 31–46
Artumo jausmas	98,0	2,0	-	-
Blyksnis po vasaros vandeniu	96,0	4,0	-	-

L. S. Černiauskaitė savo dramose vartoja tik labai trumpus ir trumpus sakinius. Pirmoje dramoje labai trumpų sakinių yra ypač daug, antroje dramoje jų mažiau. Trumpų sakinių pirmoje dramoje autorė vartoja vos vieną kitą, o antroje – keturis procentus. Vidutiniškai labai trumpų sakinių autorė vartoja 97,0 procentus, o trumpų sakinių 3,0 procentus.

29 lentelė. Sakinių tipų pasiskirstymas L. S. Černiauskaitės dramose (%)

Drama	Vientisinis	Sudėtinio sakinio tipas			
		Prijungiamasis	Sujungiamasis	Bejungtukis	Mišrusis
Artumo jausmas	91,0	5,0	1,0	3,0	-
Blyksnis po vasaros vandeniu	90,0	5,0	3,0	1,0	1,0

3.1.1.3. L. S. Černiauskaitės dramose vientisinių ir sudėtinių sakinių dažnis skiriasi nežymiai. Visiškai sutampa sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojimo dažnis. Kitų sudėtinių sakinių tipų dažnis svyruoja nuo vieno iki trijų procentų. Sudėtinių sujungiamųjų tipo sakinių linkstama vartoti antroje dramoje, o bejungtukių sakinių pirmame tekste yra daugiau. Iš lentelės matyti, kad mišriųjų sakinių autorės kūryboje esama mažiau, pirmoje dramoje išsiverčiama be šio tipo sakinių. Nors L. S. Černiauskaitės dramose skirtingų sakinių tipų vartojimas įvairuoja, tačiau matyti, kad autorė vienodai vartoja tam tikro tipo sakinius. Bendras sudėtinių sujungiamųjų ir bejungtukių sakinių dažnis nesiskiria – keturi procentai.

30 lentelė. Sudėtinių sakinių struktūra L. S. Černiauskaitės dramose (%)

Drama	Sudėtinio sakinio dėmenų skaičius	
	2	3
Artumo jausmas	9,0	-
Blyksnis po vasaros vandeniu	9,0	1,0

3.1.1.4. Kaip matyti iš lentelės duomenų, L. S. Černiauskaitė abiejose lyginamosiose dramose sudėtinių sakinių vartoja 9 procentus. Pirmoje dramoje autorė apsiriboja du dėmenis turinčiais sakiniiais. Lyginamose dramose yra po 9,0 procentus sudėtinių sakinių, kurie susideda iš dviejų dėmenų. Pvz.:

1. (4) *Jai visai neskauda, supranti?* ČernAJ 123
2. (6) *Ji sakė, kad turiu užsisegti vėrinį.* ČernBPVV 192

Antroje dramoje rasta sakinių, kuriuos sudaro trys ir daugiau dėmenys. Pvz.: (16) *Mes turime būti dėkingi jam už žinią, kurią jis atneša, bet ne kiekvienas nori ją suprasti.* ČernBPVV 198

3.1.1.5. Iš lentelėje pateiktų sudėtinio sakinio dėmenų skaičiaus vartojimo dažnio atsiskleidžia, kad autorė, nepriklausomai nuo teksto tematikos ir minties, vienodai dažnai vartoja vientisinius ir sudėtinius sakinius. Pirmenybę teikia nesudėtingos struktūros dviejų dėmenų sudėtiniams sakiniams.

3.2.2. K. Sajos dramų sakinių struktūra

3.2.2.1. Kaip matėme, L. S. Černiauskaitės lyginamų dramų duomenys skiriasi nežymiai, tačiau įdomu palyginti, ar vyresnės kartos autoriaus K. Sajos dramose „Maniakas“ ir „Mediniai balandžiai“ taip pat sutampa sakinių ilgių ir sakinių tipų dažnis.

31 lentelė. K. Sajos dramų sakinių ilgio charakteristika (%)

Drama	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
Maniakas	3,5	2,5	1–14
Mediniai balandžiai	5,4	3,9	1–28

3.2.2.2. K. Sajos skirtingų dramų sakinio ilgio parametrai skiriasi ryškiau negu L. S. Černiauskaitės. Pirmosios K. Sajos dramos vidutinis sakinio ilgis yra beveik dviem žodžiais trumpesnis negu antrosios dramos. Pvz.:

1. (4) *Ką čia jums pavesti ?* SajM 40
2. (6) *Gal iš atlaidų kokie, kelio paklausti...* SajMB 308

Taip pat skiriasi ir standartinio nuokrypio parametrai: pirmosios dramos standartinis nuokrypis yra 2–5 žodžiai, o antrosios beveik keturi žodžiai. Vidutiniam sakinio ilgiui ir standartiniam nuokrypiui įtakos gali turėti nevienodo abiejų dramų ilgio sakinių dažnis. Pirmos dramos ilgiausias sakiny s priklausos trumpų sakinių ilgio grupei (keturiolika žodžių), o antros dramos ilgiausias sakiny s sudarytas iš dvidešimt aštuonių žodžių. Jis priklausos vidutinio ilgio sakinio grupei. Pvz.

1. (14) *Man kelia įtarimą išorinis ir vidinis to profesoriaus panašumas į jūsų taikliai charakterizuotą maniaką.* SajM 48

2. (28) *Jo tėvas, mano didelis draugas, ir kare buvęs, tris kartus žėistas, per plaukelį nuo mirties iškybojęs, o praeitą pavasarį bitelė cvankt į šiltą vietą (parodo palei akį) – ant rytojaus ir gatavas.* SajMB 12

Galima teigti, kad šis rodiklis statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$ lygmeniu), vidutinio ilgio sakinių randame tik dviejų dramų tekstuose.

32 lentelė. Sakinio ilgio charakteristika K. Sajos dramose (%)

Drama	Sakinių ilgio grupės			
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgai 31–46
Maniakas	95,0	5,0	-	-
Mediniai balandžiai	86,0	13,0	1,0	-

3.2.2.3. K. Sajos sakinių ilgio grupių vartojimo dažnis lyginamose dramose akivaizdžiai skiriasi. Kaip ir būdinga dramoms, dominuoja labai trumpi sakiniai, tačiau pirmoje dramoje autorius tokių sakinių vartoja daugiau, o antroje – mažiau. Pirmoje dramoje autorius apsiriboja trumpais, iki septyniolikos žodžių sakiniiais, kurių vartojimo dažnis sudaro penkis procentus. Pvz.:

1. (11) *Aš kol kas nesuspėjau, bet... aš visada buvau ir esu aktyvistė.* SajM 40

Antroje dramoje trumpų sakinių yra gerokai daugiau, jie sudaro 13,0 procentų visų dramoje esančių sakinių. Pvz.:

2. (11) *Paliko trys broliai, visi neženoti, ir nebežino, kaip čia kuo dalintis.* SajMB 288

(9) *Man dar amžinatilsį tėvas armoniką nupirko, naujus batus paliko.* SajMB 288

(11) *Sako, kad esu drąsi, kad jie seniai nematę gražių merginų...* SajMB 324

Taip pat rasta vidutinio ilgio grupei priklausančių sakinių. Akivaizdu, kad autorius kiekvienai dramos tematikai renka savitą sakinių vartojimo būdą.

33 lentelė. Sakinių tipų pasiskirstymas K. Sajos dramose (%)

Drama	Vientisinis	Sudėtinio sakinio tipas			
		Prijungiamasis	Sujungiamasis	Bejungtukis	Mišrusis
Maniakas	92,0	5,0	-	3,0	-
Mediniai balandžiai	90,0	14,0	4,0	6,0	-

3.2.2.4. K. Sajos sakinių tipų pasiskirstymas nevienodas. Lyginamose dramose vientisinių sakinių vartojimas skiriasi nežymiai. Matyti dideli sudėtinių sakinių vartojimo skirtumai. Autorius pirmoje dramoje vartoja 5,0 procentus sudėtinių prijungiamųjų sakinių,

sudėtinių sujungiamųjų bei mišriųjų sakinių nevartoja, o bejungtikių sakinių rasta 3,0 procentai. Pvz.:

1. (9) *Tik neprileisk kelių, nes vaizdas bus „daugiau negu skurdus“...* SajM 48

(6) *Jūs jau parodėt, mes jau įsitikinom...* SajM 41

Antroje dramoje sudėtinių prijungiamųjų sakinių rasta 14,0 procentų, tai yra beveik tris kartus daugiau negu pirmoje dramoje. Pvz.:

2. (7) *Žmonės sako, kad vėžio nė pinigai neišgydo.* SajMB 288

Sudėtinių sujungiamųjų ir bejungtikių sakinių rastas skaičius skiriasi neženkiai – 4,0 ir 6,0 procentai. Pvz.:

2. (10) *Srėbalius iš lovos nelipa, o visas ūkis – ant mano galvos.* SajMB 292

(4) *Vienas išlipo, kitas tebesėdi.* SajMB 308

Mišriųjų sakinių nagrinėtuose K. Sajos tekstuose nebuvo užfiksuota.

34 lentelė. Sudėtinių sakinių struktūra K. Sajos dramose (%)

Drama	Sudėtinio sakinio dėmenų skaičius	
	2	3
Maniakas	7,0	1,0
Mediniai balandžiai	23,0	1,0

3.2.2.5. K. Sajos dramose dėmenų skaičiaus pasiskirstymas įvairuoja. Pirmoje dramoje autorius daugiausiai vartoja vienisinių sakinių, o sudėtinių sakinių dažnis sudaro vos aštuonis procentus, o antroje dramoje sudėtinių sakinių vartojimo dažnis yra dvidešimt keturi procentai.

Ypač didelis skirtumas yra tarp du dėmenis turinčių sudėtinių sakinių vartojimo pirmoje ir antroje dramoje. Pirmoje dramoje K. Saja vartoja palyginti nedaug tokių sakinių, o antroje dramoje net tris kartus daugiau. Tačiau tris ir daugiau dėmenis turinčių sakinių abiejose dramose yra vartojama vienodai.

3.2.2.6. Esant tokiam dideliame sudėtinių sakinių vartojimo dažnio skirtumui, galima manyti, kad K. Saja, priešingai negu L. S. Černiauskaitė, norėdamas kiekviename kūrinyje tinkamai išreikšti mintį, perteikti personažų paveikslus, atitinkamai renka sintaksines konstrukcijas. Jo sintaksinės raiškos priemonės yra įvairesnės ne tik struktūros, bet ir teksto organizavimo požiūriu.

3.3. Lyginamoji dramos tekstų ir tiesioginės kalbos sakinių analizė

3.3.1. Bendroji sakinių struktūros charakteristika

3.3.1.1. Kaip žinoma, dramos tekstai sudaryti iš veikėjų dialogų, kurie stilizuoja spontanišką kalbos aktą, tačiau iš tiesų veikėjų kalba yra iš anksto apgalvota autoriaus. Neretai veikėjų dialogų aptinkama ir prozos tekstuose. Taigi dramos ir prozos veikėjų dialogai turėtų būti panašios struktūros, nes abiejų tekstų tipuose kuriamas gyvos kalbos išpūdis. Įdomu palyginti, ar šių tekstų tipų sakinių struktūros ir ilgio parametrai turi bendrų ypatybių.

35 lentelė. Tekstų tipų tematika ir vidutinio sakinio ilgio parametrai

Tekstų tipai	Ilgio rodikliai (žodžiais)		
	Vidutinis sakinio ilgis	Standartinis nuokrypis	Svyravimo amplitudė
Drama	4,1	3,6	1–40
Tiesioginė kalba	5,0	3,7	1–45

Lentelėje lyginamas dramos tekstų ir tiesioginės kalbos prozoje sakinių ilgio pasiskirstymas. Kaip matyti, lyginamųjų postilių sakinio ilgio parametrai skiriasi nežymiai, bet skirtumas statistiškai reikšmingas, nes $p < 0,01$. Dramos ir tiesioginės prozos kalbos tekstų pagrindą sudaro labai trumpi sakiniai. Pagal standartinio nuokrypio duomenis matyti, kad lyginamųjų postilių sakiniai išlieka labai trumpų sakinių ilgio grupėje, nors vidutinis tiesioginės prozos kalbos sakinio ilgis yra vienu žodžiu didesnis negu dramos tekstų vidutinis sakiny.

Dramos tekstų ir tiesioginės prozos kalbos sakinių ilgio svyravimo amplitudės rodo, kad nagrinėtuose tekstuose sakinio ilgis svyruoja nuo labai trumpų sakinių, kuriuos sudaro vienas – aštuoni žodžiai, iki ilgų sakinių. Dramos tekstuose nemažai sakinių, kuriuos sudaro tik vienas žodis, didžiausias žodžių skaičius nagrinėtuose dramos tekstuose yra 40 žodžių. Ilgų sakinių dramos tekstuose dažnis nedidelis, todėl galima sakyti, kad didžioji dalis autorių apsiriboja pirmomis trimis sakinio ilgio grupėmis. Reikėtų paminėti, kad keturiasdešimties žodžių ilgio sakiny rastas J. Glinskio dramoje, o kitų autorių maksimalaus ilgio riba siekia vidutinio ilgio sakinių grupę (S. Šaltenis) arba tik trumpų sakinių grupę. Tačiau, kaip matyti iš lentelėje esančių duomenų, didžiausioji dalis sakinių priskiriami labai trumpų sakinių grupei.

Pvz.: (4) *Kasdien tai gali atsitikti.* JuknF 220; (2) *Kodėl ne?* RimkVL 8; (8) *Aš jam kalbėdavau, o kartais sukandęs dantis tylėdavau.* GrušMDIV 66

Labai trumpų sakinių dominavimą, matyt, lemia tai, kad dramos tekstų pagrindą sudaro spontanišką kalbą stilizuojantys dialogai, kuriuose veikėjai iš karto reaguoja į replikas, neretai pertraukia pašnekovą, per daug neišsiplečia, kad kalba nebūtų monologizuota.

36 lentelė. Sakinio ilgio grupių pasiskirstymas (%)

Tekstų tipai	Sakinių ilgio grupės			
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30	Ilgi 31–46
Drama	91,9	7,3	0,7	0,1
Tiesioginė kalba	85,3	13,1	1,4	-

Skirtumas tarp sakinių ilgio grupių statistiškai reikšmingas $p < 0,001$ lygmeniu. Kaip matyti iš lentelėje esančių duomenų, lyginamųjų postilių tekstai apsiriboja keturiomis sakinių ilgio grupėmis. Abiejų postilių tekstuose dominuoja labai trumpi sakiniai. Tiesioginės prozos kalboje labai trumpų sakinių vartojama mažiau negu dramos tekstuose. Pvz.:

(1) *Ačiū.* JuknF 218

(8) *Aš prašau mane skirti į patį sunkiausią barą!* SajM 40

Trumpų ir vidutinio ilgio sakinių dažnis akivaizdžiai skiriasi nuo labai trumpų sakinių vartosenos. Trumpų sakinių lyginamuose postiliuose vartojama netolygiai. Dramos tekstuose trumpų sakinių vartojama vos daugiau negu 7,0 procentai, o tiesioginėje prozos kalboje skaičius didesnis už pastarąjį penkiais procentais. Pvz.:

(9) *Skaumas yra brangi gėlė, jis ateina kaip kvietimas keistis.* ČernAJ 198

(17) *Kas iš to būtų, jeigu varlė pradėtų sakyti jaučiui – atiduok jauteli, man bent savo ragus arba uodegą...* SajMB 288

Vidutinio ilgio sakiniai abiejuose lyginamuosiuose postiliuose vartojami itin retai. Tiesioginėje prozos kalboje vidutinio ilgio sakinių vartojama palyginti nedaug. Dramos tekstuose tokių sakinių kiek mažiau, jie nesudaro vieno procento. Pvz.:

(20) *Juk ir viešpaties dievo prisakyta: nusivedęs užu užkabos, paimsi krapylą, mano tarne, ir, pašventinęs apsėstąjį, išguisi šėtoną iš savo artimo...* GlinskGN 14

Ilgų sakinių, kuriuos sudaro nuo trisdešimt vieno iki keturiasdešimt šešių žodžių, tiesioginėje prozos kalboje nevartojama, o dramos tekstuose tokių sakinių rasta. Tai atsitiktinai

pasitaikęs vienas kitas sakiny, dramos tekstams būdingi trumpesni sakiniai. Ilgesni sakiniai vartojami rečiau, tokiais atvejais, kai kalbantysis asmuo samprotauja, mąsto, reiškia savo emocijas, kai norima pateikti skaitytojui dar nežinomos informacijos apie esamą situaciją ar veikėją. Kartais kalbėtojas užima pasakotojo poziciją, todėl jo kalba tampa kiek monologizuota, o sklandžiam pasakojimui ir giliai minčiai perteikti vartojami ilgesni sakiniai.

37 lentelė. Sakinių tipų priklausomybė nuo postilio (%)

Tekstų tipai	Sakinių tipai				
	Vientisinis	Sudėtinis			
		Prijungiamasis	Sujungiamasis	Bejungtukis	Mišrusis
Drama	86,6	5,8	2,6	3,9	1,2
Tiesioginė kalba	53,7	18,5	7,3	8,9	11,6

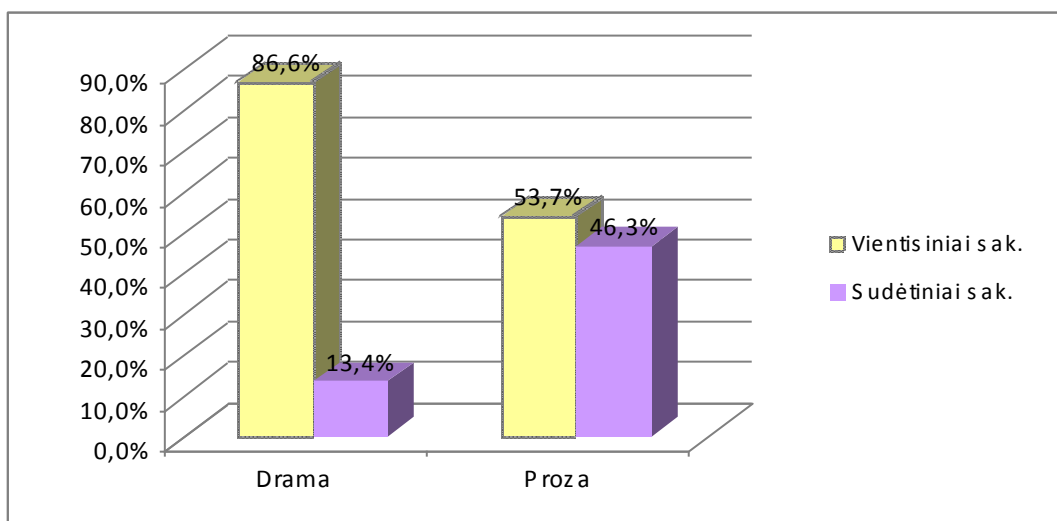
3.3.1.2. Kaip matyti, dramos tekstuose didžiausia dalį sakinių sudaro vientisiniai sakiniai. Tiesioginėje prozos kalboje šio tipo sakinių yra tik kiek daugiau negu pusė, taigi galima sakyti, kad tarp sudėtinių ir vientisinių sakinių esama pusiausvyros, o sudėtinių sakinių tipų vartojimo dažnis akivaizdžiai didesnis. „Tiesioginėje kalboje vyrauja prijungiamieji sakiniai“ (Bitinienė, 1994, 23). Tiesioginėje prozos kalboje šio tipo sakinių taip pat vartojama dažniausiai, tik jų procentas sudaro 18,5 %. Kiek rečiau yra vartojami sudėtiniai bejungtukiai sakiniai – keturi procentai dramos tekstuose ir beveik devyni procentai tiesioginėje prozos kalboje.

Sudėtinių sujungiamųjų sakinių dažnis dar mažesnis, jų dramos tekstuose aptinkama 2,6 procento, o tiesioginėje prozos kalboje net 7,3 procento. Rečiausiai dramos tekstuose vartojami mišrieji sakiniai, kurie sudaro mažiausią dalį dramos tekstų sakinių, tačiau šio tipo sakiniai tiesioginėje prozos kalboje vartojami dažniausiai po sudėtinio prijungiamąjo sakinio. Galima pastebėti, kad nepaisant rečiau vartojamų sudėtinių sakinių dramoje, lyginamuosiuose tekstuose sudėtinio prijungiamąjo, sujungiamąjo ir bejungtukio sakinio vartojimas panašiai išsidėstęs, t. y. abiejuose tekstuose dažniausiai vartojami sudėtiniai prijungiamieji sakiniai, o bejungtukių ir sudėtinių sujungiamųjų sakinių vartojimo procentas atitinkamai mažėja.

Įvertinus skirtumus statistiniais kriterijais galima teigti, kad sakinių tipų vartojimo dažnis yra skiriamasis abiejų postilių dialoginės kalbos požymis. Skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,0001$.

3.3.2. Vientisinių sakinių dažnis ir struktūra

3.3.2.1. Vientisinio sakinio ilgio grupių pasiskirstymui įtakos turi benarių, eliptinių, nepilnųjų sakinių vartojimas. Manoma, kad trumpi vientisiniai sakiniai turi siejimo, tikslinimo funkciją, pabrėžia prieš tai perduotą informaciją. Dramos tekstų sakiniai turi didesnę krūvį, nes šalia nėra autoriaus kalbos, o prozoje tiesioginė kalba gali būti pabrėžianti, išskirianti reikalingus akcentus. Paveiksle nurodytas vientisinių sakinių pasiskirstymas lyginamuose postiliuose.

15 paveikslas. Vientisinių sakinių dažnis

Kaip matyti iš paveikslo, vientisinių ir sudėtinių sakinių vartojimas dramoje ir prozos tiesioginėje kalboje aiškiai skiriasi. Dramos tekstuose vientisiniai sakiniai sudaro 86,6% visų sakinių, o prozos tiesioginė kalboje – 53,7%. Prozoje vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai vartojami apylygiai. Šį skirtumą galime laikyti diferenciniu dramos ir prozos tiesioginės kalbos požymiu. Žemiau pateiktoje lentelėje nurodytos vientisinių sakinių ilgio grupės.

38 lentelė. Vientisinių sakinių ilgio grupės (%)

Tekstų tipai	Ilgio grupės		
	Labai trumpi 1–8	Trumpi 9–17	Vidutinio ilgio 18–30
Drama	96,7	3,2	0,1
Tiesioginė kalba	95,5	4,2	0,1

3.3.2.2. Didžiausią dalį lyginamų postilių tekstuose vartojamų sakinių sudaro labai trumpi sakiniai. Dramos tekstuose ir tiesioginėje prozos kalboje labai trumpų sakinių vartojimo dažnis skiriasi vienu procentu. Dramos tekstuose nuo vieno iki aštuonių žodžių turinčių sakinių yra daugiau – 96,7 procentai. Labai trumpi sakiniai sudaro abiejų lyginamų postilių pagrindą. Pasitelkus šios ilgio grupės sakinius yra kuriamas spontaniškas, gyvas dialoginio akto modelis.

Itin didelis trumpų sakinių vartosenos skirtumas lyginamuose tekstų tipuose. Dramos tekstuose trumpų sakinių vartojama 3,2 procento, o tiesioginėje prozos kalboje procentu daugiau – 4,2%.

Statistinės informacijos neperteikia vidutinio ilgio sakinių dažnis. Lyginamuose tekstuose vientisinių vidutinio ilgio sakinių vartojimo dažnis nesudaro vieno procento. Ilgų ir labai ilgų vientisinių sakinių dramos tekstuose ir tiesioginėje prozos kalboje nevartojama. Kaip matyti, dramos ir tiesioginės prozos tekstų kalbos sakinių ilgio grupės skiriasi nežymiai.

3.3.3. Sudėtinių sakinių tipų dažnis ir struktūra

3.3.3.1. Dialoginėje kalboje ilgi sudėtiniai sakiniai sunkina situacijos suvokimą, todėl tokių sakinių dramoje ir tiesioginėje kalboje vartojama rečiau. Sudėtiniai sakiniai paprastai turi didesnę informacinę krūvį, jie ypač dažnai pasirenkami stilizuojant veikėjų pamąstymus, svarstymus.

39 lentelė. Sudėtinių sakinių tipų dažnis (%)

Tekstų tipai	Sudėtinio sakinio tipas			
	Prijungiamasis	Sujungiamasis	Bejungtukis	Mišrusis
Drama	5,8	2,6	3,9	1,2
Tiesioginė kalba	9,3	3,3	8,5	2,2

3.3.3.2. Kaip matyti, bendras sudėtinių sakinių vartojimo dažnis lyginamuose postiliuose nėra didelis. Sudėtiniai sakiniai abiejuose tekstų tipuose pasiskirstę netolygiai. Vieno procento skirtumu lyginamuosiuose postiliuose vartojami sudėtiniai sujungiamieji ir mišrieji sakiniai. Sudėtinių sujungiamųjų sakinių, palyginus su sudėtinių prijungiamųjų ar bejungtukų sakinių vartojimo dažniu, abiejuose tekstų tipuose vartojama mažiau, dramos tekstuose sudėtinių sujungiamųjų sakinių yra beveik vienu procentu mažiau negu tiesioginėje prozos kalboje.

Lyginant su kitų sudėtinių sakinių tipais, šių sakinių vartojimo dažnis dramos tekstuose perpus retesnis už sudėtinių prijungiamųjų sakinių dažnį, kurių dramos tekstuose vartojama gausiausiai. Tiesioginėje prozos kalboje sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojama trimis procentais daugiau už dramos tekstuose esančius šio tipo sakinius. Ypač didelis skirtumas matyti tarp bejungtukių sakinių vartojimo dažnio. Dramos tekstuose šio tipo sakinių esama du kartus mažiau negu tiesioginėje prozos kalboje. Mišriųjų sakinių abiejuose tekstų tipuose vartojama mažiausiai. Dramos tekstuose jie sudaro tik nežymią dalį, o tiesioginėje prozos kalboje šio tipo sakinių esama dukart daugiau.

Kalbėjimo aktą imituojančiuose tekstuose dominuoja sudėtiniai prijungiamieji ir bejungtukiai sakiniai. Nors lyginamuosiuose tekstuose jų vartojimo dažniai skiriasi, tačiau vartojimo tendencijos išlieka tos pačios.

40 lentelė. Sudėtinių sakinių dėmenų skaičiaus pasiskirstymas (%)

Tekstų tipai	Sudėtinio sakinio dėmenų skaičius	
	2	3 ir dg.
Drama	88,5	11,5
Tiesioginė kalba	82,7	17,3

3.3.3.3. Lyginamų postilių tekstuose vyrauja trumpi sakiniai. Tačiau ir dialoginę kalbą imituojančiuose tekstuose veikėjai neišsiverčia be ilgesnių, paprastai du ir daugiau dėmenis turinčių sakinių. Sakinio ilgiui turi įtakos dėmenų skaičius, taigi abiejų tipų tekstuose akivaizdžią persvarą turi du dėmenis turintys sakiniai. Dramos tekstuose du dėmenis turinčių sakinių yra 86,5 procento, tiesioginėje prozos kalboje vartojimo dažnis kiek mažesnis. Dviejų dėmenų sakinių vartojimo dažnis abiejuose tekstuose yra didelis. Šis skirtumas yra reikšmingas ($p < 0,001$).

Gerokai rečiau lyginamuosiuose tekstų tipuose autoriai vartoja tris ir daugiau dėmenų turinčius sakinius. Dramos tekstuose daugiausiai tokių sakinių vartoja S. Šaltenis ir J. Glinskis. Šie autoriai linkę vartoti ilgesnius, informatyvesnius sakinius. Dramos tekstuose tokių sakinių vartojimo dažnis sudaro 11,5 procento. Tiesioginėje prozos kalboje tris ir daugiau dėmenų turinčių sakinių vartojama kiek daugiau – 17,3 procento. Nepaisant skirtumų, dėmenų skaičiaus vartojimo tendencijos išlieka tos pačios.

Išvados

Dramos tekstai priklauso meniniam stiliui, jų dialogai stilizuoja šnekamąją kalbą. Šiame darbe aptarus morfologines ir sintaksines dramos tekstų raiškos priemones, jas palyginus su prozos tekstų duomenimis, galima daryti tokias išvadas:

1. Dramos tekstai išsiskiria įvardžių vartojimu (16,9%). Prozos tekstuose dažnesni yra daiktavardžiai (29,8%), visų kitų kalbos dalių dažnis skiriasi nežymiai, bet statistiškai reikšmingai diferencijuoja abi meninio stiliaus atmainas, kaip orientuotas į rašytinę ir sakytinę kalbą.

1.1. Daiktavardis, įvardis ir veiksmažodis – dažniausiai vartojamos kalbos dalys, sudarančios daugiau kaip pusę visų dramos tekstų žodžių. Diferencinis požymis – dažniau negu kitose atmainose vartojamas veiksmažodis.

1.2. Dramos tekstuose didžiausią dalį sudaro vardininko linksnio formos, bet jų dažnis priklauso nuo kalbos dalies. Naudininko, įnagininko ir vietininko linksnių formų dramos tekstuose esama mažiausiai. Dramos tekstuose itin dažnai vartojami šauksmininko linksnio daiktavardžiai.

1.3. Tarp veiksmažodžio formų dramos tekstuose vyrauja asmenuojamosios (80,0%), o iš neasmenuojamųjų veiksmažodžio formų dažniausiai vartojama bendratis. Minėtų veiksmažodžių formų dažnis mažai priklauso nuo teksto tipo.

1.4. Dramos tekstus aiškiai skiria laikų sistema: beveik pusė visų asmenuojamųjų veiksmažodžio formų yra esamojo laiko, nes dramoje stilizuojama šnekamoji kalba, viskas pateikiama duotuoju momentu, o pasakojant apie ankstesnes situacijas vyrauja būtojo dažninio laiko formos, kurios dramos tekstus diferencijuoja nuo prozos ir kitų tipų tekstų.

Atlikus sintaksinę dramos tekstų analizę gauti tokie duomenys.

2. Dėl šnekamosios, dažnai spontaniškos kalbos stilizacijos dramos tekstuose vyrauja trumpi keturių žodžių sakiniai.

2.1. Suskirsčius sakinius į keturias sakinių ilgio grupes – labai trumpus, trumpus, vidutinio ilgio ir ilgus sakinius, nustatyta, kad 91,1% visų sakinių priklauso labai trumpų sakinių ilgio grupei. Trumpų sakinių dramos tekstuose vartojama 9,3%. Tokių sakinių daugiausiai randama S. Šaltenio ir J. Glinskio dramose. Vidutinio ilgio ir ilgų sakinių dramos tekstų autoriai beveik nevartoja.

2.2. Dramos tekstuose didžiausią sakinių dalį sudaro (86,6%) vientisiniai sakiniai. Vientisinių sakinių svyravimo amplitudė skirtingų autorių dramų tekstuose yra nuo 78,0 iki 96,0 procentų. Vidutinis vientisinių sakinių ilgis – 3,4 žodžiai (standartinis nuokrypis – 2,4 žodžiai). Daugiausiai vientisinių sakinių randama J. Grušo tekstuose.

2.3. Sudėtinių sakinių dažnis dramų tekstuose yra 13,4%. Vidutinis sudėtinio sakinių ilgis yra dešimt žodžių, o svyravimo amplitudė – nuo dviejų iki keturiasdešimties žodžių.

2.4. Tarp sudėtinių sakinių dažniausiai vartojami sudėtiniai prijungiamieji sakiniai (5,8%), bejungtukų sakinių vartojama kiek rečiau, jie sudaro 3,9%. Rečiausiai dramų tekstuose vartojami sudėtiniai sujungiamieji ir mišrieji sakiniai.

2.5. Ilgiausi sakiniai dramų tekstuose yra mišrieji, vidutinis tokių sakinių ilgis yra šešiolika žodžių, o svyravimo amplitudė – nuo dešimties iki keturiasdešimties žodžių. Trumpiausi yra bejungtukiai sakiniai, jie sudaryti iš 6,6 žodžių.

2.6. Daugiausia labai trumpų sakinių grupei priklausančių sudėtinių sakinių yra bejungtukiai (80%), tačiau į šią ilgio grupę nepatenka mišrieji sakiniai. Jie dažniausiai yra trumpi (9–17 žodžių) ir sudaro 81,8% šios ilgio grupės sakinių. Vidutinio ilgio sudėtiniai sakiniai dažniausiai yra sujungiamieji ir mišrieji, o labai ilgų sakinių grupei priklauso tik mišriojo tipo sakiniai.

2.7. Sudėtinio sakinių ilgiui įtakos turi jų struktūra – dėmenų skaičius sakinyje. Dažniausiai vartojami du dėmenis turintys sudėtiniai sakiniai (88,1%), o tris ir daugiau dėmenų turinčių sakinių yra palyginti nedaug.

2.8. Dramų kalbos raiška priklauso nuo autoriaus stilizavimo būdo. Palyginus dvi L. S. Černiauskaitės dramas nustatyta, kad abiejose dramose sakinių struktūros ir ilgio parametrai dažniausiai sutampa arba skiriasi labai nežymiai. K. Sajos sintaksinių raiškos priemonių pasirinkimui įtakos turi teksto tematika, vaizduojamų veikėjų paveikslai ir kiti kalbiniai veiksniai, rodantys autoriaus gebėjimą atrinkti ir organizuoti skirtingas sintaksines raiškos priemones.

2.9. Dramų tekstų dialogų ir prozoje esančios tiesioginės kalbos sakinių struktūra yra panaši, tačiau šie tekstų tipai turi ir juos skiriančių požymių. Labiausiai šiuos tekstus diferencijuoja vientisinių ir sudėtinių sakinių pasiskirstymas. Prozos tiesioginėje kalboje vientisinių sakinių dažnis yra daug mažesnis, tačiau išlieka tendencija dažniausiai vartoti sudėtinius prijungiamuosius sakinius. Taip pat prozos tekstų kalboje dažniau vartojami trumpi ir vidutinio ilgio sakiniai.

Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad dramos tekstai turi savitą morfologinę ir sintaksinę struktūrą. Dramos tekstai, kaip meninio stiliaus atmaina, savo struktūra artimi prozai, tačiau gyvosios kalbos stilizavimas dramos tekstams suteikia ir buitinio stiliaus ypatybių.

SUMMARY

The aim of this work is to determine the peculiarities of the linguistic expression in drama texts. The research consists of two main parts – the determination of both morphological and syntactic structures which clearly interact. The most of the attention is paid to the collection and calculations of the statistical data. The statistical samples has been stratified. Material for the research consists of thirteen drama texts by Lithuanian authors. Having stratified the sample of the sentences from drama texts, 5000 words were analysed to determine the morphological expression in drama texts and 900 sentences were analysed in order to determine syntactic peculiarities in drama texts.

The research has shown that drama texts have a specific morphological and syntactic structure which differentiate drama texts from other types of texts. Morphological and syntactic structures in drama texts are most similar to prose texts.

Sutrumpinimai

- ČernAJ – Černiauskaitė L. S. Artumo jausmas. Vilnius, 2005.
- ČernBPVV – Černiauskaitė L. S. Blyksnis po vasaros vandeniu. Vilnius, 2005.
- DLKG – Dabartinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius, 1996, 2005.
- DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993, 2005.
- GlinskB – Glinskis J. Balsas. Vilnius, 1983.
- GlinskGN – Glinskis J. Grasos namai. Vilnius, 1989.
- GranRPT – Granauskas R. Su peteliške ant lūpų. Rožės pražydėjimas tamsoj. Vilnius, 2000.
- GrušABP – Grušas J. Adomo Brunzos paslaptis. Vilnius, 1967.
- GrušMDIV – Grušas J. Meilė, džiazas ir velnias. Vilnius, 1989.
- JuknF – Juknaitė V. Šermenys. Formulė. Vilnius, 2001.
- LKE – Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius, 1999.
- RimkVL – Rimkevičius V. Meilė, džiazas ir velnias. Pjesės. Vandens lelija. Vilnius, 1989.
- SajM – Saja K. Rinktiniai raštai. Maniakas. Vilnius 1990.
- SajMB – Saja K. Rinktiniai raštai. Mediniai balandžiai. Vilnius, 1990.
- ŠaltJ – Šaltenis S. Pjesės. Jasonas. Vilnius, 2006.
- ŠaltŠMVŠ – Šaltenis S. Pjesės. Škac, mirtie, visados škac. Vilnius, 2006.

Šaltiniai

- Černiauskaitė L. S. Artumo jausmas. Vilnius, 2005.
- Gliniskis J. Balsas. Vilnius, 1983.
- Granauskas R. Su peteliške ant lūpų. Vilnius, 1978.
- Grušas J. Adomo Brunzos paslaptis. Vilnius, 1967.
- Grušas J. Meilė, džiazas ir velnias. Vilnius, 2005.
- Ivaškevičius M. Madagaskaras. Vilnius, 2004.
- Juknaitė V. Šermenys. Vilnius, 2001.
- Meilė, džiazas ir velnias. Pjesės. Vilnius, 1989.
- Rimkevičius V. Pjesės. Vilnius, 1987.
- Saja K. Maniakas. Vilnius, 1981.
- Saja K. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1990.
- Šaltenis S. Pjesės. Vilnius, 2006.

Literatūra

- Abaravičius J. Skyrybos stilistika. Vilnius, 2002.
- Alaunienė Z. Sakinių siejimas ir mokinių kalba. Vilnius, 1976.
- Balkevičius J. Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė. Vilnius, 1963.
- Bitinienė A. Apie sakinio ilgį. Gimtoji kalba, 2003, 5, p. 3–5.
- Bitinienė A. Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra. Vilnius, 1997.
- Bitinienė A. Grožinio stiliaus prozos tekstų tiesioginės kalbos sakinio ilgis ir struktūra. Kalbotyra, 2001, 50 (1), p. 17–27.
- Bitinienė A. Grožinio stiliaus sakinio ilgis. Kalbotyra, T. 43 (1), 1994, p. 22–23.
- Bitinienė A. Mokslinio stiliaus morfologijos ypatybės. Terminologija, 1995, 2, p. 11–19.
- Bitinienė A. Mokslinis stilius. Vilnius, 1983.
- Bitinienė A. Publicistinis stilius. Vilnius, 2007.
- Česnulevičiūtė. Dramos pasaulis. Vilnius, 1996.
- Dabartinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius, 1996, 2005.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993, 2005.
- Daujotytė V. Literatūros filosofija. Vilnius, 2001.
- Džežulskienė J. Spontaniškos lietuvių kalbos nesklandumai. Kalbos vienetų semantika ir struktūra: mokslo straipsnių leidinys. Klaipėda, 2006, p. 39–42.
- Gudavičius A. Etnolingvistika. Šiauliai, 2000.
- Gudavičius A. Gretinamoji semantika. Šiauliai, 2007.
- Grumadienė L., Žilinskienė V. Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1998.
- Jakaitienė E. Leksikografija. Vilnius, 2005.
- Jakaitienė E. Leksikologija. Vilnius, 2009.
- Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. Vilnius, 1976.
- Karaliūnas S. Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas. Vilnius 2008
- Karaliūnas S. Kalba ir visuomenė. Vilnius, 1997.
- Koženiauskienė R. Retorika: iškalbos stilistika. Vilnius, 1999, 2001.
- Labutis V. Lietuvių kalbos sintaksė. Vilnius, 1998.
- Linkevičienė N. Kalbos dalių dažnumas šiaurės žemaičių tarmėje. Kalbotyra 33 (1), 1994, p. 53–59.
- Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius, 1999.

- Maceina A. Daiktas ir žodis. Vilnius, 1998.
- Marcinkevičienė R. Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys. Vilnius, 2008.
- Nauckūnaitė Z. Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai. Vilnius, 2002.
- Nauckūnaitė Z. Argumentavimas tekstų tipų sistemoje. Žmogus ir žodis (1), 2005, p. 17–25.
- Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. Vilnius, 1994.
- Pikčilingis J. Kas yra stilius. Vilnius, 1971.
- Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius, 1971.
- Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius, 1975.
- Rosinas A. Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai. Vilnius, 1996.
- Sirtautas V. Teksto sintaksė ir vientisinio sakinio analizė. Rinktiniai kalbotyros straipsniai. 2001, p. 20–41.
- Sirtautas V., Grenda Č. Lietuvių kalbos sintaksė. Šiauliai, 1983.
- Šoblinskas A. Veiksmažodžio stilistika. Vilnius, 1967.
- Ulvydas K. Lietuvių kalbosrieveiksmiai. Vilnius, 2000.
- Zaborskaitė V. Literatūros mokslo įvadas. Vilnius, 1982.
- Žilinskienė V. Gramatinių formų vartojimas Lietuvių kalbos beletristiniame stiliuje. Lituania 3 (55), 2003, p. 75–84.
- Žilinskienė V. Lietuvių kalbos dažnini žodynas. Vilnius, 1990.
- Žilinskienė V. Vardažodžių, įvardžių ir jų gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos stiliuose. Lituania (4), T. 64, 2005, p. 28–44.
- Župerka K. Stilistika. Šiauliai, 1997.
- Župerka K. Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius, 1983.